

Regeringens proposition

1981/82:93

om män och kvinnor som präster i svenska kyrkan, m. m.;

beslutad den 8 januari 1982.

Regeringen föreslår riksdagen att för sin del anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

KARL BOO

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst upphävs vid utgången av år 1982. Åtgärden syftar till att undanröja den s. k. samvetsklausulen och är ett led i strävandena för jämställdhet mellan män och kvinnor som präster i svenska kyrkan. Ett upphävande av 1958 års lag får till följd att allmänna regler om jämställdhet mellan män och kvinnor i regeringsformen och jämställdhetslagen (1979:1118, omtryckt 1980:412) kommer att gälla också i svenska kyrkans verksamhet.

I propositionen föreslås också en ny lag om tillfällig upplåtelse av kyrka som ersätter lagen (1963:501) om upplåtande av kyrkorum i vissa fall. Genom den nya lagen får församlingens kyrkoråd ett vidgat inflytande över kyrkorummets användning. I anslutning härtill föreslås vidare en ändring i jordfästningslagen (1957:585). Den nya lagen och ändringen i jordfästningslagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1983.

1 Förslag till

**Lag om upphävande av lagen (1958:514) om kvinnas behörighet
till prästerlig tjänst**

Härigenom föreskrivs att lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst skall upphöra att gälla vid utgången av år 1982.

2 Förslag till Lag om tillfällig upplåtelse av kyrka

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Kyrkor, som har invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av en församling, får tillfälligt upplåtas enligt denna lag. Lagen gäller även upplåtelse av domkyrkor som står under egen förvaltning.

Med upplåtelse av kyrka avses medgivande att utnyttja kyrkorummet för annat ändamål än gudstjänster som ingår i den av domkapitlet fastställda tjänstgöringen för pastoratets präster, och kyrkliga förrättningar som hålls av församlingens präster och avser någon som tillhör församlingen.

Genom denna lag ändras ej biskopens rätt att utnyttja domkyrkan för biskopliga förrättningar.

2 § Tillfällig upplåtelse av kyrka får ske endast om det kan antas att kyrkorummet och dess inventarier kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Upplåtelse får inte ske för ändamål som kränker kyrkorummets helgd eller är oförenligt med svenska kyrkans ordning. Upplåtelse får inte heller ske så att den hindrar församlingens gudstjänstliv eller kyrkliga verksamhet i övrigt.

3 § Frågor om tillfällig upplåtelse av kyrka prövas av församlingens kyrkoråd.

Kyrkorådet får endast av skäl som anges i 2 § vägra upplåtelse av kyrkan för en kyrklig förrättning som avser någon som tillhör församlingen.

4 § Innan kyrkorådet beslutar om upplåtelse av kyrkan, skall kyrkoherden, om han eller hon är förhindrad att delta i beslutet, såvitt möjligt få tillfälle att yttra sig. Om upplåtelsen gäller en domkyrka som står under egen förvaltning, skall också den särskilda domkyrkostyrelsen få tillfälle att yttra sig.

5 § Kyrkorådet får uppdra åt kyrkoherden eller åt en särskild avdelning, bestående av kyrkoherden och andra ledamöter eller suppleanter i kyrkorådet, att besluta i vissa ärenden på kyrkorådets vägnar.

6 § I annexförsamlingar där kyrkoherden har förordnat en annan präst att vara ledamot i kyrkorådet, skall vad som sägs i 4 och 5 §§ om kyrkoherden gälla den prästen.

7 § Kyrkorådets beslut enligt denna lag skall omedelbart gälla.

Kyrkorådets beslut får överklagas hos domkapitlet genom besvär. Utöver vad som följer av förvaltningslagen (1971:290) får besvär anföras av ledamot i kyrkorådet.

Domkapitlets beslut får inte överklagas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983, då lagen (1963:501) om upplåtande av kyrkorum i vissa fall skall upphöra att gälla.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1957:585) om jordfästning m. m.

Härigenom föreskrivs att 10 § lagen (1957:585) om jordfästning m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

För jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans *må* kyrkorum som invigts för svenska kyrkans gudstjänst upplåtas, *om särskilda skäl därtill äro.*

För jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans *får* kyrkorum som *har* invigts för svenska kyrkans gudstjänst upplåtas *enligt lagen (1900:00) om tillfällig upplåtelse av kyrka.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-01-08

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Åhrland, Molin

Föredragande: statsrådet Boo

**Proposition om män och kvinnor som präster i svenska kyrkan,
m. m.**

1 Inledning

År 1958 antog regering och riksdag gemensamt och med samtycke av allmänt kyrkomöte lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst. I lagen föreskrivs att kvinna skall äga lika behörighet som man att efter förtjänst och skicklighet befordras till prästerlig tjänst. Vid lagens tillkomst ställde sig kyrkomötet bakom vissa uttalanden av kyrkomötets särskilda utskott. Dessa uttalanden har kommit att betecknas som samvetsklausulen. Lagen trädde i kraft den 1 januari 1959.

Sedan år 1959 är alltså kvinnor behöriga att anställas som präster inom svenska kyrkan. En omfattande debatt om de kvinnliga prästernas arbetssituation föranledde emellertid att riksdagen år 1978 hemställde att regeringen skulle lägga fram ett förslag som klargör konsekvenserna av 1958 års reform. Förslaget skulle innebära en omprövning av samvetsklausulen och utformas på ett sådant sätt, att de som har en avvikande mening i ämbetsfrågan kan bevara hemortsrätt i svenska kyrkan.

Regeringen förelade 1979 års allmänna kyrkomöte ett förslag till ny behörighetslag. Kyrkomötet godtog i princip förslaget. Samtidigt behandlade kyrkomötet ett av kyrkliga organ utarbetat förslag till regler för samarbetet inom svenska kyrkan mellan företrädare för olika uppfattningar i ämbetsfrågan. Kyrkomötet uttalade att dessa regler t. v. bör vara vägledande för behandlingen av uppkommande problem på området. En betydande minoritet ansåg emellertid att reglerna skulle tidsbegränsas. I detta läge beslutade den dåvarande regeringen att någon proposition i frågan inte skulle

läggas fram för riksdagen. I stället tillkallade regeringen en särskild utredare¹ (Kn 1979:02), kvinnoprästutredningen, med uppdrag att fortlöpande följa utvecklingen av kvinnoprästfrågan inom svenska kyrkan samt lägga fram förslag till lagteknisk lösning. Vidare skulle utredningen överväga den av 1979 års kyrkomöte väckta frågan om rätten att besluta om upplåtande av kyrkorum. Till utredningen har varit knuten en parlamentarisk referensgrupp.²

Utredningen avlämnade i april 1981 betänkandet (SOU 1981:20) Omprövning av samvetsklausulen – Män och kvinnor som präster i svenska kyrkan. En sammanfattning av utredningens överväganden och förslag bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1* och de författningsförslag som läggs fram i betänkandet som *bilaga 2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanser och en sammanställning av deras yttranden bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 3*.

2 Föredragandens överväganden

2.1 Kvinnoprästfrågan

2.1.1 Bakgrund

Frågan om kvinnors tillträde till prästämbetet har i olika sammanhang utretts sedan 1920-talet. Den har också fortlöpande diskuterats i riksdagen och inom kyrkan. Med anledning av motioner i ämnet begärde riksdagen år 1955 att regeringen skulle för nästa kyrkomöte och därefter för riksdagen lägga fram förslag till lagstiftning om behörighet för kvinna till prästerlig tjänst. Regeringen lade fram ett förslag i frågan för 1957 års allmänna kyrkomöte (skr 1957:6). Detta förklarade sig emellertid inte kunna godkänna förslaget (SäU 1957:1, kskr 1957:32). I början av år 1958 avgav regeringen en proposition till riksdagen med ett förslag till lag om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst. I förhållande till 1957 års förslag innebar detta förslag endast den ändringen att ikraftträdandet hade flyttats fram ett halvår. Lagförslaget antogs av riksdagen (prop. 1958:A 30, 1LU 1958:A 11, rskr 1958:A 135, prop. 1958:B 19, 1LU 1958:B 9) och lades därefter fram för det år 1958 inkallade allmänna kyrkomötet (skr 1958:1). Kyrkomötet lämnade sitt samtycke till lagförslaget (SäU 1958:2, kskr 1958:18) och fastställde därmed att det enligt den evangelisk-lutherska uppfattningen av bibel och ämbete inte förelåg principiella hinder för kvinnor att inneha kyrkans ämbete. Samtidigt ställde sig emellertid kyrkomötet bakom vissa uttalanden av särskilda utskottet som i huvudsak syftade till att de som hade

¹ Statssekreteraren Elisabeth Palm

² Förbundssekreteraren Gerd Engman (s), riksdagsledamoten Hilding Johansson (s), riksdagsledamoten Britta Hammarbacken (c), t. f. komministern Lena Malmgren (fp) och förste vice talmannen Ingegerd Troedsson (m).

en avvikande uppfattning i ämbetsfrågan alltså skulle kunna verka som präster inom svenska kyrkan. Dessa uttalanden, som jag återkommer till (avsnitt 2.1.2), har kommit att betecknas som samvetsklausulen.

Kvinnoprästfrågan har därefter aktualiserats vid ytterligare kyrkomöten. Åtskilliga motioner i frågan har också väckts i riksdagen.

På initiativ av Biskopsmötet tillsatte ärkebiskopen i början av år 1978 en samrådskommitté, som fick till uppgift att arbeta fram riktlinjer och föreskrifter för att underlätta en gemenskap mellan företrädare för olika uppfattningar i ämbetsfrågan. Resultatet blev ett förslag till "Regler för samarbetet inom svenska kyrkan mellan företrädare för olika uppfattningar i frågan om kvinnas behörighet till prästämbetet".

Det av samrådskommittén föreslagna regelsystemet har som utgångspunkt att samvetsklausulen fortfarande gäller. I ingressen till reglerna sägs att de utgör riktlinjer för samexistens och samarbete inom svenska kyrkan. De är avsedda att gälla både för dem som är präster och för dem som i framtiden kommer att inträda i prästämbetet i svenska kyrkan. Huvudprincipen i dessa regler är att, där olika samvetsbestämda uppfattningar stöter mot varandra, kyrkans officiella uppfattning måste vara huvudregel och ha företräde, men att den som har en annan uppfattning har rätt att träda åt sidan. Det slås fast att den som accepterar att bli biskop måste vara villig att vara biskop för både manliga och kvinnliga präster i stiftet. I reglerna sägs vidare att den som inte kan göra liturgisk tjänst tillsammans med en kvinnlig präst inte får hindra hennes tjänsteutövning men har rätt att själv avstå från att tjänstgöra.

Den omfattande debatten i kvinnoprästfrågan, som inleddes på nyåret 1978, ledde till att fem motioner i ämnet väcktes i riksdagen. I fyra av dem begärdes att riksdagen skulle uttala sig mot diskriminerande behandling av kvinnor i samband med prästutbildning, prästvigning och ämbetsutövning i svenska kyrkan. Motionernas grundinställning var att det behövdes åtgärder för att komma till rätta med ett kvarvarande och hårdnande motstånd mot kvinnliga präster. Särskilt framhölls att samvetsklausulen inte längre kunde få tillåtas att legitimera diskriminerande behandling av kvinnor. I den femte motionen angreps problemet från en annan utgångspunkt. I motionen hävdades att det borde finnas plats inom kyrkan för två meningsriktningar i fråga om den teologiska tolkningen av kvinnas rätt att vigas till präst och bekläda prästämbetet. Enligt motionären borde statsmakterna godkänna samvetsklausulen och verka för att både anhängare och avståndstagare till reformen med kvinnliga präster fick frihet att behålla sin av teologiska skäl dikterade åsikt.

Konstitutionsutskottet anförde i sitt betänkande (KU 1977/78:48) att samvetsklausulens tolkning och räckvidd inte kan förbli opåverkad av den allmänna utvecklingen i kyrkans liv. Enligt utskottet var läget nu helt annorlunda än år 1958. Den ändrade situationen hade redan påverkat den praktiska tillämpningen av behörighetslagen och måste uppenbarligen göra detta än mer i fortsättningen. Enligt utskottets mening kunde det inte komma

i fråga att nytillträdande biskop utnyttjar sina befogenheter med avseende på prästvigning på ett sätt som innebär att prästkandidat diskrimineras på grund av sitt kön. Enligt vad utskottet vidare uttalade måste den som skall prästvigas vara medveten om att prästerlig tjänst i svenska kyrkan står öppen för både män och kvinnor och att han eller hon i sin tjänsteutövning måste kunna samarbeta med kollega utan hänsyn till kön. Utskottet ansåg att regeringen för kyrkomötets prövning borde lägga fram ett förslag som klargör konsekvenserna av 1958 års reform för tjänst inom svenska kyrkan i framtiden. Enligt utskottet skulle förslaget innebära en omprövning av samvetsklausulen. Det skulle säkerställa att de som efter beslut i saken har påbörjat postgymnasiala studier med särskild inriktning på tjänst inom svenska kyrkan inte skall kunna återropa de av 1958 års kyrkomöte gjorda uttalandena för ett handlande i tjänsten som strider mot 1958 års reform. Enligt utskottet betydde självfallet denna reform att några trakasserier på grund av kön inte får förekomma. Utskottet förutsatte att förslaget utformades på ett sådant sätt att de som har en avvikande mening i ämbetsfrågan kan bevara hemortsrätt i svenska kyrkan. Utskottet hemställde att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna vad utskottet hade anfört. Riksdagen biföll utskottets hemställan (rskr 1977/78: 339).

Riksdagens skrivelse år 1978 föranledde regeringen att utarbeta ett förslag till en ny behörighetslag, som skulle ersätta 1958 års lag, samt att kalla till allmänt kyrkomöte i januari 1979. I en skrivelse till kyrkomötet (skr 1979:2) begärde regeringen kyrkomötets yttrande över lagförslaget. Enligt detta skulle kvinnor och män ha lika rätt att vigas till präster i svenska kyrkan och att tjänstgöra som präster inom kyrkan.

I skrivelsen anförde min företrädare att det inte var godtagbart att en lagstiftning, som en i det närmaste enig riksdag står bakom och vill upprätthålla, ännu efter 20 år möter ett aktivt motstånd som vållar betydande praktiska olägenheter. Enligt vad han framhöll måste denna situation, till vilken motivuttalanden till 1958 års lag har medverkat, undanröjas. I skrivelsen uttalades att den naturliga lösningen var att 1958 års lag ersattes med en ny lag. Min företrädare påpekade att riksdagens skrivelse väckte två frågor av större räckvidd. Den ena gällde riksdagens önskan att även de som inte accepterar den officiella ståndpunkten i fråga om kvinnliga präster skall kunna bevara sin hemortsrätt i svenska kyrkan. Den frågan kunde enligt vad som uttalades i skrivelsen lösas på ett tillfredsställande sätt genom den s. k. väjningsrätten. Man kunde dock inte sträcka sig längre än till att medge rätt att avstå från medverkan vid gudstjänster och jämförliga förrättningar. Den andra frågan gällde hur långt staten borde gå i fråga om ingrepp i kyrkans inre liv. Min företrädare uttalade att kyrkan borde ges en chans att genom det då nyligen framlagda förslaget till samarbetsregler komma till rätta med problemen. Alternativet var enligt vad han framhöll att staten själv tog på sig ansvaret för ett motsvarande regelsystem, som då fick ges kyrkolags form.

Till ett så djupt ingrepp i kyrkans liv ansågs det emellertid inte finnas skäl.

Kyrkomötet antog för sin del en lagtext enligt vilken kvinnor och män skulle ha lika behörighet att antas till präster i svenska kyrkan och lika rätt att tjänstgöra som präster inom kyrkan (KLU 1979:8, kskr 1979:9). I fråga om det förslag till samarbetsregler, som Biskopsmötets samrådskommitté hade utarbetat, antog kyrkomötet ett uttalande av innehåll, att samarbetsreglerna t. v. bör vara vägledande för behandlingen av uppkommande problem på området. I fråga om lagen var kyrkomötet enigt men inte i fråga om samarbetsreglerna. Vid votering avgavs 37 röster för att reglerna skulle gälla endast för nu i tjänst varande präster och för dem som prästvigs före den 1 juli 1983, medan 59 röster avgavs mot en sådan tidsbegränsning.

Vid politiska överläggningar efter kyrkomötets slut erfor den dåvarande regeringen att riksdagen kunde väntas avvisa den lag som kyrkomötet för sin del hade antagit. Någon proposition i frågan lades därför inte fram för riksdagen. I stället tillkallade regeringen kvinnoprästutredningen.

Under utredningens arbete har frågan om kvinnliga präster åter aktualiserats i riksdagen genom motioner. Konstitutionsutskottet har i sina betänkanden (KU 1979/80:17, KU 1980/81:5) hänvisat till utredningens arbete och inte ansett några nya riksdagsinitiativ motiverade. Motionerna har av riksdagen förklarats besvarade med vad utskottet har anfört.

Jag går nu över till frågan om samvetsklausulen och kvinnoprästutredningens förslag i denna del.

2.1.2 Samvetsklausulen

Som jag tidigare har sagt avses med samvetsklausulen de uttalanden som allmänna kyrkomötets särskilda utskott gjorde vid behandlingen av 1958 års förslag till behörighetslag. Uttalandena kan sammanfattas enligt följande:

- biskop skall inte vara skyldig att mot sin religiöst grundade övertygelse viga kvinna till präst
- präst bör inte åläggas att i tjänsten utföra sådant som uppenbarligen skulle kränka hans samvete på grund av den övertygelse han hyser i kvinnoprästfrågan
- prästlöftena får inte tolkas så att den som ställer sig avvisande till kvinnliga präster inte kan avlägga dem
- vid tillsättning av prästerlig tjänst utan val skall kyrkorådet i sitt yttrande kunna ge till känna om kyrkorådet önskar att en kvinna inte skall komma i fråga för tjänsten.

Kvinnoprästutredningen har konstaterat att samvetsklausulen rättsligt sett innebär motiv till 1958 års behörighetslag. Detta har också uttryckligen slagits fast av konstitutionsutskottet vid upprepade tillfällen (KU 1975/76:38,

KU 1977/78:48). Utredningen har dragit slutsatsen att det krävs en lagstiftningsåtgärd för att ändra eller upphäva dessa motiv.

Utredningen har preciserat fyra utgångspunkter för sina överväganden. Enligt utredningen skall omprövningen av samvetsklausulen utgå från vad svenska kyrkan själv har fastställt i fråga om sin bekännelse, nämligen att det är förenligt med kyrkans bekännelse att kvinna innehar prästämbete. Den andra utgångspunkten är enligt utredningen att även den tro och bibelsyn som hävdas av kvinnoprästmotståndarna, enligt kyrkans eget ställningstagande, har hemortsrätt i svenska kyrkan. Vidare har utredningen utgått från att statsmakterna vill så långt som möjligt undvika att gripa in i svenska kyrkans inre liv, men att de inte kan frånsäga sig ett ansvar för att gällande lag respekteras. Den fjärde utgångspunkten är enligt utredningen att statsmakterna inte kan undanta svenska kyrkan från de allmänna principer om jämställdhet mellan kvinnor och män som gäller i samhället.

Mot bakgrund av dessa utgångspunkter har utredningen utformat tre olika alternativ till lagtekniska lösningar. Den första lösningen (alternativ A) är att upphäva 1958 års lag utan att ersätta den med en ny lag. Den andra (alternativ B) är att ersätta 1958 års lag med en ny lag som genom uttalanden i motiven accepterar den s. k. väjningsrätten utom för nytillträdande biskopar. Enligt utredningen bör i sådant fall den nya lagen ges samma avfattning som den lagtext som blev resultatet av frågans behandling hos regering och kyrkomöte åren 1978-1979. Den tredje lösningen (alternativ C) är också den att upphäva 1958 års lag och motiv samt att stifta en ny lag. Den nya lagens text föreslås bli densamma som enligt den föregående lösningen. Det blir enligt utredningen motivuttalandena som skiljer lösningarna åt. Utredningen har – som jag närmare återkommer till – förordat den förstnämnda lösningen, dvs. att enbart upphäva 1958 års lag utan att ersätta den med en ny lag.

Utredningen har pekat på att samvetsklausulen innehåller en särskild punkt om prästlöftena. Enligt vad utredningen framhåller kommer denna att undanröjas i och med att samvetsklausulen i övrigt försvinner. Tolkningen av prästlöftena framdeles kommer med utredningens förslag att bli svenska kyrkans angelägenhet. Rätten att hysa en annan tro, att omfatta en annan bibelsyn, i kvinnoprästrådan kommer enligt utredningen att finnas kvar så länge svenska kyrkan själv accepterar det som förenligt med bekännelsen. Liksom svenska kyrkan själv avgör, om den kan godta mer än en tolkning av bekännelsen, blir det kyrkans sak att avgöra, om prästlöftena kan avläggas av den som finner kvinnliga präster vara oförenliga med sin tro och bibelsyn. Men den som avlägger prästlöftena lovar, betonar utredningen, att utan reservation "troget efterleva kyrkans lag och ordning".

Innan jag redovisar min uppfattning om vad omprövningen av samvetsklausulen bör leda till, vill jag uppehålla mig något vid begreppet hemortsrätt. Till en början vill jag erinra om att riksdagen i samband med sin begäran om en omprövning av samvetsklausulen har förutsatt att de som har

en avvikande mening i ämbetsfrågan skall kunna bevara hemorts rätt i svenska kyrkan.

Begreppet hemorts rätt kan ges olika innebörd. Det har, som bl. a. domkapitlet i Karlstad påpekar i sitt yttrande, tillkommit under senare år, och fanns inte med i kyrkomötets beslut år 1958.

Utredningen har understrukit att en omständighet av grundläggande betydelse, som man måste beakta vid omprövningen av samvetsklausulen, är att svenska kyrkan, samtidigt som den genom 1958 års allmänna kyrkomöte antog en ordning med kvinnliga präster som förenlig med bekännelsen, också fastslog att de som har en annan tro och bibelsyn på denna punkt har hemorts rätt i svenska kyrkan. Utredningen har vidare konstaterat att själva problemet i fråga om motståndet mot kvinnliga präster ligger just i att svenska kyrkan godtar två uppfattningar som förenliga med bekännelsen i denna fråga. Detta konstaterande har mött erinringar under remissbehandlingen. En del remissinstanser, bl. a. några domkapitel och Biskopsmötet, invänder att det är ett felaktigt synsätt att i ämbetsfrågan tala om två uppfattningar som förenliga med bekännelsen. Enligt dessa instanser har svenska kyrkan inte två uppfattningar i denna fråga utan endast en, nämligen den att prästämbetet står öppet både för kvinnor och män. Vidare menar dessa instanser att vad hemorts rätten egentligen handlar om är att de som ställer sig avvisande till kvinnliga präster skall kunna avlägga prästlöftena, dvs. bli präster.

Den nu angivna tolkningen av hemorts rätten innebär endast att svenska kyrkan kan som präster anta personer med en avvikande uppfattning i ämbetsfrågan. Hemorts rätten innebär däremot inte att svenska kyrkan godtar den åskådning som motståndet mot kvinnliga präster bygger på. Punkten om prästlöftena i samvetsklausulen skulle enligt dess ordalydelse enbart göra det möjligt för dem som inte kunde acceptera kyrkomötets beslut att öppna prästämbetet för kvinnor att fortfarande göra tjänst i svenska kyrkan.

Enligt min mening kan den tolkning av begreppet hemorts rätt som har gjorts på kyrkligt håll enligt vad jag nu har redovisat accepteras. Jag vill på nytt betona att begreppet hemorts rätt inte återfinns i samvetsklausulen. Det används inte heller i samarbetsreglerna. Det finns emellertid enligt min mening ett samband mellan begreppet hemorts rätt och prästlöftena. Hur dessa skall tolkas bör givetvis också i fortsättningen vara svenska kyrkans angelägenhet. Enligt min mening är det i detta sammanhang av mindre intresse att söka definiera ord och begrepp. Som utredningen har konstaterat är problemets kärna rent praktiskt sett att även personer som inte delar svenska kyrkans uppfattning i ämbetsfrågan godtas som präster och att både riksdagen och svenska kyrkan har uttalat sig för en fortsatt hemorts rätt efter omprövningen av samvetsklausulen. Enligt utredningens grundtanke varken kan eller bör de svårigheter som följer av detta lösas genom att man formulerar en ny samvetsklausul. Man måste bygga på allmänna regler och

principer och inom ramen för dessa åstadkomma praktiska arrangemang som främjar en positiv utveckling inom kyrkan.

Jag ansluter mig helt till detta synsätt. Till de praktiska arrangemang som kan övervägas hör vad som har kallats väjningsrätt för kvinnoprästmotståndare. Jag återkommer till denna fråga men vill redan nu slå fast, att jag liksom utredningen inte är beredd att precisera någon ny princip, någon ny rättighet, som kan ge upphov till ytterligare tolkningstvister. Jag avvisar sålunda tanken på att formulera en princip som kan ses som en ny samvetsklausul.

I några remissyttranden framhålls att samvetsklausulen måste sägas innebära ett gemensamt åtagande av svenska kyrkan och statsmakterna. Det hävdas att samvetsklausulen saknar varje antydning om en tidsbegränsning. Också den motsatta uppfattningen möter i remissyttrandena. Domkapitlet i Karlstad uttalar t. ex. att samvetsklausulen gäller präster och att den var tänkt som en övergångsbestämmelse.

Delade uppfattningar har länge rått om den egentliga innebörden och räckvidden av samvetsklausulen. Den praktiska tillämpningen av den i kyrkolivet har också varit mycket skiftande. Det sätt på vilket den stundom åberopats till stöd för enskilda prästers agerande har på många håll väckt stark reaktion. Samvetsklausulen tillkom huvudsakligen för att undvika en kyrkosplittring och har fått bestå under lång tid. I likhet med utredningen anser jag att statsmakterna inte längre kan bära sitt medansvar för den. Den måste därför omprövas i enlighet med riksdagens beslut. Jag går nu över till att behandla den lagtekniska sidan av en omprövning av samvetsklausulen.

2.1.3 Den lagtekniska lösningen

Som jag redan har nämnt har kvinnoprästutredningen föreslagit att 1958 års behörighetslag skall upphävas utan att ersättas med en ny lag. Lagen skall enligt utredningen upphöra att gälla vid utgången av år 1982. Därmed kommer enbart allmänna regler om jämställdhet mellan män och kvinnor att gälla. Det nya rättsläget bör enligt utredningen inte slå igenom helt för dem som redan har tjänst i svenska kyrkan och som har en avvikande uppfattning i ämbetsfrågan. Detta bör enligt utredningen tas upp och preciseras i motiven. Enligt utredningen innebär den föreslagna lösningen att de som efter reformens ikraftträdande anställs som präster i svenska kyrkan skall vara beredda att i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan oavsett kön.

Till förmån för att endast upphäva 1958 års lag utan att stifta en ny lag har utredningen framhållit att en sådan lösning ger ett klart uttryck för statsmakternas obenägenhet att gripa in i svenska kyrkans inre liv. Det markerar också kyrkans både integritet och ansvar. Med utredningens ståndpunkt skulle statsmakterna endast slå fast att allmänna regler om

jämställdhet skall gälla även inom svenska kyrkan i framtiden, inte några specialbestämmelser. Enligt vanlig lagstiftningspraxis skulle statsmakterna därutöver enligt vad utredningen har föreslagit göra ett uttalande om hur de från sina synpunkter ser på rättsläget för dem som direkt berörs av att den hittillsvarande samvetsklausulen upphävs.

Förslaget innebär enligt utredningen att kvinnoprästmoståndarna inte utesluts från möjlighet att genom utövning av prästtjänster i praktiken begagna den hemortsrätt som de har i svenska kyrkan enligt den ställning som 1958 års kyrkomöte tog till frågan om bekännelsen. Utredningen har betonat att även jämställdhetslagen ger möjlighet att ta hänsyn till olika trosuppfattningar. Sådana praktiska anordningar som är nödvändiga för att främja en fortsatt utveckling mot målet, nämligen full gudstjänstgemenskap mellan alla präster, kommer enligt utredningen att vara godtagbara enligt jämställdhetslagen.

Vid remissbehandlingen har utredningens förslag att upphäva behörighetslagen fått ett övervägande positivt mottagande. Flertalet instanser, däribland jämställdhetsombudsmannen, samtliga länsstyrelser som har avgett yttranden, samtliga domkapitel utom domkapitlet i Göteborg, Biskopsmötet och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, tillstyrker i huvudsak eller lämnar utan erinran förslaget att 1958 års lag upphävs utan att det stiftas någon ny behörighetslag. En del instanser, som förordar utredningens förslag, framför emellertid viss kritik mot hur övergångsfrågorna föreslås bli lösta enligt förslaget.

Ett mindre antal instanser redovisar en negativ grundinställning till förslaget. Några, däribland domkapitlet i Göteborg, svenska kyrkans diakoninämnd och Sveriges evangeliska student- och gymnasiströrelse, avstyrker förslaget och förordar att nuvarande ordning behålls. En del andra instanser, däribland Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse och Kyrklig samling, ansluter sig till att samvetsklausulen omprövas men anser att den åskådning som motståndet mot kvinnliga präster bygger på skall accepteras av statsmakterna genom hemortsrätt och väjningsrätt.

För egen del vill jag till en början erinra om att 1809 års regeringsform gällde vid tillkomsten av 1958 års behörighetslag. Enligt en uttrycklig föreskrift i den äldre regeringsformen fick kvinna inte utnämnas till prästerlig tjänst om inte annat hade blivit bestämt i kyrkolags ordning (§ 28 tredje stycket). För att tillerkänna kvinna behörighet till prästerliga tjänster var det således då nödvändigt att stifta en särskild lag i ämnet.

Den nya regeringsformen innehåller inte några föreskrifter om behörighet att befordras till statliga tjänster. Inte heller innehåller den något om utnämning av kvinnor till prästerliga tjänster. I nya regeringsformen slås i stället fast att det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter. Från rättslig synpunkt är det alltså inte nödvändigt att ha en särskild behörighetslag för prästerliga tjänster. Även utan en sådan lag är dessa öppna för kvinnor också i framtiden.

Jag vill också erinra om att stadgandet i vår nuvarande regeringsform att det allmänna skall tillförsäkra män och kvinnor lika rättigheter utgör grundvalen för statsmakternas strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor. För att främja utvecklingen mot ökad jämställdhet har statsmakterna antagit lagen (1979:1118) om jämställdhet mellan kvinnor och män i arbetslivet (omtryckt 1980:412). Jämställdhetslagen gäller för hela arbetsmarknaden. Den gäller också svenska kyrkan och är ett starkt stöd för att full jämställdhet skall råda mellan män och kvinnor som präster i svenska kyrkan. Jämställdhetslagen är ett uttryck för strävandena att hindra och komma till rätta med könsdiskriminering. Jag anser därför att det är en självklar utgångspunkt att män och kvinnor som präster i svenska kyrkan skall ha lika möjligheter och samma ansvar.

Utredningen har angett flera skäl för att enbart upphäva 1958 års lag utan att stifta en ny behörighetslag. Jag vill ta fasta på några av dem.

Till förmån för att endast upphäva 1958 års lag talar att man med denna åtgärd ger ett klart uttryck för statsmakternas obenägenhet att göra ingrepp i svenska kyrkans inre liv. Ett upphävande av behörighetslagen markerar kyrkans både integritet och ansvar. Att ersätta 1958 års lag med en ny lag kan uppfattas som ett intrång i kyrkans egna inre angelägenheter. Genom att endast upphäva behörighetslagen ges svenska kyrkan förtroendet att med tillämpning av de regler som gäller i samhället i övrigt självant bringa en lösning till stånd. Svenska kyrkan får alltså ett ansvar för den framtida utvecklingen.

Från kyrkans sida sluter man i stor utsträckning upp bakom utredningens förslag att 1958 års lag upphävs utan att ersättas med en ny lag. Jag ser detta som en mycket positiv faktor. En lösning av kvinnoprästfrågan med dess svåra avvägningsproblem förutsätter en god uppslutning. Med hänsyn till det breda stöd som förslaget att enbart upphäva 1958 års lag har fått anser jag att denna lagtekniska lösning nu bör genomföras. Med denna lösning kan färdriktningen klart anges och målsättningen bäst uppnås, nämligen att alla präster samarbetar också i gudstjänsten, som är centrum i kyrkans liv.

Under remissbehandlingen har det anmärkts att det i vissa delar är oklart vad förslaget innebär. I ett särskilt yttrande av experten Ingegerd Troedsson i utredningen har också anförts att kommentarerna i anslutning till förslaget att upphäva 1958 års lag har fått en mindre lycklig utformning. Jag skall i det följande ange min syn på denna fråga. Redan nu vill jag emellertid betona att ett särskilt spörsmål utgörs av de övergångsfrågor som en omprövning av samvetsklausulen aktualiserar. Dessa övergångsfrågor återkommer jag till (avsnitt 2.1.4).

Riksdagens begäran om en omprövning av samvetsklausulen innefattar vissa riktlinjer i fråga om vad omprövningen skall syfta till i sak. Dessa riktlinjer finns angivna i konstitutionsutskottets betänkande (KU 1977/78:48). Jag har tidigare redovisat det väsentliga i dem (avsnitt 2.1.1).

Ett av syftena med en omprövning av samvetsklausulen är att göra klart att

några trakasserier på grund av kön inte får förekomma i svenska kyrkan. Samvetsklausulen skall inte längre kunna få åberopas för ett handlande i tjänsten som strider mot 1958 års reform. De som efter omprövningen skall prästvigas måste vara medvetna om att prästerlig tjänst i svenska kyrkan står öppen för både män och kvinnor och att han eller hon i sin tjänsteutövning måste kunna samarbeta med sina kollegor utan hänsyn till kön. En nytillträdande biskop skall inte kunna utnyttja sina befogenheter med avseende på prästvigning på ett sätt som innebär att en prästkandidat diskrimineras på grund av sitt kön.

Dessa grundläggande riktlinjer, som riksdagen har ställt sig bakom, är enligt min mening den självklara grunden för förslagets utformning. Den föreslagna lösningen innebär att allmänna regler om jämställdhet mellan kvinnor och män, närmast i regeringsformen och jämställdhetslagen, skall främja en lika rätt mellan könen i fråga om arbete, arbetsvillkor och utvecklingsmöjligheter. Med jämställdhetslagens hjälp finns goda förutsättningar att angripa diskriminerande åtgärder. Lagen ålägger också en arbetsgivare att vidta vissa i lagen närmare angivna aktiva åtgärder för jämställdhet.

Det kan i fortsättningen inte få förekomma att en präst vägras att tjänstgöra vid gudstjänster och jämförliga förrättningar därför att prästen är kvinna. En präst måste oberoende av kön ha rätt att fullgöra de arbetsuppgifter som ankommer på en församlingspräst eller eljest hör till hans eller hennes tjänsteåligganden, t. ex. som stifts- eller kontraktsadjunkt. En kyrkoherde måste, oavsett sin personliga uppfattning i ämbetsfrågan, se till att en kvinnlig präst i pastoratet inte missgynnas vid fördelningen av de prästerliga arbetsuppgifterna.

Den som väljer att bli präst i svenska kyrkan måste vara medveten om att prästämbetet står öppet för både män och kvinnor. I detta ligger att den som efter samvetsklausulens slopande söker anställning som präst i svenska kyrkan måste vara beredd att i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan, oavsett kön. Jag vill i sammanhanget särskilt erinra om att Biskopsmötet i sitt remissyttrande har uttalat att det är nödvändigt att med stor konsekvens hävda att målet är att alla präster samarbetar med varandra i alla tjänstefunktioner.

F. n. finns det kvinnliga präster i samtliga stift. Antalet kvinnliga präster ökar varje år. De rent praktiska förhållandena i framtiden kommer förmodligen att vara sådana att det vid missiveringen av präster inte finns utrymme för att ta samma hänsyn till en kvinnoprästmoståndares bibelsyn som i dag.

Frågan om full jämställdhet mellan män och kvinnor som präster i svenska kyrkan kan i det praktiska livet inte lösas omedelbart. Lösningen ligger i en process på sikt. Man får acceptera vissa praktiska anordningar som kan vara nödvändiga för att främja en fortsatt utveckling mot målet. Utredningen har framhållit att sådana anordningar kommer att vara godtagbara enligt

jämställdhetslagen, som ger utrymme för att man tar hänsyn till olika trosuppfattningar. Mot utredningens uttalanden har jämställdhetsombudsmannen och jämställdhetskommittén anmärkt att det inte har klargjorts vilka praktiska anordningar som avses. Enligt dessa båda remissinstanser kan jämställdhetslagen inte åberopas till stöd för någon form av särbehandling.

Med hänsyn härtill vill jag understryka att en nödvändig förutsättning för alla sådana praktiska anordningar som det kan bli fråga om är att de är förenliga med jämställdhetslagen. Målet om full jämställdhet mellan män och kvinnor som präster i svenska kyrkan ligger fast. Varje form av diskriminering av kvinnliga präster är självfallet utesluten. Som utredningen har framhållit bör sådana hänsynstaganden till skilda trosuppfattningar som har till syfte att underlätta det praktiska samarbetet inom kyrkan och främja utvecklingen mot det angivna målet kunna godtas.

Det som framför allt har kommit att stå i förgrunden för diskussionerna under senare år är den s. k. väjningsrätt för kvinnoprästmotståndare som finns i de inomkyrkliga samarbetsreglerna. Därmed avses en rätt för dem som har en annan uppfattning i ämbetsfrågan än svenska kyrkans att träda åt sidan i vissa situationer. I denna fråga har utredningen uttalat att statsmakterna bör undvika att tala om en "rätt" att handla på visst sätt. Det kan enligt utredningen markera en kategoriklyvning som inte är önskvärd, och det kan ge upphov till både juridiska och teologiska diskussioner. Enligt utredningen bör statsmakterna endast i samband med att samvetsklausulen undanröjs uttala att vissa praktiska arrangemang inom svenska kyrkan inte kommer att föranleda något ingripande från statens sida. Utredningen har vidare uttalat att man inte kan diskutera mer än möjligheten att träda åt sidan vid gudstjänster och jämförliga förrättningar.

Jag delar utredningens syn på dessa frågor. Sålunda ställer jag mig avvisande till att införa en princip om väjningsrätt för den enskilde prästen. Vad saken gäller är praktiska anordningar som kan underlätta en positiv utveckling för jämställdhet inom kyrkan. Att i praktiken söka vägar för att undvika konfliktsituationer kan inte anses innebära en diskriminering av de kvinnliga prästerna. Någon formell rätt att vägra tjänstgöring kan det emellertid inte bli fråga om att införa. Var och en som inträder som präst i svenska kyrkan måste vara beredd att fullgöra alla med prästämbetet förenade uppgifter och måste göra klart för sig att han förr eller senare kan komma att ställas i situationen att få fullgöra även liturgisk tjänst med en kvinnlig präst. Full gudstjänstgemenskap inom svenska kyrkan måste, som Biskopsmötet har uttalat, vara målet. Till frågan om de präster som har prästvigts medan samvetsklausulen ännu gällt återkommer jag i det följande.

Den framtida utvecklingen av svenska kyrkans jämställdhetsarbete kommer till stor del att bero på kyrkan själv. Det är min förhoppning att den

nu föreslagna lösningen kommer att leda till att tillfredsställande resultat skall uppnås.

Den av mig förordade lösningen innebär att det ankommer på svenska kyrkan själv att inom ramen för allmänna regler komma till rätta med de samarbetsproblem som kan uppstå till följd av att det inom svenska kyrkan finns präster som har en annan bibelsyn i ämbetsfrågan. Som jag har uttalat förut anser jag att rättsläget efter samvetsklausulens slopande kan beskrivas på det sättet att den som söker anställning som präst i svenska kyrkan måste vara beredd att fullgöra de arbetsuppgifter som åligger honom eller henne i anställningen, dvs. i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan, oavsett kön. I biskopens lämplighetsprövning måste följaktligen ingå en bedömning av om den blivande prästen är beredd till sådan samverkan som jag nyss har talat om.

Som jag tidigare har berört innehåller samvetsklausulen en särskild punkt om prästlöftena. Med samvetsklausulens slopande försvinner också punkten om prästlöftena. Tolkningen av dessa kommer enligt intentionerna bakom förslaget att upphäva 1958 års lag också i fortsättningen att vara svenska kyrkans egen angelägenhet. Det blir alltså svenska kyrkans sak att avgöra, om prästlöftena kan avläggas av den som finner kvinnliga präster vara oförenliga med sin tro och bibelsyn. Svenska kyrkan har enligt vad som framhållits i flera remissyttranden bara en tolkning av bekännelsen i ämbetsfrågan. Jag vill erinra om att den som avlägger prästlöftena enligt gällande lydelse lovar utan reservation att "troget efterleva kyrkans lag och ordning".

Jag har nu redovisat vad förslaget innebär för den som söker anställning som präst i svenska kyrkan efter behörighetslagens upphävande. Det återstår att ange vad detta förslag innebär för den som utnämns till biskop.

I likhet med konstitutionsutskottets och riksdagens uttalanden anser jag att det inte kan komma i fråga att nytillträdande biskop utnyttjar sina befogenheter med avseende på prästvigning på ett sätt som innebär att blivande präster diskrimineras på grund av kön. Den som accepterar att bli biskop måste vara beredd att fullgöra biskopstjänstens alla funktioner, alltså även prästvigning av kvinnliga prästkandidater. En nytillträdande biskop måste vara villig att vara biskop för både manliga och kvinnliga präster i stiftet. Rättsläget för de nuvarande biskoparna återkommer jag till när jag nu övergår till att diskutera övergångsfrågorna.

2.1.4 Övergångsfrågorna

Ett upphävande av 1958 års behörighetslag och därmed ett slopande av samvetsklausulen förutsätter att ställning också tas till vad som bör gälla övergångsvis. Enligt min mening bör de rättsliga följderna av förslaget inte slå igenom fullt ut för dem som har prästvigts under hittillsvarande rättsläge.

Riksdagen förutsatte i samband med sin begäran om en omprövning av samvetsklausulen att ett regeringsförslag utformades på ett sådant sätt att de som har en avvikande mening i ämbetsfrågan kan bevara hemortsrätt i svenska kyrkan. Riksdagen förutsatte vidare att förslaget säkerställde att de som efter omprövningen har påbörjat postgymnasiala studier med särskild inriktning på tjänst inom svenska kyrkan inte skall kunna återropa samvetsklausulen för ett handlande i tjänsten som strider mot 1958 års reform.

Kvinnoprästutredningen har konstaterat att det torde ligga i sakens natur att de som har prästvigts före förslagets ikraftträdande skall omfattas av en övergångsanordning. Utredningen har avstått från att sätta ut en bestämd tidsgräns för övergångsanordningens giltighet. Utredningen har vidare stannat för att föreslå att en övergångsanordning inte skall omfatta dem som före förslagets ikraftträdande har påbörjat sina teologiska studier för att bli präst i svenska kyrkan. Utredningen har också övervägt om man skall stifta en särskild övergångsbestämmelse till den lag om upphävande av 1958 års lag som har förordats eller om man skall nöja sig med ett motivuttalande. Utredningen har stannat för att föreslå att övergångsfrågorna behandlas i motiven i stället för att frågorna löses i uttryckliga övergångsbestämmelser.

I de förut nämnda samarbetsreglerna fastslås principen att kyrkans officiella uppfattning måste vara huvudregel och ha företräde där olika samvetsbestämda uppfattningar stöter mot varandra, och att den som har annan uppfattning har rätt att träda åt sidan. Utredningen har ansett att denna praktiska handlingsprincip, den s. k. väjningsrätten, bör kunna godtas övergångsvis och få utnyttjas av de präster som har prästvigts före samvetsklausulens slopande. Den bör emellertid enligt utredningen begränsas till att avse att en kvinnoprästmotståndare inte skall kunna tvingas att fullgöra liturgisk tjänst tillsammans med en kvinnlig präst.

Under remissbehandlingen har viss kritik framförts mot utredningens förslag till lösning av övergångsfrågorna. Hovrätten över Skåne och Blekinge kan inte tillstyrka att övergångsfrågorna får sin lösning genom motivuttalanden. Hovrätten förordar för sin del särskilda övergångsbestämmelser. Inte heller kammarkollegiet kan biträda utredningens förslag att lagstifta endast genom motivuttalanden. Även JO framhåller att det är en diskutabel metod att direkt lagstifta genom motiven. Kammarrätten i Sundsvall ansluter sig däremot till uppfattningen att bestämmelser om hur övergången ordnas inte bör ges i lagform.

Flera remissinstanser är kritiska mot fortsatt "väjningsrätt" och föreslår att det nya rättsläge som inträder efter behörighetslagens upphävande bör slå igenom fullt ut även för den som har prästvigts under hittillsvarande rättsläge. Jämställhetsombudsmannen föreslår att man sätter en bestämd tidsgräns – förslagsvis tio år från senaste allmänna kyrkomöte – efter vilken "väjningsrätten" inte längre får återopas.

Jag vill för egen del anföra följande.

Som jag har framhållit i det föregående måste vissa praktiska anordningar kunna vidtas inom svenska kyrkan för att underlätta utvecklingen mot full arbetsgemenskap mellan alla präster. Detta synsätt måste bilda utgångspunkten för en diskussion av de speciella övergångsproblem som anknyter till dem som har prästvigts medan samvetsklausulen ännu gällt. Det är för mig uppenbart att man måste ta särskild hänsyn till dessa präster. Jag kan emellertid inte medverka till en lagfäst övergångsanordning som lägger fast en princip om väjningsrätt och preciserar vissa tidsangivelser. Liksom utredningen är jag angelägen om att dessa övergångsfrågor inte dramatiserar och att en skarp kategoriklyvning undviks. Enligt min bedömning skulle den eftersträfvade utvecklingen inom kyrkan motverkas av formella övergångsanordningar. Sådana skulle rentav kunna innebära ett hinder för en utveckling som annars kunde ha varit möjlig.

Jag delar utredningens åsikt att diskussionen måste begränsas till att gälla tjänstgöring vid gudstjänster och andra förrättningar. När det gäller t. ex. barn- och ungdomsarbete eller uppgifter av administrativ karaktär, fortbildningskurser, konferenser eller liknande kan en präst inte under några förhållanden få åberopa trosskäl som stöd för en vägran att utföra uppgifter som följer av tjänsten. Med denna begränsning blir de praktiska problemen inte betydande eftersom prästen tjänstgör ensam vid de flesta gudstjänster och förrättningar. Jag har förut framhållit att det över huvud taget är naturligt att så långt som möjligt försöka undvika konfliktsituationer i samband med liturgisk tjänst. Vad frågan gäller i detta sammanhang är om en präst, som har vigts till prästämbetet före beslutet i detta ärende, skall tvingas att mot sin samvetsbestämda övertygelse fullgöra liturgisk tjänst tillsammans med en kvinnlig präst. Jag kan inte se något skäl för att tvinga fram en sådan tjänstgöring eller något behov av att lagstifta i ämnet. Den positiva utveckling inom kyrkan som eftersträvas skulle inte främjas. Samtidigt vill jag emellertid också uttala att inte heller de präster som det här gäller bör ställa sig vid sidan av denna utveckling utan se det som angeläget att underlätta läkningsprocessen inom kyrkan. Svenska kyrkan måste med kraft verka för att inom en så snar framtid som möjligt nå målet om en full gudstjänstgemenskap. Detta förutsätter emellertid också en vilja till samförstånd och samarbete från alla meningsriktningar.

En ytterligare fråga gäller vilka som övergångsvis skall kunna få åberopa möjligheten att träda åt sidan som jag nyss har angett. I likhet med utredningen anser jag att denna möjlighet bör begränsas till att avse dem som har prästvigts för tjänst i svenska kyrkan före behörighetslagens upphävande. Jag är inte beredd att sträcka mig längre och beakta även dem som före denna tidpunkt har påbörjat teologiska studier med sikte på tjänst inom svenska kyrkan. Jag ansluter mig också till utredningens förslag att inte sätta ut en bestämd slutpunkt för övergångsperioden.

Jag vill erinra om att den som efter behörighetslagens upphävande

accepterar att bli biskop måste vara beredd att fullgöra biskopstjänstens alla funktioner, alltså även prästvigning av kvinnor. Som jag har antytt tidigare bör rättsläget för de nuvarande biskoparna beröras i det här sammanhanget. För deras del anser jag att rättsläget inte nu bör ändras.

I samarbetsreglerna anges en ordning enligt vilken prästvigning för tjänstgöring i visst stift kan förrättas av en annan biskop än biskopen i stiftet, om denna avböjer av trosskäl. Enligt min mening kan den angivna ordningen godtas övergångsvis.

I utredningens direktiv angavs att utredningen skulle överväga "åtgärder som kan stimulera och underlätta rekryteringen av kvinnliga präster, framför allt i de stift där antalet kvinnliga präster är ringa". I flera stift, t. ex. i Strängnäs, Växjö, Göteborgs och Visby stift, finns endast ett fåtal kvinnliga präster. Det har framkommit att prästvigning av kvinnor hittills inte har skett för Göteborgs stift, trots den i samarbetsreglerna anvisade möjligheten.

Domkapitlet i Göteborg framhåller i sitt remissyttrande att den provisoriska prästvigningsordningen enligt samarbetsreglerna skulle kunna genomföras i den mån arbetsförhållandena i missiveringsförsamlingarna blir hanterbara. Jämställdhetsombudsmannen anser att det i lagmotiven bör framhållas att svenska kyrkan själv anvisar en ordning så att prästvigning av kvinnor för Göteborgs stift kan komma till stånd. Jämställdhetskommittén anser att statsmakterna aktivt bör söka finna vägar för att kvinnor skall kunna vigas till präster för Göteborgs stift.

Evangeliskt forum framhåller "att kvinnliga prästkandidater inte längre kan tillåtas bli föremål för diskriminering såsom hittills skett". Evangeliskt forum exemplifierar med att redovisa de kvinnliga prästkandidaternas svårigheter att få venia av biskopen i Göteborg samt att få föreskriven praktiktjänstgöring. Evangeliskt forum föreslår att det i motiven till den föreslagna lagändringen klart fastslås att varje biskop har skyldighet att ha positiv kontakt med både manliga och kvinnliga studerande, som avser att ansöka om prästvigning för stiftet, att objektivt pröva deras lämplighet och på lika villkor ge män och kvinnor venia samt medverka till förordnande som tjänstebiträde och förrätta prästexamen. Vidare föreslås att det skall ankomma på svenska kyrkan att ansvara för att vigning av kvinnlig präst vid behov sker i Göteborgs domkyrka. Det föreslås att uppgiften läggs på ärkebiskopen som får rätt att i sitt ställe utse annan biskop.

Jag vill för egen del understryka det angelägna i att svenska kyrkan skyndsamt åstadkommer en lösning på det problem som föreligger i Göteborgs stift. Även där måste givetvis samma möjligheter till prästvigning av kvinnliga och manliga prästkandidater finnas som i övriga stift. Om inte biskopen själv förrättar sådan vigning, måste ärkebiskopen eller annan biskop inträda i hans ställe för denna uppgift. Möjlighet måste också föreligga för kvinnor att förordnas som praktikanter eller tjänstebiträden och i samband därmed erhålla venia. Jag anser mig kunna förutsätta att en

praktisk lösning kommer till stånd utan något initiativ från statsmakernas sida.

2.2 Upplåtande av kyrkorum

2.2.1 Bakgrund

Enligt sedvanerätt beslutar pastor – dvs. församlingens kyrkoherde – om kyrkans användning för gudstjänst och därmed jämförlig förrättning inom ramen för den församlingsvård som ankommer på prästerna i församlingen. Det anses också tillkomma pastor att besluta om kyrkans användning för andra förrättningar av religiös karaktär. I dessa fall kan det emellertid finnas skäl att samråda med kyrkorådet med hänsyn till de kostnader som kan uppkomma vid användningen.

För upplåtande av kyrkorummet för andra ändamål än gudstjänst och därmed jämförlig förrättning finns särskilda bestämmelser i lagen (1963:501) om upplåtande av kyrkorum i vissa fall. Enligt lagen tillkommer beslutanderätten kyrkorådet.

Enligt 10 § jordfästningslagen (1957:585, ändrad senast 1963:538) får kyrka upplåtas för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans, om det föreligger särskilda skäl för en sådan upplåtelse. Bestämmanderätten om upplåtelse i dessa fall följer den ordning som i övrigt gäller för upplåtande av kyrkorum. Är det fråga om frikyrklig eller annan jordfästning av religiös karaktär bestämmer alltså pastor enligt sedvanerätt om upplåtelse. Är det fråga om jordfästning utan religiös karaktär är det i princip kyrkorådet som enligt den nyssnämnda lagen om upplåtande av kyrkorum har bestämmanderätten.

Frågan om vem som bör bestämma om kyrkorummets upplåtande har övervägts vid skilda tillfällen. På senare tid har frågan aktualiserats i samband med att kvinnliga präster har nekats tillgång till kyrka för gudstjänst eller förrättning.

I sitt betänkande (SOU 1955:47) Kyrkomötets grundlagsenliga befogenheter m. m. framhöll 1951 års kyrkomöteskommitté att det vid en blivande kodifiering av kyrkolagen förtjänade att övervägas om inte lagstiftning om kyrkas upplåtande för utomkyrkliga ändamål borde komma till stånd. I samband därmed borde enligt kommittén även regleras vem som har beslutanderätt i dessa frågor.

Också församlingsstyrelsekommittén ansåg i sitt betänkande (SOU 1957:17) Församlingslag att det skulle vara av värde med lagstiftning om kyrkas upplåtande. I propositionen med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. (prop. 1961:70) framhöll departementschefen att frågan om upplåtande av kyrka fick anses ha sådan kyrkorättslig anknytning att den inte kunde regleras i en ny församlingsstyrelselag. Departementschefen ansåg det emellertid vara av vikt att få till stånd en lagstiftning om kyrkorummets

upplåtande för andra än kyrkliga ändamål och att det därvid också slogs fast vem som har att besluta om upplåtandet.

Frågan om lagstiftning om upplåtande av kyrkorum för annat än kyrkligt ändamål togs därefter upp i propositionen med förslag till lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall (prop. 1963:149). I propositionen framhöll föredragande statsrådet att han inte fann någon anledning att införa en ny ordning beträffande upplåtande av kyrkorummet för kyrkliga ändamål. Den i kyrkolags ordning antagna lagen kom, som jag nyss har nämnt, att omfatta regler om upplåtelse av kyrkorummet för endast utomkyrkliga ändamål.

En översyn av beslutanderätten i fråga om tillfällig upplåtelse av kyrkorum för kyrkligt ändamål har begärts under senare år i några riksdagsmotioner (mot. 1976/77:1002, mot. 1977/78:355), som emellertid inte har föranlett särskilda riksdagsinitiativ (KU 1976/77:39, KU 1979/80:17).

Även justitieombudsmännen (JO) har vid några tillfällen behandlat frågan om upplåtande av kyrka. I JO:s ämbetsberättelse 1978/79 (s. 462) redovisas ett ärende som gällde vägran att upplåta kyrka för en vigsel som skulle förrättas av en kvinnlig präst. I sitt beslut uttalade JO Ulf Lundvik att möjligheten att få disponera över kyrka för förrättning i svenska kyrkans ordning inte får göras beroende av om den kallade prästen är man eller kvinna.

Frågan om pastors befogenhet att upplåta kyrka för gudstjänst eller förrättning togs upp vid 1979 års allmänna kyrkomöte. I en motion hemställdes att kyrkomötet skulle anhålla hos regeringen om sådan författningsreglering att pastor inte kan utan kyrkorådets medgivande besluta om upplåtelse av kyrka för gudstjänst eller förrättning.

Kyrkolagsutskottet anförde i sitt betänkande (KLU 1979:18) att starka skäl talar för att ansvaret för kyrkorummets användning i sin helhet åligger kyrkorådet. Utskottet betonade att stor vikt självfallet måste tillmätas kyrkoherdens mening i frågan om en viss upplåtelse kan tänkas strida mot kyrkorummets helgd eller vålla betänkligheter med hänsyn till svenska kyrkans bekännelse. Utskottet hemställde att kyrkomötet skulle anhålla hos regeringen om utredning och förslag till lagstiftning om upplåtande av kyrkorum, innebärande att beslutanderätten i dessa frågor i princip skall tillkomma församlingens kyrkoråd.

I en reservation till utskottsbetänkandet yrkades att motionen skulle avslås av kyrkomötet. De två reservanterna anförde att pastor har ansvaret för ordets förkunnelse och sakramentens förvaltning. Därmed sammanhänger enligt reservanterna också oskiljaktigt ansvaret för kyrkorummet när det gäller gudstjänst och därmed jämförlig förrättning och förpliktelsen att tillse att kyrkorummet används på sätt som överensstämmer med dess karaktär och inte kommer i strid med kyrkans budskap och bekännelse. Att överflytta denna uppgift på kyrkorådet skulle enligt reservanterna innebära ett avsteg från hittills grundläggande kyrkorättsliga principer och rubba den balans

mellan ämbetsansvar och församlingsinflytande som är karakteristisk för svenska kyrkans författning.

I en annan reservation förordades att kyrkomötet med anledning av motionen skulle uppdraga åt kyrkomötets utredningsnämnd att utreda och till nästkommande kyrkomöte framlägga förslag till ny lagstiftning om upplåtande av kyrkorum. Att utredningsnämnden borde ges utredningsuppdraget motiverades med att motionen aktualiserade många frågor av teologisk, kyrkorättslig och praktisk betydelse.

Kyrkomötet biföll utskottets hemställan.

Majoritetens uppfattning, som den kom till uttryck i kyrkomötesdebatten, kan i huvudsak återges på följande sätt.

Prästen har självfallet ett alldeles bestämt ämbetsansvar för förkunnelsen och sakramentens förvaltning. Församlingen har emellertid också ett ansvar för kyrkans inre liv. Frågan om kyrkorummets upplåtande gäller närmast det ansvar för hela den kyrkliga verksamheten som prästen och lekmännen delar i en församling. Kyrkorummet är inte minst församlingsmedlemmarnas kyrkorum. För dess upplåtelse kan därför präst och lekmän bära ett gemensamt ansvar. Lekmännen bör tillsammans med sin präst få besluta om när deras kyrka skall upplåtas för gudstjänst eller förrättning.

Reservanterna i kyrkolagsutskottet förde under kyrkomötesdebatten fram i stort sett följande synpunkter.

Svenska kyrkan har i sin uppbyggnad två ansvarslinjer: ett ämbetsansvar och ett förtroendeansvar. Det går en klar gräns mellan dessa båda ansvarsområden. I prästens ämbetsansvar ingår att ta till vara kyrkans identitet och kontinuitet. Ansvar för förkunnelsen och sakramentsförvaltningen är ett ämbetsansvar och ett prästerligt ansvar. Med detta ämbetsansvar hör oskiljaktigt samman ansvaret för kyrkobyggnaden och dess användning. Genom invigningen av kyrkorummet till ett "Guds hus" ställs det under bekännelsen och blir med hänsyn till sitt särskilda ändamål lagt under pastors ämbetsansvar. Det går inte att ta ifrån pastor detta ansvar utan att man på ett grundläggande sätt förändrar den uråldriga och mycket noga genomtänkta syn som gäller inom kyrkan på fördelningen mellan ämbetsansvar och förtroendeansvar.

2.2.2 Nya regler om upplåtande av kyrkorum

Kvinnoprästutredningen har föreslagit att 1963 års lag ersätts med en ny lag om upplåtelse av kyrkorum. Utredningen har anfört att det av flera skäl kan anses önskvärt att föra över pastors nuvarande beslutanderätt i fråga om kyrkorummets användning till kyrkorådet. Enligt utredningen är emellertid kyrkorummets disposition för kyrkliga ändamål alldeles uppenbart ett kyrkligt frågekomplex som inrymmer både teologiska och i övrigt ömtåliga

spörsmål. Det berör så grundläggande förhållanden som kyrkorummets till följd av invigningen särskilda karaktär och ändamål, prästernas rätt och plikt att tjänstgöra, församlingsbornas tillgång till kyrkorummet för förrättningar m. m. Mot denna bakgrund har utredningen ansett sig böra begränsa sina överväganden till vad som måste följa av uppdraget och som ter sig naturligt för statsmakterna att ta upp. Utredningen har utgått från kyrkomötets ställningstagande i den grundläggande inomkyrkliga frågan. Utredningen har konstaterat att kyrkomötet vill föra över pastors beslutanderätt till kyrkorådet och att statsmakterna från sina synpunkter inte kan ha någon invändning mot kyrkomötets önskemål. Enligt utredningen är det angeläget att såvitt möjligt inte dra in också andra frågor i bilden. Utredningen har därför avvisat tanken på en närmare reglering av kyrkorummets användning i dess helhet. Med utgångspunkt i 1963 års lag har utredningen preciserat ett upplåtelsebegrepp som ger kyrkorådet beslutanderätt i de praktiskt viktiga fallen utan att samtidigt aktualisera frågor om prästernas rätt och plikt att tjänstgöra, församlingsbornas tillgång till kyrkorummet etc.

Utredningen har avvisat en lagteknisk konstruktion som ger intryck av att något slags beslut om upplåtelse skulle ligga i grunden varje gång ett kyrkorum begagnas. Det av utredningen föreslagna upplåtelsebegreppet avser i stället kyrkans användning för andra ändamål än gudstjänster, dop och andra kyrkliga förrättningar som hålls av församlingens präster. Enligt lagförslaget får kyrkorådet besluta om tillfällig upplåtelse av församlingens kyrkorum för sådana ändamål. Ändamålet får inte kränka kyrkorummets helgd eller kyrkans ordning. En upplåtelse av kyrkorummet får enligt förslaget inte heller hindra församlingens gudstjänstliv eller kyrkliga verksamhet i övrigt. Det ankommer på kyrkorådet att vid sin prövning särskilt beakta om det kan anses säkert att kyrkorummet och dess inventarier kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Kyrkorådet skall såvitt möjligt också bereda pastor tillfälle att yttra sig. Enligt förslaget får kyrkorådet vidare möjlighet att uppdra åt pastor eller åt särskild avdelning, bestående av kyrkoherden och andra ledamöter eller suppleanter i kyrkorådet att besluta i vissa ärenden på kyrkorådets vägnar. Den nya lagen föreslås gälla även upplåtelse av domkyrka som står under egen förvaltning.

Remissutfallet är splittrat. Bland svenska kyrkans församlingar har förslaget fått ett övervägande positivt mottagande. Också flertalet länsstyrelser ställer sig positiva till förslaget. Åtskilliga av de kyrkliga remissinstanser som har yttrat sig i frågan motsätter sig emellertid förslaget till ny lagstiftning om upplåtande av kyrkorum. Bland dessa remissinstanser finns samtliga domkapitel, svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, svenska kyrkans diakoninämnd, Biskopsmötet, Rikskommittén för stiftstingen, Riksförbundet kyrkans ungdom och Svenska kyrkans personalförbund. De anser att frågan om kyrkorummets användning bör regleras i dess helhet. Enligt deras mening bör frågan utredas vidare.

eftersom den har teologiska och kyrkorättsliga aspekter som inte har blivit tillräckligt utredda.

För egen del vill jag anföra följande.

Som jag nyss har nämnt har frågan om en ny lagstiftning om upplåtelse av kyrkorum väckts av kyrkomötet som har uttalat att starka skäl talar för att ansvaret för kyrkorummets användning i dess helhet åligger kyrkorådet. Kvinnoprästutredningen har emellertid betonat att en vidgad lagstiftning, som också omfattar kyrkorummets användning för kyrkliga ändamål, kan aktualisera ömtåliga spörsmål av inomkyrklig natur. Utredningen har därför begränsat kyrkorådets beslutanderätt till de praktiskt viktiga fallen och preciserat begreppet upplåtelse till att avse en viss del av kyrkorummets användning. Jag delar uppfattningen att det av flera skäl kan anses önskvärt att i huvudsak föra över pastors nuvarande beslutanderätt till kyrkorådet. I likhet med utredningen anser jag att statsmakterna från sina synpunkter inte kan ha någon invändning mot en ändrad lagstiftning i den riktning som kyrkomötet har begärt. Ett överförande av pastors beslutanderätt i dess helhet till kyrkorådet väcker emellertid frågor om prästernas rätt och plikt att tjänstgöra, församlingsbornas tillgång till kyrkorummet m. m., som utredningen också har framhållit. Om beslutanderätten i dess helhet skall tillkomma församlingens kyrkoråd, fordrar detta ingående överväganden av både teologisk och praktisk natur. Utredningen har inte ansett sig böra gå in på teologiska bedömningar och har därför begränsat kyrkorådets beslutanderätt till de praktiskt viktiga fallen för vilka man kan tala om en upplåtelse i egentlig mening. Utredningen har sålunda avvisat tanken på en total reglering av kyrkorummets användning. Jag ansluter mig till detta grundläggande synsätt. Liksom utredningen ställer jag mig alltså avvisande till en ordning som innebär att ett beslut om upplåtelse av kyrkorummet skulle ligga i grunden varje gång ett kyrkorum begagnas.

Remisskritiken mot utredningens förslag kommer främst från kyrkliga riks- och stiftsorgan. Dessa anser att den föreslagna lagstiftningen bör vara heltäckande och inte reglera endast en del av kyrkorummets användning. Dessa organ föreslår ytterligare utredning. Jag har i och för sig förståelse för dessa synpunkter. En heltäckande lagstiftning kräver emellertid teologiska överväganden, som det inte bör ankomma på statsmakterna att göra. Mot bakgrund av kyrkomötets behandling av frågan anser jag att ett förslag som syftar till att vidga kyrkorådets inflytande över kyrkorummets användning nu bör läggas fram. Ett väsentligt syfte, som med utredningens förslag kan tillgodoses, är att genom en ny lag om upplåtelse av kyrkorum utesluta möjligheterna för pastor att ensam vägra annan präst i svenska kyrkan att i församlingens kyrka hålla gudstjänst, dop eller kyrklig förrättning. Med utredningens förslag undviker man enligt min mening också de svåra teologiska överväganden som en fullständig reglering av kyrkorummets användning skulle ge upphov till. Jag anser vidare att utredningens förslag, som i väsentliga avseenden tillmötesgår kyrkomötets önskemål, inte

föregriper den ytterligare utredning som eventuellt kan behövas för en fullständig lagstiftning om kyrkorummets användning. Enligt min mening kan den gränsdragning som utredningen har gjort i fråga om begreppet upplåtelse i huvudsak accepteras. Jag anser således att kyrkorådet bör få ett vidgat inflytande över kyrkorummets användning i de fall när det är naturligt att tala om upplåtelse. Med den nu nämnda avgränsningen kommer beslutsordningen inte att medföra praktiska olägenheter. Liksom enligt nuvarande lag bör nämligen kyrkorådet få rätt att delegera sin beslutanderätt. Denna delegationsrätt får ökad betydelse när kyrkorådet enligt den nya lagen får ett vidgat inflytande.

Med anledning av remissinstansernas synpunkter föreslår jag vissa justeringar i förslaget. Utredningen har inte velat reglera den ordinarie gudstjänsthållningen och har ansett att begreppet upplåtelse inte bör begagnas i förhållande till församlingens egna präster. Kammarkollegiet kritiserar i sitt remissyttrande att det föreslagna upplåtelsebegreppet även fortsättningsvis medför att församlingsprästernas tillgång till kyrkorummet i vissa fall blir beroende av både kyrkoråd och pastor. Kollegiet föreslår att kyrkorådet ensamt får besluta om upplåtelse i de fall där rådet redan nu har någon form av medbestämmanderätt. Kollegiet anser att gränsen mellan pastors och kyrkorådets beslutanderätt då blir klar. Det blir enligt kollegiet fråga om upplåtelse när kyrkorummet används för andra ändamål än de gudstjänster och andra kyrkliga förrättningar, som församlingens präster utför som tjänsteåliggande. Kollegiet föreslår att kyrkorådet får besluta om tillfällig upplåtelse för andra ändamål än gudstjänster, som har fastställts i tjänstgöringsföreskrifter av domkapitlet, och andra kyrkliga förrättningar, som avser församlingsbor.

Jag ansluter mig till uppfattningen att den ordinarie gudstjänsthållningen t. v. bör hållas utanför ett förslag till ny lag om upplåtelse av kyrkorum. Vidare bör enligt min mening en ny lag inte heller omfatta kyrkliga förrättningar som hålls av församlingens präster och avser någon som tillhör församlingen. Inte heller biskops rätt att utnyttja domkyrka för biskopliga förrättningar bör omfattas av lagen. I de nu angivna fallen framstår det inte som naturligt att tala om upplåtelse av kyrkorummet. Församlingens kyrka skall först och främst användas för församlingens kyrkliga verksamhet. Avgränsningen bör därför göras så att det inte fordras medgivande av kyrkorådet för att utnyttja kyrkorummet för allmänna gudstjänster och kyrkliga förrättningar i församlingen. Med ett så avgränsat upplåtelsebegrepp kommer man i praktiken mycket nära kyrkomötets önskemål att kyrkorådet i princip skall ha ansvaret för kyrkorummets användning i dess helhet. I likhet med kammarrätten i Sundsvall anser jag att begreppet upplåtelse bör definieras i den nya lagen. Jag återkommer till dessa frågor i specialmotiveringen.

Utredningen har föreslagit att en ny lag om upplåtelse av kyrkorummet skall vara tillämplig på de sju äldre domkyrkor som står under egen

förvaltning. Denna fråga behandlas i allmänhet inte av remissinstanserna. Endast domkapitlet i Lund pekar på att bestämmelserna rörande domkyrkornas upplåtande inte synes kunna anpassas till Lunds domkyrka med dess speciella förhållanden.

Jag biträder förslaget att en ny lag om upplåtelse av kyrkorummet skall gälla även domkyrka som står under egen förvaltning. Det saknas enligt min mening skäl att göra undantag för Lunds domkyrka. Enligt utredningens förslag skall den särskilda domkyrkostyrelsen få tillfälle att yttra sig när fråga är om upplåtelse av domkyrka. Utredningen har också föreslagit en vetorätt för den särskilda domkyrkostyrelsen i de fall man kan befara att kyrkorummet och dess inventarier inte kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Jag är inte beredd att förorda en sådan vetorätt. Det bör vara tillräckligt med en yttranderätt för den särskilda domkyrkostyrelsen. Den slutliga prövningen bör i alla ärenden om upplåtelse av kyrka åvila kyrkorådet.

Enligt 2 § 1963 års lag får upplåtelse ske endast om upplåtelsen inte hindrar eller försvårar bruket av kyrkorummet för gudstjänst, annan på präst ankommande förrättning eller kyrkans verksamhet i övrigt. Upplåtelse får inte heller ske om den innebär något som strider mot kyrkorummets helgd eller kyrkans ordning. Upplåtelse får vidare bara ske om det kan tas för visst att kyrkorummet och dess inventarier behandlas med aktsamhet och pietet. Utredningen har föreslagit att kyrkorådets rätt att upplåta kyrkorummet begränsas på väsentligen samma sätt som enligt den nuvarande lagen. Även jag anser att en ny lag bör utgå från de villkor för upplåtelse som anges i 2 § 1963 års lag. Villkoren bör emellertid enligt min mening inte föras över oförändrade till en ny lag. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveeringen.

Utredningen har i sitt lagförslag föreslagit förfaranderegler som i huvudsak motsvarar dem som finns i 1963 års lag. Utredningen har emellertid föreslagit den nyheten att inte bara kyrkoherden eller den präst som i en annexförsamling har förordnats att i stället för kyrkoherden vara ledamot i kyrkorådet, utan även annan ordinarie ledamot av kyrkorådet skall ha rätt att överklaga kyrkorådets beslut till domkapitlet. Jag ansluter mig till vad utredningen i dessa hänseenden har föreslagit.

Kyrkomusikernas riksförbund har – med hänvisning till det ansvar som en organist har för värden av orgelverket enligt 11 § kyrkomusikerförordningen (1950:375, omtryckt 1973:681, ändrad senast 1978:877) – i sitt remissyttrande föreslagit att det i lagförslaget införs dels en bestämmelse om skyldighet för kyrkorådet att före upplåtelse av kyrkorummet inhämta kyrkomusikerns yttrande, dels en bestämmelse som löser kyrkomusikern från dennes författningsreglerade ansvar, om kyrkorådet mot kyrkomusikerns vilja upplåter kyrkorummet. Förbundet har vidare föreslagit att även kyrkomusikern ges rätt att anföra besvär över kyrkorådets beslut.

Jag vill erinra om att frågan om kyrkomusikerverksamhetens organisation

ses över av en särskild utredare (Kn 1980:04). Det får antas att kyrkomusikerförordningen med anledning härav kommer att ändras. Det ankommer på kyrkorådet att vid sin prövning av om kyrkorummet får upplåtas beakta om orgeln och eventuellt övriga musikinstrument kommer att behandlas med aktsamhet. Om orgeln skall få användas vid upplåtelse av kyrkorummet, måste kyrkorådet enligt 11 § kyrkomusikerförordningen inhämta organistens yttrande. Det får enligt min mening förutsättas att kyrkorådet iakttar denna föreskrift även utan erinran härom i den föreslagna lagen om upplåtelse av kyrkorum. Jag är därför inte beredd att biträda de förslag som Kyrkomusikernas riksförbund har framfört.

En del lagtekniska synpunkter i fråga om utformningen av lagtexten framförs i övrigt av några remissinstanser. Vissa justeringar har därför gjorts i lagförslaget. Jag återkommer härtill i specialmotiveringen.

2.2.3 Ändring i jordfästningslagen

Som jag har nämnt förut får enligt 10 § jordfästningslagen ett kyrkorum som har invigts för svenska kyrkans gudstjänst upplåtas för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans, om det finns särskilda skäl. Det anges emellertid inte närmare i paragrafen vad som avses med särskilda skäl. Föredragande statsrådet framhöll i propositionen med förslag till jordfästningslag (prop. 1957:171) att den närmare innebörden i lagregeln fick bli beroende på den praxis som utvecklas. Föredraganden framhöll vidare att tillämpningen borde ske i en generös anda. Om de efterlevande av särskilda skäl önskade fira den dödes minne på ett värdigt och allvarligt sätt vid en högtid i kyrkan, borde detta enligt föredraganden i allmänhet tillåtas dem, även om de inte önskade följa den kyrkliga jordfästningsritualen.

Flera paragrafer i jordfästningslagen, bl. a. 10 §, är av kyrkolags natur. Kyrkomötet yttrade sig därför i lagstiftningsärendet. Detta bereddes av kyrkolagsutskottet som i sitt betänkande (KLU 1957:18) erinrade om att man ofta ställt emot varandra en restriktiv och en generös tolkning av stadgandet om upplåtande av kyrka vid jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans. Utskottet ansåg att det ligger i öppen dag att stadgandet i och för sig är av restriktiv innebörd. Utskottet uttalade den uppfattningen att upplåtelse av kyrka näppeligen borde ifrågakomma för begravningsakt med icke-kristen karaktär. Utskottet kritiserade vad som anfördes i propositionen om begreppet särskilda skäl. Om begreppet fattades så vitt som anfördes i propositionen, nämligen att redan en persons önskan att kyrkan skall upplåtas för att akten skall bli högtidligare, så förlorade enligt utskottet talet om "särskilda skäl" varje mening. Utskottet menade att pastors prövningsrätt blev illusorisk i dylika fall.

10 § jordfästningslagen anger inte vem som får besluta om upplåtelse av kyrkorummet för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans. Gällande ordning innebär, som jag tidigare har berört, att pastor beslutar om

upplåtelse när det gäller frikyrklig eller annan jordfästning av religiös karaktär. När det är fråga om jordfästning utan religiös karaktär ligger beslutanderätten hos kyrkorådet med delegationsmöjlighet till pastor. För upplåtelse av kyrkorummet för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans görs i 2 § 1963 års lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall en särskild hänvisning till jordfästningslagens villkor för upplåtelse. Hänvisningen innebär att jordfästningslagens villkor skall tillämpas vid prövningen av om ett kyrkorum skall upplåtas för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans.

Kvinnoprästutredningen har ansett det lämpligt att kyrkorådets vidgade beslutanderätt också omfattar upplåtelse av kyrkorummet för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans. Enligt vad utredningen har föreslagit bör det i jordfästningslagen tas in en hänvisning till den av utredningen föreslagna lagen om upplåtelse av kyrkorum. Utredningen har vidare föreslagit att kravet på särskilda skäl i 10 § jordfästningslagen slopas.

Enligt min mening är det inte någon bra lösning att frågan om upplåtelse av kyrkorummet regleras i flera olika lagar. I likhet med utredningen anser jag därför att frågor om upplåtelse av kyrkorummet för skilda ändamål bör samlas i en enda lag och prövas enligt denna.

Den av mig förordade lagen om tillfällig upplåtelse av kyrka anger i 2 § de villkor under vilka en kyrka tillfälligt får upplåtas. Upplåtelse får ske endast om det kan antas att kyrkorummet och dess inventarier kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Upplåtelse får inte ske för ändamål som kränker kyrkorummets helgd eller är oförenligt med svenska kyrkans ordning. Inte heller får upplåtelse av kyrkorummet ske så att upplåtelsen hindrar församlingens gudstjänstliv eller kyrkliga verksamhet i övrigt. De nu angivna villkoren är enligt min mening ett tillräckligt skydd för att en kyrka inte upplåts för ändamål som strider mot svenska kyrkans trosuppfattning eller det invigda gudstjänstrummets särskilda karaktär. Dessa villkor för upplåtelse av kyrkorummet motsvarar gott och väl kravet på särskilda skäl i jordfästningslagen. Några ytterligare villkor anser jag inte behöver ställas upp när det gäller upplåtelse av kyrkorummet för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans. I likhet med utredningen anser jag därför att kravet på särskilda skäl för upplåtelse av kyrka för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans inte behöver föras över till den föreslagna lagen om tillfällig upplåtelse av kyrka. Jag föreslår alltså att 10 § jordfästningslagen ändras så att upplåtelse av kyrka för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans endast prövas enligt den föreslagna lagen om tillfällig upplåtelse av kyrka.

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom kommundepartementet upprättats förslag till

1. lag om upphävande av lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst.
2. lag om tillfällig upplåtelse av kyrka,
3. lag om ändring i lagen (1957:585) om jordfästning m. m.

Alla tre lagförslagen är av kyrkolags natur. Enligt punkt 9 övergångsbestämmelserna till regeringsformen fordras samtycke av allmänt kyrkomöte till lagstiftning av detta slag. Ett allmänt kyrkomöte är inkallat till den 15 april 1982. Sedan riksdagen har tagit ställning till lagförslagen, bör dessa därför föreläggas 1982 års allmänna kyrkomöte.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om upphävande av 1958 års behörighetslag

Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 2.1.3) föreslås att 1958 års behörighetslag upphävs. Om lagen upphävs undanröjs därmed också de till lagen knutna motivuttalandena. Samvetsklausulen kommer härigenom inte längre att gälla. Det föreslås att lagen upphör att gälla vid utgången av år 1982. Som har anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.1.4) behövs inte några särskilda övergångsbestämmelser.

4.2 Förslaget till lag om tillfällig upplåtelse av kyrka

Som har framgått av den allmänna motiveringen föreslås att 1963 års lag om upplåtande av kyrkorum i vissa fall ersätts med en ny lag. Till skillnad från den nuvarande lagen föreslås den nya lagen omfatta också sådant utnyttjande av kyrkorummet för kyrkliga ändamål som inte avser det ordinarie gudstjänstlivet i församlingen.

Den föreslagna lagen har getts namnet Lag om tillfällig upplåtelse av kyrka. Det i modernt språkbruk mindre vanliga ordet kyrkorum, som förekommer i rubriken till den nuvarande lagen, har alltså i rubriken ersatts av ordet kyrka. Någon saklig ändring avses inte med det ändrade ordvalet. I lagförslaget används termen upplåtelse för att ange att det är fråga om ett utnyttjande av kyrkorummet som faller utanför prästernas användning av kyrkorummet för gudstjänster och förrättningar som åligger dem i tjänsten. I likhet med den nuvarande lagstiftningen på området omfattar lagförslaget endast tillfällig upplåtelse. Detta grundläggande förhållande har ansetts böra komma till uttryck i lagförslagets rubrik.

Lagförslaget innehåller sju paragrafer. I den inledande paragrafen anges lagens tillämpningsområde. Därefter anges i en paragraf de förutsättningar under vilka en kyrka får upplåtas. De följande fyra paragraferna innehåller

regler om beslutanderätten vid upplåtelse av kyrka och om förfarandet vid handläggningen av ärenden om upplåtelse. Den avslutande paragrafen innehåller bl. a. besvärregler.

1 § Kyrkor, som har invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av en församling, får tillfälligt upplåtas enligt denna lag. Lagen gäller även upplåtelse av domkyrkor som står under egen förvaltning.

Med upplåtelse av kyrka avses medgivande att utnyttja kyrkorummet för annat ändamål än gudstjänster som ingår i den av domkapitlet fastställda tjänstgöringen för pastoratets präster, och kyrkliga förrättningar som hålls av församlingens präster och avser någon som tillhör församlingen.

Genom denna lag ändras ej biskopens rätt att utnyttja domkyrkan för biskopliga förrättningar.

Denna paragraf anger lagens tillämpningsområde.

I *paragrafens första stycke* slås fast att lagen omfattar kyrka, som har invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av en församling. Till skillnad från 1963 års lag används ordet kyrka i stället för uttrycket kyrkorum. Som redan har berörts innebär det ändrade ordvalet inte någon saklig ändring i förhållande till 1963 års lag. Den nya lagen omfattar alltså utöver församlingskyrkorna även kyrkorum i församlingshem eller i andra byggnader.

En förutsättning för att en gudstjänstlokal eller ett annat andaktsrum skall omfattas av lagen är emellertid att kyrkorummet har invigts enligt kyrkohandbokens kyrkoinvigningsritual. Utanför lagens tillämpningsområde faller andra kyrkliga lokaler, som kan ha invigts i annan ordning eller eljest getts en sakral utformning. Hit hör t. ex. vissa begravningskapell, krematorier, gravkapell, kyrksalar samt vigsel- och doprum. En ytterligare förutsättning för att lagen skall vara tillämplig är att kyrkorummet vårdas av en församling. Utanför lagens tillämpningsområde faller därmed sådana kyrkorum som innehas av enskilda personer eller institutioner.

De domkyrkor, vilka såom stiftskyrkor utnyttjas av biskopen och för stiftets gemensamma ändamål, utnyttjas också som församlingskyrkor för domkyrkoförsamlingarna. De äldre domkyrkorna, dvs. domkyrkorna i Uppsala, Linköping, Skara, Strängnäs, Västerås, Växjö och Lund, står under egen förvaltning. Eftersom det beträffande dessa domkyrkor kan uppkomma tvekan om de står under församlingens vård och därför omfattas av lagförslaget har det i paragrafens första stycke särskilt angetts att lagen gäller även upplåtelse av domkyrka som står under egen förvaltning. I sak innebär detta en nyhet i förhållande till 1963 års lag, som uttryckligen undantar de äldre domkyrkorna.

I *paragrafens andra stycke* definieras begreppet upplåtelse av kyrka. Syftet härmed är att från lagens tillämpningsområde undanta sådant utnyttjande av kyrkan för kyrkliga ändamål vid vilket det inte framstår som naturligt att tala om en upplåtelse. Definitionen av upplåtelsebegreppet är alltså av betydelse för vilket utnyttjande av kyrkan som omfattas av de

följande bestämmelserna, bl. a. bestämmelsen i 3 § om att fråga om upplåtelse prövas av församlingens kyrkoråd.

Genom definitionen har från lagens tillämpningsområde undantagits utnyttjande av kyrkan för gudstjänster, som ingår i den av domkapitlet fastställda tjänstgöringen för pastoratets präster. I fråga om gudstjänster gäller således den föreslagna lagen endast vad som ligger utanför den föreskrivna gudstjänsthållningen. Kyrkorådet kan i dessa fall ha intresse av att få inflytande över kyrkorummets användning även om gudstjänsten hålls av en präst i församlingen. Från lagens tillämpningsområde undantas också kyrkliga förrättningar som hålls av församlingens präster och avser någon som tillhör församlingen. När kyrka utnyttjas för dop, vigsel och andra kyrkliga förrättningar, som hör till prästernas tjänsteåligganden i församlingen, är det således inte fråga om en upplåtelse av kyrkorummet i lagens mening. Däremot skall lagen tillämpas vid förrättningar som avser andra än församlingsbor eller vid en kyrklig förrättning som visserligen avser en församlingsbo men som hålls av annan än någon av pastoratets präster.

I likhet med 1963 års lag omfattar den föreslagna lagen utnyttjande av ett kyrkorum för icke kyrkliga ändamål. I dessa fall blir det alltså alltid fråga om en upplåtelse i lagens mening.

För domkyrkans användning vid gudstjänster och förrättningar, där biskopen framträder som stiftschef, får det anses vara ett naturligt betraktelsesätt, att beslutanderätten tillkommer biskopen. I *paragrafens tredje stycke* har därför föreskrivits att det genom den nya lagen ej görs ändring i biskops rätt att utnyttja domkyrka för biskopliga förrättningar.

2 § Tillfällig upplåtelse av kyrka får ske endast om det kan antas att kyrkorummet och dess inventarier kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Upplåtelse får inte ske för ändamål som kränker kyrkorummets helgd eller är oförenligt med svenska kyrkans ordning. Upplåtelse får inte heller ske så att den hindrar församlingens gudstjänstliv eller kyrkliga verksamhet i övrigt.

Paragrafen anger under vilka förutsättningar en kyrka tillfälligt får upplåtas. Paragrafen motsvarar i sak de förutsättningar som anges i 2 § 1963 års lag.

Enligt 1963 års lag får upplåtelse ske endast om den inte "strider mot kyrkorummets helgd". Med hänsyn till påpekanden vid remissbehandlingen har det angivna uttryckssättet ersatts med "ändamål som kränker kyrkorummets helgd". Ändringen är enbart av redaktionell natur. Avsikten är att en kyrka liksom nu skall kunna upplåtas för förrättningar som äger rum i annan ordning än svenska kyrkans. En kyrka skall sålunda kunna upplåtas för jordfästning i annan ordning, dvs. med annan kristen ritual än svenska kyrkans. Kyrkan skall också kunna upplåtas för begravning utan religiöst inslag, s. k. borgerlig begravning. Den begränsning som uppställs i paragrafen är att ändamålet för upplåtelsen inte får vara oförenligt med svenska kyrkans ordning. Ett kyrkorum får följaktligen inte upplåtas för t. ex.

ändamål som strider mot svenska kyrkans trosuppfattning eller det invigda gudstjänstrummets särskilda karaktär.

I paragrafen uppställs som villkor för upplåtelse att upplåtelsen inte hindrar församlingens gudstjänstliv eller kyrkliga verksamhet i övrigt. Uttrycket "försvarar bruket av kyrkorummet" i 1963 års lag har inte medtagits i den nya texten. Den nya formuleringen avser att utesluta att upplåtelse vägras utan att sakliga skäl föreligger.

3 § Frågor om tillfällig upplåtelse av kyrka prövas av församlingens kyrkoråd.

Kyrkorådet får endast av skäl som anges i 2 § vägra upplåtelse av kyrkan för en kyrklig förrättning som avser någon som tillhör församlingen.

I paragrafens första stycke föreskrivs att det är församlingens kyrkoråd som prövar om kyrkan tillfälligt får upplåtas. Styrande för prövningen är de villkor som anges i 2 §. I övrigt har kyrkorådet en fri beslutanderätt. Prövningen bör liksom enligt hittillsvarande praxis ske i en generös anda. I förhållande till 1963 års lag innebär lagförslaget en utvidgad beslutanderätt därigenom att denna även omfattar upplåtelse för vissa kyrkliga ändamål.

I en total ekonomisk samfällighet kan regeringen i undantagsfall dispensera från kravet att kyrkoråd skall finnas i församlingen. För att täcka dessa fall används i paragrafens första stycke uttrycket församlingens kyrkoråd. Det avser alltså i dessa undantagsfall det samfälliga kyrkorådet.

Enligt gällande ordning anses den som tillhör församlingen utan inskränkning ha rätt att disponera kyrkan för förrättningar i svenska kyrkans ordning. Församlingsborna anses därvid ha rätt att kalla även en präst utom församlingen. I paragrafens andra stycke föreskrivs därför att kyrkorådet endast av skäl som anges i 2 § får vägra upplåtelse av kyrkan för en kyrklig förrättning som avser någon som tillhör församlingen.

4 § Innan kyrkorådet beslutar om upplåtelse av kyrkan, skall kyrkoherden, om han eller hon är förhindrad att delta i beslutet, såvitt möjligt få tillfälle att yttra sig. Om upplåtelsen gäller en domkyrka som står under egen förvaltning, skall också den särskilda domkyrkostyrelsen få tillfälle att yttra sig.

Paragrafen innehåller vissa förfaranderegler. I paragrafen föreskrivs att kyrkoherden såvitt möjligt skall få tillfälle att yttra sig i upplåtelseärendena, om han eller hon inte kan delta i beslutsfattandet. Bestämmelsen har sin motsvarighet i 3 § 1963 års lag.

Kyrkoherden är ledamot i kyrkorådet och deltar normalt i handläggningen av dess ärenden. När det gäller ärenden om upplåtelse av kyrka, vilka handläggs efter delegation enligt 5 §, medverkar också kyrkoherden. Bestämmelsen tar sikte på den situationen att kyrkoherden på grund av sjukdom eller annat förhinder inte deltar i beslutsfattandet. Bestämmelsen utgör en garanti för att kyrkoherdens synpunkter inhämtas i dessa fall. Någon vetorätt är emellertid inte tillförsäkrad kyrkoherden. Om ett beslut om

upplåtelse av kyrkorummet meddelas i strid mot kyrkoherdens uppfattning har han eller hon enligt 7 § möjlighet att genom besvär få saken prövad av domkapitlet.

Vidare föreskrivs i paragrafen att den särskilda domkyrkostyrelsen, när det gäller domkyrka som står under egen förvaltning, alltid skall beredas tillfälle att yttra sig. Som har nämnts i anslutning till 1 § är lagen tillämplig på de sju äldre domkyrkor som står under egen förvaltning. Att domkyrkostyrelsens uppfattning skall inhämtas när det gäller upplåtelse av de äldre domkyrkorna motiveras av de särskilda styrelsernas ansvar för kyrkobyggnaden och dess inventarier. Med uttrycket den särskilda domkyrkostyrelsen avses i förekommande fall domkapitlet, domkyrkorådet i Lund eller annan på särskilt sätt sammansatt styrelse för de domkyrkor det här är fråga om.

5 § Kyrkorådet får uppdra åt kyrkoherden eller åt en särskild avdelning, bestående av kyrkoherden och andra ledamöter eller suppleanter i kyrkorådet, att besluta i vissa ärenden på kyrkorådets vägnar.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om delegation. Paragrafen motsvarar den delegationsbestämmelse som finns i 3 § 1963 års lag. Enligt förevarande paragraf får kyrkorådet möjlighet att delegera sin beslutanderätt till kyrkoherden eller till särskild avdelning av kyrkorådet. Om delegation sker till en särskild avdelning av kyrkorådet måste i avdelningen ingå kyrkoherden och två eller flera andra ledamöter eller suppleanter i kyrkorådet. Förfarandereglerna i 4 § skall naturligtvis tillämpas också när efter delegation beslut fattas på kyrkorådets vägnar.

Delegationsrätten får ökad betydelse när kyrkorådet enligt den föreslagna lagen får en vidgad beslutanderätt. Det får förutsättas att kyrkorådet i stor utsträckning kommer att utnyttja sin delegationsrätt. Det kan vidare antas att delegation i regel kommer att göras till kyrkoherden ensam. Även om delegation sker till en särskild avdelning av kyrkorådet får kyrkoherden rätt att vara med och besluta i de typer av ärenden som har delegerats. Delegation torde naturligen komma i fråga i rutinärenden. När kyrkorådet utnyttjar sin delegationsrätt, har kyrkorådet möjlighet att fastställa klara riktlinjer och ramar för hur prövningen av delegerade ärenden skall göras. Ett rationellt utnyttjande av delegationsrätten innebär att eventuella praktiska olägenheter vid beslutsfattandet i vanliga eller brådskande ärenden kan undvikas.

6 § I annexförsamlingar där kyrkoherden har förordnat en annan präst att vara ledamot i kyrkorådet, skall vad som sägs i 4 och 5 §§ om kyrkoherden gälla den prästen.

Paragrafen behandlar förhållandet i en annexförsamling. I en sådan har kyrkoherden enligt 44 § 1 mom. lagen (1961:436) om församlingsstyrelse (omtryckt 1976:500, ändrad senast 1981:558) rätt att i sitt ställe som ledamot i kyrkorådet förordna en annan präst som tjänstgör i pastoratet. Paragrafen anger att vad som sägs i 4 och 5 §§ om kyrkoherden skall gälla den förordnade

prästen. Den rätt som tillkommer kyrkoherden att få yttra sig i ärenden om upplåtelse av kyrka och att efter delegation av kyrkorådet få besluta i sådana ärenden skall alltså gälla den präst som i en annexförsamling har förordnats i kyrkoherdens ställe.

7 § Kyrkorådets beslut enligt denna lag skall omedelbart gälla.

Kyrkorådets beslut får överklagas hos domkapitlet genom besvär. Utöver vad som följer av förvaltningslagen (1971:290) får besvär anföras av ledamot i kyrkorådet.

Domkapitlets beslut får inte överklagas.

I paragrafens första stycke regleras när ett beslut av kyrkorådet i ärenden om tillfällig upplåtelse av kyrka blir verkställbart. Stycket motsvarar 5 § 1963 års lag.

Om besvär har anförts, kan domkapitlet med stöd av 13 § förvaltningslagen (1971:290) i avbidan på domkapitlets prövning förordna om inhibition, dvs. att beslutet inte skall gå i verkställighet. Detta behöver därför inte anges i paragrafen. Det ankommer på domkapitlet att pröva frågan om inhibition även utan särskilt yrkande härom. Det ligger i sakens natur att en fråga om inhibition skall behandlas skyndsamt. Det är även i övrigt önskvärt att besvärsprövningen sker snabbt, eftersom upplåtelse av kyrkorum inte sällan, t. ex. när det gäller jordfästning, måste beslutas inom kort tidsrymd.

Paragrafens andra stycke innehåller bestämmelser om besvär. I likhet med vad som gäller enligt 4 § 1963 års lag får kyrkorådets beslut överklagas till domkapitlet. I stycket föreskrivs vidare vem som har besvärsrätt. Detta sker i första hand genom en hänvisning till förvaltningslagen. Dess allmänna besvärsregel innebär att talan får föras av den som beslutet angår, om det har gått honom emot. Härutöver har besvärsrätten utvidgats till att omfatta också ledamot i kyrkorådet. Detta innebär en saklig nyhet i förhållande till 1963 års lag, enligt vilken endast kyrkoherden eller dennes ersättare i annexförsamling har en särskild besvärsrätt. Såsom ledamot i kyrkorådet har dessa kvar sin besvärsrätt enligt den föreslagna lydelsen. Suppleanter i kyrkorådet är inte besvärberättigade.

I paragrafens tredje stycke föreskrivs att domkapitlets beslut inte kan överklagas vidare. Denna ordning stämmer överens med vad som gäller enligt 1963 års lag.

Ikraftträdande

Det föreslås att lagen skall träda i kraft den 1 januari 1983. Eftersom den nya lagen skall ersätta 1963 års lag, föreskrivs samtidigt att denna skall upphöra att gälla. Frågan om upplåtelse av kyrka är av kyrkolags karaktär. Som jag tidigare har berört kräver den föreslagna lagstiftningen samtycke av allmänt kyrkomöte. Sedan riksdagen har tagit ställning till lagförslaget, bör den föreslagna lagen underställas kyrkomötets prövning.

4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:585) om jordfästning m. m.

Som har redovisats i den allmänna motiveringen föreslås en ändring av 10 § jordfästningslagen. Det föreslås att upplåtelse av kyrka för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans prövas enligt den föreslagna lagen om tillfällig upplåtelse av kyrka. Vidare föreslås att kravet på särskilda skäl i 10 § jordfästningslagen slopas. I fråga om de närmare övervägandena för vad som sålunda har föreslagits hänvisas till den allmänna motiveringen.

I 10 § jordfästningslagen har införts en hänvisning till den föreslagna lagen om tillfällig upplåtelse av kyrka. Vidare har i paragrafen gjorts några redaktionella ändringar. Lagändringen kräver samtycke av allmänt kyrkomöte. Den föreslås träda i kraft samtidigt med den nya lagen om tillfällig upplåtelse av kyrka.

5 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att för sin del anta förslagen till

1. lag om upphävande av lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst,
2. lag om tillfällig upplåtelse av kyrka,
3. lag om ändring i lagen (1957:585) om jordfästning m. m.

6 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att för sin del anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Utredningens sammanfattning av sina överväganden och förslag

Utredningens överväganden

Utredningen konstaterar att samvetsklausulen rättsligt sett innebär motiv till 1958 års behörighetslag samt att det krävs en lagstiftningsåtgärd för att ändra eller upphäva ett motivuttalande.

Utredningen påpekar att en omständighet av grundläggande betydelse är att svenska kyrkan, samtidigt som den genom 1958 års allmänna kyrkomöte antog en ordning med kvinnliga präster som förenlig med bekännelsen, också fastslog att de som har en annan tro och bibelsyn på denna punkt har hemortsrätt i svenska kyrkan. Utredningen konstaterar att själva problemet ligger just i att svenska kyrkan godtar två uppfattningar som förenliga med bekännelsen i denna fråga.

Det är enligt utredningens mening i och för sig inte märkligt att mera än en trosuppfattning ryms inom kyrkans bekännelse. Meningsbrytningar i trosfrågor, konflikter i teologiska ämnen är lika ofrånkomliga i ett stort trossamfund som en utveckling i fråga om organisation, ritual, bibelöversättning etc. Det som gör konflikten i kvinnoprästfrågan speciell är att den omedelbart berör enskilda människor som arbetar inom kyrkan och därmed påverkar hela arbetsgemenskapen inom samfundet liksom dettas relationer med samhället och medborgarna. Kvinnoprästkonflikten påverkar också församlingsmedlemmarna som särskilt drabbas av de interna samarbetsproblemen.

Fyra utgångspunkter

Utredningen preciserar fyra utgångspunkter för sitt förslag. Den första är att *omprövningen av samvetsklausulen skall utgå från vad svenska kyrkan själv har fastställt i fråga om sin bekännelse: det är förenligt med kyrkans bekännelse att kvinna innehar prästämbete*. Detta är en självklar utgångspunkt för utredningen, som inte går in på några egna teologiska bedömningar.

Den andra utgångspunkten är att *även den tro och bibelsyn som hävdas av kvinnoprästmotståndarna har hemortsrätt i svenska kyrkan enligt kyrkans eget ställningstagande*. Utredningen erinrar om att allmänna kyrkomötet år 1958 var enigt om att vilja undvika kyrkosplittring. Från kyrkorättslig synpunkt måste dess ställningstagande innebära, att den som hävdar en tro och bibelsyn, vilken i fråga om kvinnas behörighet till prästämbetet avviker från svenska kyrkans officiella ståndpunkt, inte därmed avviker från kyrkans

bekännelse och ställer sig utanför kyrkans gemenskap. I denna mening har kvinnoprästmotståndarna således hemortsrätt i svenska kyrkan. Från lärosynpunkt kommer de – om inte den samstämmiga meningen vid 1958 års allmänna kyrkomöte frångås – att också i en framtid bevara denna hemortsrätt.

Den tredje utgångspunkten är att *statsmakterna så långt som möjligt vill undvika att gripa in i svenska kyrkans inre liv men kan inte frånsäga sig ett ansvar för att gällande lag respekteras*. Statsmakterna har – och detta är något som inte bara aktualiseras i kvinnoprästfrågan – att göra en avvägning mellan sina skyldigheter att upprätthålla respekt för rättsordningen och svenska kyrkans berättigade krav på frihet i sitt andliga liv. Staten måste se till att gällande lag respekteras av alla. Detta är uttryck för en princip som är grundläggande och självklar inom varje rättssamhälle och inom varje organisation. Statsmakterna har emellertid sedan länge eftersträvat att så långt som möjligt avhålla sig från att gripa in i kyrkans inre liv. Särskilt vill de inte påtvinga kyrkan några ställningstaganden i fråga om bekännelsen.

Den fjärde utgångspunkten är att *statsmakterna inte kan undanta svenska kyrkan från de allmänna principer om jämställdhet mellan kvinnor och män som gäller i samhället*. I och med att svenska kyrkan har fastställt att kvinna kan inneha prästämbetet utan hinder av bekännelsen, kan statsmakterna enligt utredningens mening i dag inte undanta kyrkan från den allmänna strävan efter jämställdhet mellan kvinnor och män. Det är i dagens samhälle en självklar princip att kvinnor och män skall ha lika rättigheter. Denna grundsyn har kommit till uttryck både i regeringsformen och i jämställdhetslagen. Utredningen anser att statsmakterna för sin del inte kan göra avsteg härifrån när det gäller svenska kyrkan, särskilt inte när det har gått mer än 20 år sedan kvinnor prästvigdes första gången och bortåt 400 kvinnliga präster verkar inom kyrkan.

Den ståndpunkt i kvinnoprästfrågan, som ligger närmast till hands för statsmakterna i dagens läge, är enligt utredningens uppfattning att upphäva 1958 års lag och därmed dess motiv samt för sin del endast hänvisa till allmänna regler, bl. a. jämställdhetslagen. Det överläts då åt svenska kyrkan själv att, inom ramen för allmänna regler, själv lösa de samarbetsproblem som följer av att kyrkan har accepterat två olika riktningar i fråga om tro och bibelsyn som förenliga med bekännelsen.

Olika tekniska alternativ

Utredningen presenterar tre alternativ till lagteknisk lösning. Syftet med dessa är att så vitt möjligt täcka in de huvudsakliga ståndpunkter som har kommit fram under frågans handläggning sedan år 1978. Som *alternativ A* betecknas lösningen att upphäva 1958 års lag utan att det stiftas en ny behörighetslag. Det får till följd att man får falla tillbaka på allmänna regler

om jämställdhet mellan kvinnor och män närmast i regeringsformen och i jämställdhetslagen.

Utredningen framhåller att det bör kunna anföras särskilda skäl för att stifta en ny behörighetslag. Det motiv som ligger närmast till hands är att man vill avvika från det rättsläge som skulle gälla i kraft av enbart allmänna principer. Någon större avvikelse kan enligt utredningens mening inte diskuteras än den s. k. väjningsrätten. Ett alternativ med en speciell lag som accepterar denna avvikelse läggs fram, betecknat som *alternativ B*. Allmänt konstaterar utredningen att detta alternativ kan sägas lägga fast ett system för samexistens och samarbete mellan företrädare för olika uppfattningar i fråga om kvinnas behörighet till prästämbetet. Man skapar därmed "en modern samvetsklausul".

Utredningen lägger också fram ett *alternativ C* som även det innebär att 1958 års lag ersätts med en ny behörighetslag men utan att godta väjningsrätten. Utredningen framhåller att även den som i princip är för alternativ A kan anse det säkrast och bäst att ha en särskild lag för att uttryckligen klargöra rättsläget. Man kan också tänkas vilja göra en annan och mindre avvikelse än väjningsrätten i alternativ B.

I alla tre alternativen uppkommer *övergångsfrågor* som hänger samman med att riksdagen har förutsatt att omprövningen av samvetsklausulen inte skall slå igenom fullt ut för dem som hittills haft ett stöd i samvetsklausulen. Dessa övergångsfrågor behandlas i ett gemensamt avsnitt. Huvudfrågan blir där om det behövs särskilda övergångsbestämmelser eller om man kan nöja sig med motivuttalanden. Utredningen förordar motivuttalanden.

Till de tre huvudalternativen lägger utredningen fram förslag till lagtexter och gör kortfattade kommentarer.

Alternativ A innebär sålunda att 1958 års lag upphävs utan att den ersätts med en ny lag. Det föreslås att lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst skall upphöra att gälla vid utgången av år 1982.

Det nya rättsläget bör inte slå igenom helt för dem som redan har tjänst i svenska kyrkan och som har en avvikande uppfattning i ämbetsfrågan. Detta bör tas upp och preciseras i motiven. I övrigt görs inga uttalanden rörande rättstillämpningen i framtiden. Alternativ A innebär sålunda att de som efter reformens ikraftträdande anställs som präster i svenska kyrkan skall vara beredda att i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan oavsett kön, på sätt som utredningen har utvecklat.

Alternativ B innebär att 1958 års lag ersätts med en ny lag som genom uttalanden i motiven accepterar "väjningsrätten" utom för nytillträdande biskopar. Den nya lagen bör ges samma avfattning som den lagtext som blev resultatet av frågans behandling hos regering och kyrkomöte åren 1978–1979. Lagen föreslås träda i kraft den 1 januari 1983, då lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst skall upphöra att gälla.

Alternativ C innebär liksom alternativ B att 1958 års lag och motiv upphävs.

samt att en ny lag stiftas. Lagtexten blir enligt utredningens förslag densamma som i alternativ B. Det blir motivuttalandena som skiljer alternativen åt. Även inom ramen för alternativ C ryms olika möjligheter att närmare utforma motiven. De kan innebära en mindre avvikelse än alternativ B från det rättsläge, som alternativ A avser att skapa. De kan också inskränka sig till att ge en uttrycklig bekräftelse på detta rättsläge etc.

I alternativ C gäller i fråga om en övergångsanordning, inskriven i motiven, detsamma som i alternativ A.

Utredningens eget ställningstagande

Utredningen avvisar till en början alternativ B. Huvudskälet är att det skulle innebära en fastlåsning vid en viss situation. Det skulle därmed kunna motverka en fortsatt positiv utveckling inom svenska kyrkan.

Mot alternativ B kan också invändas att det lätt kan leda till sådana tolknings- och tillämpningstvister som de inomkyrkliga samarbetsreglerna har gett upphov till. Sådana tvister motverkar en positiv utveckling. Över huvud taget bör statsmakterna såvitt möjligt undvika att ta ansvaret för att formulera principer för samarbete inom svenska kyrkan.

Alternativ C kan ges olika innebörd genom motivuttalandena. Utredningen har inte funnit några bärande skäl för att genom en ny behörighetslag och därtill knutna motivuttalanden göra någon avvikelse från det rättsläge som skulle inträda, om man endast upphäver 1958 års lag och låter allmänna regler om jämställdhet gälla.

Utredningen kan inte förorda att statsmakterna tar initiativ till en lagstiftning som innebär, att kvinnoprästmotståndare utestängs från möjlighet till prästvigning. Det synes tillräckligt att slå fast, att envar som inträder som präst i svenska kyrkans tjänst måste vara medveten om att han måste kunna tjänstgöra fullt ut tillsammans med kvinnliga präster, förr eller senare, beroende på rent praktiska förhållanden.

Inte heller kan utredningen se tillräckliga skäl för att statsmakterna skall göra några uttryckliga avvikelser från allmänna regler till förmån för kvinnoprästmotståndarna.

Det måste kunna anföras vägande skäl för att stifta en lag som är obehövlig från rättslig synpunkt, som närmast fyller en pedagogisk uppgift. Utredningen har för sin del inte kunnat finna att sådana skäl föreligger. Mot en särskild lag talar också att det blir svårt att undvika intrycket – missförståndet – att någonting annat gäller än allmänna regler. Det ligger i sakens natur, hur klart än lagstiftaren uttrycker sig i motiven. Tvister om lagens innebörd skulle kunna uppkomma liksom i alternativ B.

Utredningen har stannat för att föreslå en lösning enligt alternativ A. Till förmån för att endast upphäva 1958 års lag talar att det ger ett klart uttryck för statsmakternas obenägenhet att ingripa i svenska kyrkans inre liv. Det markerar också kyrkans både integritet och ansvar. Här ser utredningen

tungt vägande skäl för att välja alternativ A. Genom en sådan lösning skulle man enligt utredningens bedömning bäst främja den positiva utveckling, den läkningsprocess inom kyrkan, som är målet.

Statsmakterna skulle alltså, med utredningens ståndpunkt, endast slå fast att allmänna regler om jämställdhet skall gälla även inom svenska kyrkan i framtiden, inte några specialbestämmelser. Enligt vanlig lagstiftningspraxis skulle statsmakterna därutöver göra ett uttalande om hur de från sina synpunkter ser på rättsläget för dem som direkt berörs av att den hittillsvarande samvetsklausulen upphävs. Utredningen hänvisar till vad som tidigare har anförts om den sistnämnda frågan.

Den lösning som utredningen förordar innebär inte att kvinnoprästmotståndarna utesluts från möjlighet att genom utövning av prästtjänster i praktiken begagna den hemortsrätt, som de har i svenska kyrkan enligt ställningstagandet i fråga om bekännelsen vid 1958 års kyrkomöte. Även jämställdhetslagen ger utrymme för att ta hänsyn till olika trosuppfattningar. Den av Biskopsmötet år 1978 uttalade grundsynen, att alla vägar måste prövas för att även i gudstjänstsammanhang nå full arbetsgemenskap mellan alla präster, ligger helt i linje med jämställdhetslagen. Sådana praktiska anordningar, som är nödvändiga för att främja en fortsatt utveckling mot det angivna målet, kommer att vara godtagbara enligt jämställdhetslagen.

Svenska kyrkan ges alltså praktiska möjligheter att bemästra de kvarstående samarbetsproblemen. Den framtida utvecklingen kommer att bero på kyrkan själv. Utredningen är emellertid angelägen om att stryka under ordet utveckling. Att jämställdheten mellan kvinnor och män möter praktiska problem på många områden är välkänt, men färdriktningen är klar. Den måste gälla även inom svenska kyrkan.

Utredningen anser sig inte ha anledning att föreslå några andra åtgärder från statsmakternas sida än som ligger i alternativ A. Några särskilda initiativ för att t. ex. främja rekryteringen av kvinnliga präster är enligt utredningens bedömning inte påkallade i dagens läge. Utvecklingen kommer sannolikt på sikt att leda till en kontinuerlig ökning av antalet kvinnliga präster. Det finns enligt utredningens mening goda möjligheter för svenska kyrkan själv att genom lämpliga åtgärder främja både prästutbildningen och prästrekryteringen.

Beträffande de inomkyrkliga samarbetsreglerna anmärker utredningen att de bygger på att samvetsklausulen gäller. Om denna undanröjs, kommer alltså beslutet av 1979 års kyrkomöte om reglernas vägledande karaktär att få omprövas.

Upplåtande av kyrkorum

Allmänna kyrkomötet år 1979 begärde hos regeringen en utredning och förslag till lagstiftning om upplåtande av kyrkorum, innebärande att beslutanderätten i dessa frågor i princip skall tillkomma församlingens

kyrkoråd. Bakgrunden var väsentligen att det på olika håll har förekommit konflikter genom att kvinnliga präster har vägrats hålla gudstjänster, dop och kyrkliga förrättningar i vissa kyrkor. Nu gällande lag från år 1963 reglerar endast upplåtelse för icke kyrkliga ändamål. I övrigt anses beslutsrätten sedvanerättsligt tillkomma pastor.

Huvudfrågan är alltså att överföra beslutanderätten från pastor till kyrkorådet i fråga om kyrkorums begagnande för kyrkliga ändamål. Utredningen erinrar om de synpunkter som har utvecklats i samband med kvinnoprästfrågan rörande statsmakternas inställning när det gäller reglering av frågor som rör kyrkans inre liv. Utredningen anser det nödvändigt att anlägga samma synsätt här. Kyrkomötets önskemål i sak kan inte möta några invändningar från statsmakternas sida, men vid avfattningen av en ny lag måste man undvika att komma in på teologiska frågor eller andra spørsmål rörande församlingskyrkans ändamål, prästernas tjänstgöring, församlingens tillgång till församlingskyrkan etc. som kan vara av ömtålig natur.

Utredningen avvisar sålunda tanken på en närmare reglering av kyrkorummets användning i dess helhet. Med utgångspunkt i 1963 års lag lägger utredningen fram ett lagförslag som utgår från ett preciserat upplåtelsebegrepp. Kyrkorådet ges beslutanderätten i de praktiska viktiga fallen utan att man samtidigt aktualiserar frågorna om prästernas rätt och plikt att tjänstgöra, församlingens tillgång till kyrkorummet etc.

Utredningens lagförslag

1 Förslag till

Lag om upphävande av lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst

Härigenom föreskrivs att lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst skall upphöra att gälla vid utgången av år 1982.

2 Förslag till Lag om upplåtelse av kyrkorum

Härigenom föreskrivs följande.

1 §

Upplåtelse av kyrkorum, som har invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av församling, får ske enligt bestämmelserna i denna lag.

Lagen gäller även upplåtelse av domkyrka som står under egen förvaltning.

2 §

Kyrkorådet får besluta om tillfällig upplåtelse av församlingens kyrkorum för annat ändamål än gudstjänster, dop och kyrkliga förrättningar som hålls av församlingens präster.

Upplåtelse får dock inte ske för ändamål som strider mot kyrkorummets helgd eller kyrkans ordning och inte heller så att den hindrar församlingens gudstjänstliv eller kyrkliga verksamhet i övrigt.

3 §

Vid beslut om upplåtelse skall kyrkorådet särskilt beakta, om det kan anses säkert att kyrkorummet och dess inventarier kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Domkyrka, som står under egen förvaltning, får inte upplåtas om den särskilda domkyrkostyrelsen motsätter sig upplåtelsen på grund av farhågor i sådant avseende.

4 §

Innan kyrkorådet beslutar om upplåtelse av församlingens kyrkorum, skall såvitt möjligt kyrkoherden få tillfälle att yttra sig och, om det gäller domkyrka, som står under egen förvaltning, även den särskilda domkyrkostyrelsen.

Kyrkorådet får uppdra åt kyrkoherden eller åt särskild avdelning, bestående av kyrkoherden och andra ledamöter eller suppleanter i kyrkorådet, att besluta i vissa ärenden på kyrkorådets vägnar.

5 §

Kyrkorådets befogenheter enligt 2 § utgör inte hinder för kyrkoherden att utan kyrkorådets hörande låta en präst eller annan därtill behörig, som inte är knuten till församlingen, hålla gudstjänst eller annan kyrklig förrättning i stället för präst inom församlingen. Den innebär inte heller någon inskränkning i tillgången till kyrkan för kyrkliga förrättningar som avser någon som tillhör församlingen.

6 §

Talan mot kyrkorådets beslut enligt denna lag förs genom besvär hos domkapitlet.

Utöver vad som följer av förvaltningslagen (1971:290) får besvär anföras av ledamot i kyrkorådet.

Mot domkapitlets beslut får talan inte föras.

7 §

Kyrkorådets beslut gäller omedelbart utan hinder av anförda besvär, om inte domkapitlet förordnar annat.

8 §

I annexförsamling, där en annan präst har förordnats att i stället för kyrkoherden vara ledamot i kyrkorådet, skall vad som sägs i denna lag om kyrkoherden gälla om den prästen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983, då lagen (1963:501) om upplåtande av kyrkorum i vissa fall skall upphöra att gälla.

3 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1957:585) om jordfästning m. m.

Härigenom föreskrivs att 10 § lagen (1957:585) om jordfästning m. m. skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

För jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans *må* kyrkorum som invigts för svenska kyrkans gudstjänst upplåtas, *om särskilda skäl därtill äro.*

För jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans *får* kyrkorum som *har* invigts för svenska kyrkans gudstjänst upplåtas *enligt bestämmelserna i lagen (1900:00) om upplåtelse av kyrkorum.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983.

Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1981:20) Omprövning av samvetsklausulen – män och kvinnor som präster i svenska kyrkan

1 Remissinstanser och inkomna yttranden

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av hovrätten över Skåne och Blekinge, kammarrätten i Sundsvall, kammarkollegiet, statens arbetsgivarverk (SAV), statens arbetsmarknadsnämnd (SAMN), universitets- och högskoleämbetet (UHÄ), länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Örebro, Kopparbergs och Västernorrlands län, samtliga domkapitel, svenska kyrkans missionsstyrelse, svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete, styrelsen för svenska kyrkan i utlandet, svenska kyrkans diakoninämnd, jämställdhetskommittén (Ju 1976:08), riksdagens ombudsmän (JO Per-Erik Nilsson), Biskopsmötet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Rikskommittén för stiftstingen, Riksförbundet kyrkans ungdom, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, stiftsråden i Uppsala, Strängnäs, Västerås, Lunds, Karlstads, Härnösands, Visby och Stockholms stift, Ansgarsförbundet, Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse, Evangeliskt forum i Göteborgs stift, Kyrklig samling, Kristna studentrörelsen i Sverige, Sveriges evangeliska student- och gymnasiströrelse, Sveriges kyrkliga kvinnoråd, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Kyrkomusikernas riksförbund, Svenska kyrkans personalförbund, Statstjänstemannaförbundet, Centerns kvinnoförbund, Folkpartiets kvinnoförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, Moderata kvinnoförbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, Vänsterpartiet kommunisterna (VPK).

Svenska kommunförbundet, Landstingsförbundet och Landsorganisationen i Sverige (LO) har förklarat att de avstår från att yttra sig. Statsanställdas förbund har meddelat att förbundet inte har funnit anledning att anföra några synpunkter.

Ärkebiskopen har upplyst att han deltar i Biskopsmötets yttrande och därför inte yttrar sig för egen del. Domkapitlet i Visby och stiftsrådet i Visby stift har avgett ett gemensamt yttrande.

UHÄ har till sitt remissvar fogat yttranden från religionsvetenskapliga linjenämnden och teologiska fakultetsnämnden vid Lunds universitet samt teologiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet. Flertalet domkapitel har överlämnat yttranden från församlingar och samfälligheter. Vidare har

Svenska kyrkans utbildningsnämnd bifogat yttranden från pastoralinstituten i Lund och Uppsala.

Utan föregående remiss har yttranden avgetts av Centralkommittén för kvinnoorganisationer i Göteborg, Förbundet för kristen enhet, Husmodersförbundet hem och samhälle, Lunds stiftskommitté av Kyrkliga förbundet för evangelisk-luthersk tro, Societas Sanctae Birgittae, Botkyrka-Tumba kyrkliga samfällighet, Nedertorneå-Haparanda församling och Trollhättans församling.

2 Kvinnoprästfrågan

Flertalet instanser tar i regel ställning till något av de tre lagtekniska alternativ som utredningen har diskuterat i betänkandet. Många instanser kompletterar sitt ställningstagande med att ange dels sin principiella syn på innebörden av det alternativ som instansen förordar, dels vilka mål och riktlinjer som bör gälla vid ett upphävande av 1958 års behörighetslag.

De flesta instanser tillstyrker i huvudsak eller lämnar utan erinran förslaget att 1958 års lag upphävs utan att det stiftas någon ny behörighetslag (alternativ A). Till dessa instanser hör *hovrätten över Skåne och Blekinge, kammarrätten i Sundsvall, SAV, SAMN, UHÄ, jämställdhetsombudsmanen, samtliga länsstyrelser som har avgett yttranden, samtliga domkapitel utom domkapitlet i Göteborg, svenska kyrkans centralkommitté för evangelisation och församlingsarbete, styrelsen för svenska kyrkan i utlandet, JO, Biskopsmötet, Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund, Rikskommittén för stiftstingen, Svenska kyrkans utbildningsnämnd, stiftsråden i Strängnäs, Västerås, Lunds, Karlstads och Stockholms stift, Ansgarsförbundet, Evangeliskt forum, Kristna studentrörelsen i Sverige, Sveriges kyrkliga kvinnoråd, TCO, SACO/SR, Statsjämnemannaförbundet, Folkpartiets kvinnoförbund, Fredrika-Bremer-förbundet, Moderata kvinnoförbundet, Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund, VPK, Centralkommittén för kvinnoorganisationer i Göteborg, Botkyrka-Tumba kyrkliga samfällighet, Husmodersförbundet hem och samhälle, Nedertorneå-Haparanda församling och Trollhättans församling.*

Några instanser, som förordar alternativ A, anger uttryckligen att vad som sägs i det särskilda yttrandet av experten Ingegerd Troedsson bör beaktas vid detta alternativs utformning. Ytterligare några instanser, som förordar alternativ A, gör det under förbehåll att alternativet utformas så att nuvarande och blivande präster i svenska kyrkan som har en avvikande uppfattning i ämbetsfrågan ges en garanterad hemortsrätt. De instanser som biträder alternativ A med sådana förbehåll är *domkapitlet i Strängnäs, Härnösand och Visby, Riksförbundet kyrkans ungdom, stiftsråden i Uppsala, Härnösand och Visby stift.*

Några få instanser förordar inte något av de lagtekniska alternativen men framför viss kritik mot utformningen av lösningarna. Hit hör *kammarkolle-*

giet, jämställdhetskommittén, Svenska kyrkans personalförbund och Centerns kvinnoförbund.

Ett mindre antal instanser redovisar en negativ grundinställning till förslagen. Av dessa instanser avstyrker *domkapitlet i Göteborg, svenska kyrkans diakoninämnd, Sveriges evangeliska student- och gymnasiströrelse* och *Lunds stiftskommitté av Kyrkliga förbundet för evangelisk-luthersk tro* förslagen. De anser att nuvarande ordning i huvudsak bör behållas. En del andra instanser, nämligen *Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse, Kyrklig samling, Förbundet för Kristen enhet* och *Societas Sanctae Birgittae*, som i och för sig ansluter sig till att samvetsklausulen omprövas, anser att den åskådning som motståndet mot kvinnliga präster bygger på skall accepteras av statsmakterna genom hemortsrätt och väjningsrätt.

Domkapitlet har överlämnat ett nittiotal yttranden från *församlingar och samfälligheter*. Flertalet av dessa tillstyrker alternativ A. Ett tiotal församlingar och samfälligheter, som förordar alternativ A, uttalar att alternativet bör utformas i enlighet med de riktlinjer som anges i experten Ingegerd Troedssons särskilda yttrande. Ett par församlingar och samfälligheter tar inte uttrycklig ställning till något av de lagtekniska alternativen, medan några andra förordar alternativ B eller alternativ C. Ett femtontal församlingar och samfälligheter avstyrker en omprövning av samvetsklausulen och anser att nuvarande ordning bör behållas.

Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund har i sitt remissyttrande upplyst att förbundet genom underremiss har begärt yttranden från förbundets 15 förbundsavdelningar samt Malmö kyrkliga samfällighet. Av förbundets remissyttrande framgår att samtliga 14 förbundsavdelningar, som har avgett svar, och Malmö kyrkliga samfällighet förordar utredningens alternativ A.

2.1 Allmänna uttalanden om kvinnoprästfrågan

2.1.1 Kommentarer till utredningens fyra utgångspunkter

Några instanser kommenterar de utgångspunkter för ett ställningstagande i kvinnoprästfrågan som utredningen har preciserat i sitt betänkande.

Biskopsmötet anför att utredningen i sina överväganden har försökt att tillfredsställa kyrkans krav att få bestämma i sina egna angelägenheter och att framhäva att statsmakterna inte bör besluta i teologiska frågor. Vidare anför Biskopsmötet att utredningen har hävdad legitima intressen i samhälle och kyrka om jämställdhet mellan kvinnor och män. Biskopsmötet ansluter sig till både den religiösa frihetens och jämställdhetens principer. Enligt Biskopsmötet kan dessa principer självklart komma i konflikt med varandra, om frihet skall tillåtas och om man menar något med jämställdhet. Biskopsmötet anser att i religiösa konflikter bör huvudprincipen vara att dessa skall lösas genom teologiska argument och inte genom legalt tvång.

Den anmärkning som enligt Biskopsmötet kan riktas mot utredningen är bristande klarhet. Biskopsmötet menar att det i varje fall finns risk för att skilda tolkningar av vad förslaget innebär kan leda till onödiga konflikter. Utredningens beskrivning av några av utgångspunkterna kan enligt Biskopsmötet ge anledning till missförstånd. Beskrivningen ger intryck av att svenska kyrkan i denna fråga inte skulle ha någon bestämd uppfattning utan att det i kyrkan skulle finnas två ur kyrkans synpunkt likvärdiga ståndpunkter. Vad som sägs om kyrkans beaktelse ger också intryck av att kyrkans ställningstagande skulle ha inskränkts till ett konstaterande att kvinnliga präster är förenliga med beaktelsen. Det verkliga läget är ett annat, framhåller Biskopsmötet. Kyrkan har inte två uppfattningar utan en. Män och kvinnor har enligt kyrkans ståndpunkt lika rätt att vara präster men det är också viktigt att både män och kvinnor blir präster. Vad hemortsrätten handlar om är att också den som i ämbetsfrågan har en annan syn än kyrkans officiella uppfattning skall kunna avlägga prästlöftena, dvs. bli präst. Frågan om kvinnliga präster skiljer sig teologiskt sett inte från andra frågor där olika syn finns bland kyrkans präster, men där dock alla samverkar med varandra, framhåller Biskopsmötet. Liknande uttalanden gör *domkapitlet i Skara*. *Domkapitlet i Uppsala* betonar att svenska kyrkan har sagt ja till att öppna prästämbetet för kvinnor och att kyrkan – också efter bibelkommisionens närgångna konfrontation med det bibliska materialet – håller fast vid att kvinnoprästereformen är förenlig med kyrkans tro och beaktelse. Enligt domkapitlet innebär samvetsklausulen inte att kyrkan har tagit två principiellt likvärdiga ståndpunkter i frågan, utan endast att en minoritet inte har berövats hemortsrätt i kyrkan. *Domkapitlet i Lund* framhåller också att det inte är så att svenska kyrkan i fråga om kvinnliga präster har två uppfattningar. Uttalandena om att de som i ämbetsfrågan har en avvikande mening skall ha hemortsrätt i kyrkan skall inte förstås på det sättet. Enligt domkapitlet betyder hemortsrätten bara att kyrkan inom sig kan rymma de människor som i ämbetsfrågan har en annan uppfattning än den officiella. Kyrkan har en uppfattning men accepterar att inom sig ha enskilda personer med en avvikande uppfattning, framhåller domkapitlet. Till dess kyrkan säger något annat kommer samvetsklausulen att gälla som en kyrkans uttolkning av vad kyrkomötets beslut år 1958 innebär, även om 1958 års behörighetslag upphävs. Annan åsikt i fråga om kvinnliga präster än den officiella hindrar enligt domkapitlet inte heller i fortsättningen någon från att avlägga prästlöftena. *Domkapitlet i Karlstad* betonar att kyrkomötets beslut år 1958 innebar något mera än det passiva konstaterandet att det är förenligt med kyrkans beaktelse att kvinna innehar prästämbete. Beslutet innebar bl. a. att kyrkan inte kan utföra sitt uppdrag rätt, om den inte tar kvinnan i sin tjänst. Enligt domkapitlet har kyrkan bara en beaktelse, nämligen den att prästämbetet står öppet både för kvinnor och män. Samvetsklausulen skulle göra det möjligt för dem som inte delade kyrkomötets uppfattning att fortfarande göra sin tjänst i kyrkan. Den gäller enligt domkapitlet präster och

den var tänkt som en övergångsbestämmelse. Kyrkan utestänger inte de medlemmar som har en annan uppfattning i ämbetsfrågan, men det betyder inte att kyrkan har flera jämbördiga ståndpunkter, framhåller domkapitlet. Uttrycket hemorts rätt leder enligt domkapitlet lätt vilse. Det säger att även den som är motståndare till kvinnliga präster har rätt till hemort i kyrkan. Härifrån glider tanken lätt över till att även hans åskådning har en hemort i kyrkan, dvs. är accepterad av kyrkan. Enligt domkapitlet har påståendet att kvinnliga präster är emot kyrkans lära ingen hemorts rätt i en evangelisk-luthersk kyrka, men den person som har en sådan åskådning stöts inte ut ur kyrkan utan får ha sin hemort där, därför att svenska kyrkan är så öppen och vid att kyrkan tolererar avvikelser från läran, om dessa inte skadar andra människor. *Domkapitlet i Härnösand* framhåller att svenska kyrkan i enlighet med sin bekännelse har en tro och att de ordningar som kyrkan har antagit, av vilka en är beslutet om kvinnas behörighet till prästämbetet, är giltiga för alla. Det finns emellertid inom kyrkan personer och grupper med en annan uppfattning och dessa måste enligt domkapitlet tillförsäkras hemorts rätt i kyrkan också i framtiden.

Evangeliskt forum ställer sig frågande till utredningens bedömning att svenska kyrkan har två tolkningar av bekännelsen i ämbetsfrågan. Samvetsklausulen tillkom för att kyrkan inte skulle splittras i den situation som rådde för drygt 20 år sedan. Samvetsklausulen har enligt *Evangeliskt forum* ingen bekännelsekaraktär. Man bör inte tala om två uppfattningar som förenliga med bekännelsen, som om dessa uppfattningar skulle vara jämbördiga, framhåller *Evangeliskt forum*. 1958 års kyrkomöte tog entydigt ställning i ämbetsfrågan.

2.1.2 Remissinstanser som är positiva till att 1958 års lag upphävs.

Flera av de instanser som förordar att 1958 års lag upphävs utan att den ersätts med en ny lag redovisar sin principiella syn på en lösning av kvinnoprästfrågan.

Hovrätten över Skåne och Blekinge delar utredningens uppfattning att 1958 års behörighetslag såsom obehövlig bör upphävas samt att skäl saknas att ersätta den med annan lag av likartat innehåll. Detta medför enligt hovrätten att samvetsklausulen faller bort och att allmänna regler om jämställdhet mellan kvinnor och män kommer att gälla för svenska kyrkan. *Kammarrätten i Sundsvall* ansluter sig till de av utredningen preciserade utgångspunkterna för en omprövning av samvetsklausulen och förordar alternativ A. Kammarrätten anför att det ligger närmast till hands att söka åstadkomma en ordning som innebär att svenska kyrkan själv inom ramen för allmänna regler, bl. a. jämställdhetslagen, har att lösa de föreliggande samarbetsproblemen. Kammarrätten anser att det framstår som angeläget att man inte genom en mer omfattande lagreglering griper in i den process som pågår inom kyrkan, utan att man i så stor utsträckning som möjligt låter utvecklingen styras av

kyrkan själv. Vidare framhåller kammarrätten att det inte framstår som vare sig lämpligt eller nödvändigt att i en särskild behörighetslag markera att full jämställdhet råder mellan män och kvinnor även som präster i svenska kyrkan. Varje särskild lagstiftningsåtgärd som tar sikte på att främja jämställdheten inom kyrkan kan uppfattas som ett intrång i kyrkans angelägenheter och bli en hämsko på den vidare utvecklingen, menar kammarrätten. Av stor betydelse i sammanhanget är enligt kammarrätten att regeringsformen liksom jämställdhetslagen ger utrymme för ett hänsynstagande till olika trosuppfattningar och också medger att kyrkan antar och tillämpar samarbetsregler vilkas syfte är att utjämna motsättningar och främja arbetsgemenskapen mellan präster av olika kön. Kammarrätten uttalar också att det med en ordning som den som ligger i alternativ A skapas större möjligheter för statsmakterna att, utan att det uppfattas som alltför långtgående eller opåkallade ingrepp i kyrkans integritet och ansvar, göra uttalanden av principiell och vägledande natur.

SAV har inte något att erinra mot ett upphävande av 1958 års lag. SAV anser emellertid att det från arbetsgivarsynpunkt är önskvärt med regler som så långt möjligt ger uttryck för prästers rättigheter och skyldigheter och på så sätt möjliggör att jämställdhetslagens könsdiskrimineringsförbud efterlevs. SAMN tillstyrker alternativ A och anser att det bör ankomma på kyrkan själv att bearbeta såväl de meningsskiljaktigheter som råder som att lösa de genom dessa uppkomna praktiska problemen. Om man förbehåller kyrkan denna rätt, måste man enligt SAMN samtidigt uttala en bestämd förväntan att man inom kyrkan tveklöst och aktivt skall eftersträva den dialog som alltid är en förutsättning för förståelse och förmåga till samarbete. Enligt SAMN ställs speciella krav på kyrkoledningen i den process som kyrkan har framför sig. SAMN betonar att kvinnoprästfrågan i det praktiska livet inte kan lösas omedelbart. Lösningen ligger i en process på sikt. SAMN anser att pastoralinstitutet har en viktig uppgift och att institutet under den blivande prästens utbildningstid skall utveckla prästens vilja och förmåga till fullt samarbete med kollegor även där dogmatiska gränser skiljer. En nytillträdande präst, som på grund av tro och bibelsyn är emot kvinnliga präster, skall enligt SAMN kunna vara så förberedd att han i alla tjänstefunktioner kan samarbeta med andra präster i kyrkan oavsett kön. UHÄ, som förordar alternativ A, menar att någon särslagstiftning i behörighetsfrågor inom svenska kyrkan inte bör förekomma. Jämställdhetsombudsmannen delar utredningens uppfattning att ingripanden från statsmakternas sida i kyrkans inre arbete i det längsta bör undvikas. Efter mer än 20 års väntan på att kyrkan själv skulle lösa problemen måste emellertid enligt jämställdhetsombudsmannen staten nu ta sitt ansvar för att de kvinnliga prästerna till fullo får ta i anspråk den behörighet till prästämbetet som de erhöll redan år 1958.

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att behandlingen av kvinnoprästfrågan har präglats av en klivenhet såväl från svenska kyrkans som från

statsmakternas sida. Enligt länsstyrelsen bör ett nytt kyrkomöte ompröva ställningstagandet i fråga om beaktelsen och förklara att endast den officiella ståndpunkten, dvs. kvinnans rätt till prästämbetet, är godtagbar. Troskonflikten torde enligt länsstyrelsen inte kunna lösas förrän svenska kyrkan och staten är beredda att ta steget att förändra relationerna sig emellan. Länsstyrelsen tillstyrker det av utredningen förordade lagtekniska förslaget som länsstyrelsen finner elegant och tilltalande, eftersom denna lösning bör tillfredsställa statsmakternas ambition att i minsta möjliga utsträckning blanda sig i kyrkans egna inre angelägenheter. Länsstyrelsen understryker vikten av att samvetsklausulen upphävs. Först därigenom finns förutsättningar att på sikt få en lösning på kvinnoprästfrågan, framhåller länsstyrelsen. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* biträder alternativ A och anser att det mer än 20 år efter behörighetslagens tillkomst måste kunna krävas av den som skall prästvigas att denne skall vara beredd att samarbeta med kollegor utan hänsyn till kön. *Länsstyrelsen i Kronobergs län* anser att tiden nu borde vara inne för att förhindra fortsatt diskriminering av kvinnliga präster. *Länsstyrelsen i Gotlands län* delar utredningens uppfattning att tiden nu är mogen att avskaffa behörighetslagen. Enligt länsstyrelsen speglar den dessutom en förlegad syn i jämställdhetsfrågan som statsmakterna inte kan dela. Länsstyrelsen framhåller att det inte finns något som i dag talar för att inte samma regler skall gälla inom svenska kyrkan som inom andra delar av samhället. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* finner det naturligt att upphäva 1958 års behörighetslag och därmed dess motiv samt i övrigt endast hänvisa till den grundsyn om jämställdhet mellan kvinnor och män som återfinns i regeringsformen och jämställdhetslagen. Kyrkan bör enligt länsstyrelsen själv inom ramen för allmänna regler lösa de samarbetsproblem som följer av att kyrkan har accepterat två olika riktningar i fråga om tro och bibelsyn som förenliga med beaktelsen. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* tillstyrker alternativ A och finner det angeläget att ytterligare steg nu tas för tillämpning av de lagstadganden som skall gälla generellt. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* anser att de allmänna regler om jämställdhet mellan kvinnor och män som finns i regeringsformen och i jämställdhetslagen bör gälla även för de prästerliga tjänsterna. Härigenom och genom att samvetsklausulen tas bort markeras tydligt att den som söker befattning som präst i svenska kyrkan har att rätta sig efter de allmänna behörighetsreglerna i fråga om kön som gäller offentlig tjänst, framhåller länsstyrelsen.

Domkapitlet i Linköping förordar alternativ A. Domkapitlet framhåller att kyrkans väsen är enhet och att det därför är ytterst viktigt att även kyrkans präster i gudstjänsten ger uttryck för denna. Men vägen att nå fram till denna enhet måste enligt domkapitlet vara övertygelsens. Domkapitlet menar att den vägen är framkomlig och att allt måste göras för att fördjupa de teologiska samtalen på detta område. *Domkapitlet i Skara* anser att alternativ A bör genomföras. Domkapitlet uttalar att det mål eller den färdriktning som utredningen anger, nämligen full jämställdhet mellan män och kvinnor i

kyrkan oavsett kön, måste vara vägledande för det fortsatta arbetet med en lösning av ämbetsfrågan. Alla prästers samverkan med varandra oavsett kön gäller framför allt gudstjänster. I denna kommer kyrkans innersta väsen som gemenskap i Anden klarast till uttryck, framhåller domkapitlet. Med tillfredsställelse konstaterar domkapitlet att utredningen har ansett att ämbetsfrågan om möjligt bör tonas ned till de proportioner som andra troskonflikter har. Det krävs emellertid enligt domkapitlet en ömsesidig respekt för uppriktiga övertygelser som företrädarna menar vara grundade i bibel och beaktelse. Domkapitlet anser att konflikter av denna art skall lösas inte genom legalt tvång utan genom fortsatta samtal. En bearbetning av de kvarstående samarbetsproblemen förutsätter enligt domkapitlet en grundligare teologisk debatt än kyrkan hittills har haft. Domkapitlet anser att en sådan är en viktig del i den läkningsprocess som måste få ta sin tid. Domkapitlet framhåller samtidigt att läkningsprocessen inom kyrkan lägger ett stort ansvar på biskop och domkapitel att både respektera de två uppfattningar som föreligger i kvinnoprästfrågan och samtidigt söka lösningar i den riktning som utredningen har angett. Domkapitlet anser det synnerligen betydelsefullt att utredningen så klart betonar, att dess förslag till lösning överlämnar åt kyrkan själv att söka bemästra de problem, som den rådande meningsmotsättningen skapar. Det är enligt domkapitlet av fundamental betydelse att kyrkans självständighet värnas och att man från statligt håll respekterar att detta är en övervägande inomkyrklig fråga som kyrkan såsom ett trossamfund måste lösa utifrån sina egna förutsättningar. Men det är också av fundamental betydelse att kyrkan besinnar sitt ansvar och medvetet bearbetar de kvarstående samarbetsproblemen, framhåller domkapitlet. *Domkapitlet i Strängnäs* anför att samvetsklausulen innebär ett gemensamt åtagande av statsmakt och kyrka. Någon antydning om tidsbegränsning innehåller klausulen inte och kan enligt domkapitlet inte heller utläsas av särskilda utskottets betänkande. Domkapitlet framhåller att vad som inträffat efter 1979 års kyrkomöte synes ge vid handen att man från statligt håll inte är beredd att över huvud taget ge sanktion åt några regler eller uttalanden, som skulle innebära att man godtar att minoriteten tillförsäkras rätt att i vissa avseenden handla på ett sätt, som man från sin övertygelse finner nödvändigt. Alternativ B, som eljest skulle vara en naturlig lösning och som skulle innebära att man i princip står fast vid de åtaganden statsmakterna gjorde år 1958 synes därför inte erbjuda en framkomlig väg. Domkapitlet menar att i detta läge förefaller alternativ A att vara det enda möjliga alternativet. Domkapitlet framhåller att det är av avgörande vikt att man från statligt håll respekterar att ämbetsfrågan är en inomkyrklig fråga som kyrkan måste få bearbeta utifrån sina egna förutsättningar. Att man från statens sida skulle sätta en definitiv "bortre gräns" för anställning som präster i svenska kyrkan för vissa prästkandidater eller begränsa biskopens vägningsfrihet skulle enligt domkapitlet innebära att man inte visade sådan respekt. Domkapitlet anser att vissa uttalanden i

utredningens betänkande kan missuppfattas så att man får intrycket att detta skulle vara avsikten. Enligt domkapitlet förtjänar vad som har sagts i det särskilda yttrandet beaktande. Det är heller inte förenligt med den för kyrkan nödvändiga friheten att statsmakten förbehåller sig att avgöra om utvecklingen inom kyrkan går i en för staten acceptabel riktning och att man, om man finner så inte vara fallet, "tvingas att göra ingripanden som egentligen strider mot deras syn på svenska kyrkan". Med ett sådant synsätt gör man kyrkans självständighet i dess egna inre angelägenheter rent illusorisk, framhåller domkapitlet.

Domkapitlet i Västerås finner det inte vara fruktbart att närmare analysera om utredningens tolkning av samvetsklausulen och det faktiska problemläget är riktig – framför allt vilken plats kvinnoprästmotståndarnas uppfattning i ämbetsfrågan har inom kyrkan. Domkapitlet, som ansluter till alternativ A, anser att det måste ankomma på kyrkan själv att lösa den aktuella frågan, ingen annan kan ha kompetens att tvinga på kyrkan någon lösning. Det är alltså kyrkan som måste komma fram till en lösning på det som är konflikten – att en betydande del av prästerna har en uppfattning i ämbetsfrågan som strider mot det beslut som kyrkan i rättslig ordning tog år 1958. Men lösa måste enligt domkapitlet betyda att bringa konflikten ur världen, inte att permanenta den genom något kompromissdokument med diverse regler hur konkreta konfliktsituationer på lokalplanet skall klaras upp. Målsättningen för en kyrka måste enligt domkapitlet vara en samsyn i de stora frågorna. Särskilt måste det gälla det sublimaste uttrycket för kyrkans budskap – gemensamhet i gudstjänsten med nattvarden som dess innersta kärna. Kyrkans medlemmar i allmänhet och i synnerhet de som är satta att leda gudstjänsten måste kunna mötas just där, framhåller domkapitlet. Vad som verkligen är kyrkans tolkning av bekännelsen kan enligt domkapitlet inte i längden hållas svävande. *Domkapitlet i Växjö* ansluter sig till de grundvärderingar som ligger bakom utredningens fyra utgångspunkter och tillstyrker alternativ A. Domkapitlet anser att det inte kan betraktas som omotiverat, när samvetsklausulen nu blir föremål för omprövning. Domkapitlet framhåller att det i 1970-talets debatt ofta har gjorts gällande att samvetsklausulen skulle vara tidsbestämd och endast avse de präster som var i tjänst när den kom till. En dylik tolkning måste enligt domkapitlets uppfattning betecknas som en efterhandskonstruktion. Ett motivuttalande gäller så länge en lag gäller. Någon begränsning i tiden finns alltså inte. Men riksdag och kyrkomöte har enligt domkapitlet självfallet ständigt möjligheten att anta en ny lag och därmed en ny motivskrivning. Domkapitlet menar vidare att utvecklingen bör formas både av den religiösa frihetens och av jämställdhetens principer. Naturligtvis kan det bli en konflikt, om frihet skall tillåtas och om man menar något med jämställdhet. Troskonflikter bör enligt domkapitlet lösas genom teologiska argument och inte genom legalt tvång. *Domkapitlet i Lund* anser att målet måste vara att alla präster i svenska kyrkan skall kunna tjänstgöra med varandra i alla funktioner, också i

gudstjänsten. Samverkan i denna är naturligtvis här avgörande. Det är enligt domkapitlets uppfattning nödvändigt att åtgärder vidtas som kan främja en utveckling mot att det målet nås, bl. a. genom att samvetsklausulen upphör att gälla som lagmotiv, vilket kan ske genom att 1958 års behörighetslag upphävs. Enligt domkapitlet är det nödvändigt att kyrkan själv får lösa frågan. Domkapitlet menar att kyrkan har förutsättningar för att själv komma till rätta med problemet. Domkapitlet fäster därvid avseende vid den utbildning av blivande präster som i kyrkans egen regi numera drivs vid pastoralinstituten. Kyrkan har här en möjlighet att påverka blivande präster så att förutsättningar skapas för en ny och bättre anda, framhåller domkapitlet. Enligt *domkapitlet i Karlstad* skall möjligheterna till ett snabbt övervinnande av motståndet mot kvinnliga präster inte överdrivas. Det finns hos motståndarna till kvinnliga präster en strävan att på något sätt markera att det finns två slags präster: de som menar att ämbetet skall vara öppet för både kvinnor och män och de som inte anser detta. Väjningsrätten är nu ett medel att hålla den gränsen levande. Det kan också tänkas andra medel. Eftersom dessa medel inte bara är samvetsaker utan också ett medel att hålla samman en grupp, kan de enligt domkapitlet bli svåra att övervinna. Därför måste domkapitlet vara inställda på ett aktivt handlande för att uppnå det avsedda målet, nämligen full arbetsgemenskap bland präster oavsett kön, framhåller domkapitlet. *Domkapitlet i Visby* anser att kvinnoprästfrågan måste lösas genom teologiska ställningstaganden och inte genom en mer eller mindre framtvingad lagstiftning. Enligt domkapitlet speglar utredningens överväganden i vissa fall tankar om statens överhöghet över svenska kyrkan som i dag rimmar illa med den svenska kyrkoförfattningen. För domkapitlet framstår det som allt klarare att frågan om samexistens inom svenska kyrkan inte primärt är en författningsfråga utan en personalvårdsfråga.

Styrelsen för svenska kyrkan i utlandet framhåller att kvinnas behörighet till prästämbetet knappast kan vara bara en jämställdhetsfråga. Enligt styrelsen är den med svenska kyrkans synsätt en teologisk fråga. Styrelsen anser att det är av synnerligen stor vikt att svenska kyrkan verkligen får den arbetsro som är nödvändig för att på sikt lösa ett svårt problem. Styrelsen menar vidare att det är väsentligt att kyrkan inte genom direktiv utifrån tvingas behandla s. k. kvinnoprästmotståndare på ett i ett demokratiskt samhälle icke tillfredsställande sätt. Styrelsen upplyser att den för några år sedan har fastslagit att såväl män som kvinnor har rätt att söka och inneha tjänst hos svenska kyrkan i utlandet. Styrelsen ansluter sig till alternativ A.

Jämställdhetskommittén framhåller att statsmakterna icke kan undanta svenska kyrkan från de allmänna strävandena i samhället mot jämställdhet mellan kvinnor och män. Denna grundläggande uppfattning finns numera dokumenterad både i regeringsformen och i jämställdhetslagen. 1958 års behörighetslag kan enligt kommittén därför sägas ha spelat ut sin roll och

man behöver inte dessutom genom särslagstiftning ytterligare understryka denna självklarhet. Kommittén framhåller att det gäller att se till att kvinnor även får reella möjligheter att bli präster och att kunna fullgöra prästerlig tjänst. Kommittén tar inte ställning till vilket lagtekniskt alternativ som väljs för att upphäva samvetsklausulen. Kommittén är emellertid tveksam till det resonemang som utredningen för om möjligheterna för dem som inte delar uppfattningen att kvinnor skall ha rätt till prästerlig tjänst att bevara hemortsrätt i svenska kyrkan. Kommittén framhåller att utredningens förslag innebär att samvetsklausulens effekter kommer att kvarstå under lång tid framöver. Enligt kommittén medför detta att manliga präster under omkring 40 år kommer att kunna vägra att samarbeta med kvinnliga kollegor.

Biskopsmötet anser att det är nödvändigt att med stor konsekvens hävda att målet är att alla präster samarbetar med varandra i alla tjänstefunktioner. Biskopsmötet anser vidare att det med samma konsekvens måste hävdas att vad det därvid framför allt gäller är samverkan i gudstjänsten, främst i nattvarden. Att permanenta ett förhållande där vissa präster inte erkänner andra som präster och av den anledningen inte kan fira nattvard med dem löser enligt Biskopsmötet inte problemet. Biskopsmötet betonar att den yttersta målsättningen måste vara full gudstjänstgemenskap. *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* godtar i allt väsentligt de skäl och synpunkter som utredningen åberopar till stöd för alternativ A, vilket förbundet tillstyrker. Förbundet noterar med tillfredsställelse att statsmakterna så långt möjligt vill undvika att gripa in i kyrkans inre liv. Förbundet anser att det inom svenska kyrkan i dag synes finnas en början till en helande process i ämbetsfrågan. Enligt förbundet finns det stora möjligheter att bearbeta och finna lösningar på de problem som återstår, trots kvarvarande motstånd mot kvinnliga präster. Förbundet betonar pastoralinstitutens möjligheter att bearbeta frågeställningarna kring ämbetet i den praktiska prästutbildningen. Förbundet understryker också möjligheten att via personalrekryteringsnämnden verka för ett aktivt rekryteringsarbete. Det är förbundets förhoppning att svenska kyrkan under de nya förutsättningar som ges själv skall kunna ta det ansvar som lagstiftningen ålägger den och att statsmakterna inte skall behöva gripa in med särslagstiftning för svenska kyrkan. *Svenska kyrkans utbildningsnämnd* upplyser att den i enlighet med remissbeslutet har inhämtat yttranden från pastoralinstituten i Lund och Uppsala. Liksom båda instituten förordar nämnden alternativ A. Nämnden menar att kyrkan inom sig har förutsättningar att i ett långsiktigt perspektiv finna lösningar som låter ämbetsfrågan träda tillbaka för kyrkans evangelisatoriska och sociala uppgift. Enligt nämnden har svenska kyrkan via den nya praktiska prästutbildningen nu möjligheter att bearbeta ämbetsfrågan på ett sätt som tidigare inte fanns. *Stiftsrådet i Strängnäs stift* anser det självklart att de båda trosuppfattningarna i kvinnoprästfrågan också i framtiden får finnas sida vid sida inom kyrkan. Stiftsrådet framhåller att kyrkan själv har ett

ansvar att se till att de båda uppfattningarnas företrädare lojalt kan samarbeta och ges möjligheter till sådant samarbete. Enligt stiftsrådet måste ordet hemortsrätt innebära att den som är motståndare till kvinnliga präster skall kunna inneha också prästerlig tjänst. Om ordet hemortsrätt för minoriteten endast skulle innebära en möjlighet till prästvigning men inte möjlighet till att inneha prästerlig tjänst inom kyrkan, innebär det väsentliga inskränkningar utifrån hur man vid reformens antagande bedömde framtiden. När 1958 års behörighetslag kom till förutsattes att meningsmotsättningarna skulle bestå och kyrkan ta på sig uppgiften att fortsättningsvis under överskådlig tid leva med denna motsättning. Denna motsättning finns flerstädes i kristenheten, utan att man fördenskull velat ifrågasätta legitimiteten i de olika företrädarnas uppfattning, framhåller stiftsrådet.

Ansvarsförbundet framhåller att frågan om kvinnliga präster inte är en könsfråga, utan en fråga om tro och tolkning av Bibel och bekännelse. Frågan kan därför inte lösas med lagstiftning. Förbundet menar att en mjuk övergång och en läkning bäst främjas, om kyrkan själv får lösa de problem som kommer att uppstå. Kyrkan måste själv med ömsesidig varsamhet och ömhet aktivt arbeta för en lösning efter behörighetslagens upphävande, framhåller förbundet. *Kristna studentrörelsen i Sverige* konstaterar att utredningens förslag är realistiskt och har möjlighet att underlätta en utveckling mot jämställdhet mellan kvinnor och män i prästämbetet. Mer än så kan man knappast kräva av statsmakterna, framhåller *Kristna studentrörelsen*. *Sveriges kyrkliga kvinnoråd* anser att några specialbestämmelser för svenska kyrkan inte bör gälla i framtiden och att en behörighetslag speciellt för kvinnor är fullständigt onödig och dessutom diskriminerande. Enligt kvinnorrådet är jämställdhetsprincipen en självklar princip också i svenska kyrkan. Kvinnorrådet framhåller att det efter behörighetslagens upphävande bör ankomma på svenska kyrkan att bemästra samarbetsproblemen och styra kyrkans framtida utveckling mot hel och full jämställdhet mellan kvinnor och män som präster i svenska kyrkan. Kvinnorrådet anser att prästvigning av motståndare bör ske också i fortsättningen, men att alla som efter år 1983 prästvigs för tjänst i svenska kyrkan måste kunna tjänstgöra tillsammans med kvinnliga präster.

TCO instämmer i utredningens ståndpunkt att statsmakterna inte kan undanta svenska kyrkan från de allmänna principerna om jämställdhet mellan kvinnor och män som gäller i samhället. *TCO* anser att de regler om jämställdhet mellan kvinnor och män som har accepterats i arbetslivet skall gälla fullt ut också inom svenska kyrkan. Enligt *TCO* finns det inte längre skäl att behålla 1958 års behörighetslag. *TCO* avvisar utredningens alternativa förslag som medger väjningsrätt eller undantagsregler. *SACO/SR* framhåller att det i dagens samhälle är en självklar princip att kvinnor och män skall ha lika rättigheter och att denna grundsyn finns såväl i regeringsformen som i jämställdhetslagen. *SACO/SR* anser att statsmakterna inte kan göra avsteg härifrån när det gäller svenska kyrkan. *SACO/SR*

tillstyrker alternativ A. Därmed slår statsmakterna fast att allmänna regler om jämställdhet skall gälla även inom svenska kyrkan i framtiden, framhåller SACO/SR. Det markerar också kyrkans integritet och ansvar. Den framtida utvecklingen kommer att bero på kyrkan själv, påpekar SACO/SR. Att jämställdhet mellan kvinnor och män möter praktiska problem på många områden är välkänt, men färdriktningen är klar. Den gäller enligt SACO/SR även svenska kyrkan. *Svenska kyrkans personalförbund* upplyser att såväl förbundet som helhet som dess styrelse är delad i fråga om kvinnliga präster. Förbundet avvisar alternativ C men kan inte klart förorda vare sig alternativ A eller alternativ B. Förbundet avvisar vidare tanken på en bortre gräns för prästvigning av den som i ämbetsfrågan har en avvikande ståndpunkt. Förbundet uttalar att lösningen av kvinnoprästfrågan måste såsom en kyrkans egen angelägenhet anföras kyrkans egna organ. *Statstjänstemannaförbundet* anser i likhet med utredningen att statsmakterna inte kan undanta svenska kyrkan från de allmänna principer om jämställdhet mellan kvinnor och män som gäller i samhället. Förbundet menar att allmänna regler om jämställdhet skall gälla även inom svenska kyrkan i framtiden. Förbundet tillstyrker att 1958 års behörighetslag och därmed även samvetsklausulen upphör att gälla från den 1 januari 1983.

Centerns kvinnoförbund erinrar om att förbundet i slutet av 1970-talet ifrågasatte om generation efter generation av nya präster skulle ha rätt att stödja sig på samvetsklausulen. Förbundet uttalade redan då kravet att de präster som inträdde i sitt ämbete skulle vara beredda att följa lagstiftningen och samarbeta med de kvinnliga prästerna. Sedan prästämbetet öppnades för kvinnor, har speciell hänsyn tagits till kvinnoprästmotståndarna. Enligt förbundet har det skett på bekostnad av kyrkans trovärdighet bland medlemmar och till förfång och men för de kvinnliga prästerna i deras ämbetsutövning. Detta kan inte längre accepteras. Förbundet anser att situationen nu är så ohållbar att samhället måste ingripa, även om förbundet i princip anser att svenska kyrkan själv skall besluta om sitt inre liv. Förbundet beklagar djupt att kyrkan inte själv har lyckats lösa konflikterna kring kvinnoprästfrågan. Förbundet är inte berett att föreslå hur man lagtekniskt löser frågan om att upphäva samvetsklausulen. *Folkpartiets kvinnoförbund* instämmer i utredningens uttalande att statsmakterna inte kan undanta svenska kyrkan från de allmänna principer om jämställdhet mellan kvinnor och män som gäller i samhället i och med att svenska kyrkan själv har fastställt att kvinna kan inneha prästämbete utan hinder av bekännelsen. Förbundet som förordar alternativ A betonar att den som efter samvetsklausulens undanröjande inträder som präst i svenska kyrkan måste vara beredd på att det kommer att krävas av honom att han skall i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan oavsett kön. Vad kvinnoprästfrågan egentligen gäller är enligt förbundet att skapa ett fungerande samarbete inom kyrkan grundat på ett lojalt respekterande av kyrkans officiella ordning, samtidigt som en annan trosuppfattning respekteras som förenligt med

bekännelsen. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* framhåller att ett så stort trossamfund som svenska kyrkan naturligtvis kan rymma olika trosuppfattningar, men när den ena trosuppfattningen mynnar ut i trakasserier mot en grupp inom kyrkan, nämligen de kvinnliga prästerna, hotas hela gemenskapen inom svenska kyrkan. Förbundet anser att någon särskild lag att kvinna är behörig till prästerlig tjänst inte längre behövs. Förbundet tillstyrker utredningens förslag om upphävande av 1958 års lag och därmed samvetsklausulen utan att det stiftas en ny behörighetslag. Förbundet delar utredningens optimistiska bedömning att ett slopande av samvetsklausulen ger svenska kyrkan ett förtroende som främjar strävandena att hålla ihop svenska kyrkan. *Vänsterpartiet kommunisterna* tillstyrker utredningens förslag att samvetsklausulen avskaffas. Partiet framhåller att det av regeringsformen och jämställdhetslagen framgår att kvinnor och män skall ha lika rättigheter. Enligt partiet är det naturligtvis statsmakternas skyldighet att se till att dessa lagar respekteras. De präster som inte kan efterleva gällande lagstiftning borde kunna finna andra möjligheter att utöva sitt kyrkliga arbete, framhåller partiet.

Botkyrka-Tumba kyrkliga samfällighet, som ansluter sig till alternativ A, anser att samvetsklausulen snarast bör avlösas. Enligt samfälligheten är det inte acceptabelt att kvinnoprästlagstiftningen inte respekteras med hänsyn till att 1958 års allmänna kyrkomöte tillstyrkte behörighetslagen. *Trollhättans församling* framhåller att efter snart 25 år 1958 års beslut bör få slå igenom för dem som tar tjänst som präst i svenska kyrkan. Som villkor för antagande till präst skall domkapitlet i varje stift uppställa att vederbörande är villig att samverka i alla tjänstefunktioner med andra präster i kyrkan, oavsett kön. Det är också nödvändigt att den som skall utnämnas till biskop förklarar sig villig att viga kvinnor som präster och verka för jämställdhet mellan kvinnor och män i prästämbetet, framhåller församlingen. Ett fortsatt kvinnoprästmotstånd inom kyrkan skadar nämligen dess trovärdighet och riskerar att fjärma den från folket.

2.1.3 Remissinstanser som är negativa till utredningens förslag

Några instanser redovisar en negativ grundinställning till förslagen. Av dessa anser en del att nuvarande ordning i huvudsak bör behållas, medan andra, som ansluter sig till att samvetsklausulen omprövas, anser att den åskådning som motståndet mot kvinnliga präster bygger på skall accepteras av statsmakterna.

Domkapitlet i Göteborg anför att utredningen har koncentrerat förslagen till de prästvigningsvillkor som skall gälla efter utgången av år 1982. Vidare anför domkapitlet att förslagen har koncentrerats till frågan hur man bäst skall kunna styra utvecklingen därhän att en ny prästgeneration kommer att ha den trosuppfattning som majoriteten har. Enligt domkapitlet har denna koncentration på den nya prästgenerationen lämnat frågan vad som händer

med de redan prästvigda i oklarhet. Domkapitlet menar att utredningen alltför kraftigt har strukit under att den trosuppfattning som svenska kyrkan har haft fram till år 1958 inom en snar framtid bör försvinna. Trosfrågor är av andlig art och bör bearbetas genom andliga mekanismer och inte genom tvång och lagstiftning, framhåller domkapitlet. Det är den andliga kraften i en trosuppfattning som är den avgörande. Domkapitlet anser att kyrkan själv skall lösa de problem av samarbetskaraktär som kan uppstå och att stiftsledningarna bör kunna bäst hantera de lokala problem som kan uppstå. Domkapitlet menar att det är möjligt att behålla nuvarande ordning med vissa justeringar. Om 1958 års behörighetslag med dess samvetsklausul upphävs, anser domkapitlet att en ny lag klart måste ange att de präster som håller fast vid vad som var svenska kyrkans bekännelse fram till år 1958 inte bara får äga en tro som stämmer med kyrkans bekännelse utan också handla efter den enligt de av kyrkan själv utarbetade samarbetsreglerna. Enligt domkapitlet är endast en sådan lagteknisk lösning acceptabel som undviker ett förvårande av situationen i kyrkan. Ingen definitiv borte gräns för prästvigning bör sättas. Domkapitlet framhåller att de i tjänst varande prästerna liksom de nya prästerna bör ges en sådan hemortsrätt i kyrkan att de kan verka med frimodighet i överensstämmelse med en tro som enligt utredningen inte avviker från kyrkans bekännelse. Svenska kyrkans diakoninämnd yrkar avslag på utredningens förslag att 1958 års behörighetslag upphävs och att den till lagen knutna samvetsklausulen därmed elimineras. Nämnden förordar att samarbetsreglerna får möjlighet att praktiseras en längre tid. Enligt nämnden borde det förhållandet att det inte är någon ringa minoritet av prästerskapet som hyser uppfattningen, att institutionen med kvinnliga präster strider mot nytestamentlig uppfattning och allmänkyrklig tradition, ha föranlett utredningen att gå närmare in på detta faktum. En analys av denna från kyrkans officiella syn avvikande övertygelse hade enligt nämnden försvarat sin plats. Nämnden uttalar vidare att svenska kyrkan är ett trossamfund, i vars interna lärofrågor statsmakterna inte har möjlighet att ingripa. Staten kan för sin verksamhet hävda demokratiska principer om jämställdhet. Men kyrkan, i synnerhet ett evangelisk-lutherskt samfund, är i första hand och uteslutande bunden vid Den heliga skrift som rättesnöre för kyrkans och den enskildes trosliv. Nämnden anser att statsmakterna inte har kompetens att ingripa i frågor som rör kyrkans bekännelse. Nämnden anmärker att ett borttagande av den samvetsbestämda rörelsefrihet som hittills har tillförsäkrats präst med annan uppfattning i kvinnoprästfrågan än svenska kyrkans officiella måste betraktas som oacceptabelt, så länge ifrågavarande uppfattning är förenlig med svenska kyrkans bekännelse. En bevarad hemortsrätt, som utredningen vill tillförsäkra dem som inte kan förena kvinnoprästereformen med sin trosövertygelse, måste för att inte framstå som en chimär och leda till hyckleri även framdeles bygga på att svenska kyrkan i sin bekännelse lika väl som i det praktiska handlandet ger utrymme för båda ståndpunkterna, framhåller nämnden. Sveriges evangelis-

ka student- och gymnasiströrelse (SESG) framhåller att den tro och bibelsyn som hävdas av kvinnoprästmotståndarna och som svenska kyrkan accepterar som förenlig med beaktelsen måste garanteras verklig hemortsrätt i kyrkan. SESG framhåller också att svenska kyrkan måste betraktas som ett trossamfund som inte självklart kan dirigeras av statliga principer. Att stelbent genomdriva jämlikhet och behandla präster som statstjänstemän, utan att ta hänsyn till att de kan och måste vägledas av sin tro och övertygelse, är att behandla kyrkan endast som en del av staten och underkänna kyrkans karaktär av trossamfund, framhåller SESG. Det är märkligt att jämställdhetslagen av hänsyn till religionsfriheten kan göra undantag för trosövertygelser inom andra trossamfund än svenska kyrkan, medan svenska kyrkan tydligt betraktas som ett statligt verk. Enligt SESG är antagligen alternativ A det enda realistiska av utredningens alternativ. SESG anser emellertid att det klokaste torde vara att behålla nuvarande lagstiftning och låta gällande inomkyrkliga samarbetsregler vara vägledande för den praktiska handläggningen av uppkommande problem.

Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse (aKF) anser att utredningens sätt att resonera innebär mycket allvarliga ingrepp i kyrkans inre angelägenheter, ingrepp som för svenska kyrkan är ett stort steg närmare en förödande kyrkokamp och kyrkosplittring. aKF menar att utredningens resonemang visar bristande respekt för svenska kyrkan som trossamfund. Enligt aKF passar utredningens slutsatser väl in i den trolöshetsdebatt som kvinnoprästreformens tillskyndare har ägnat sig åt alltsedan år 1958. Denna trolöshet mot givna löften från kyrkomöte, riksdag och regering att ingen skulle tvingas att handla mot sitt samvete i ämbetsfrågan visar sig också på en annan punkt. aKF framhåller att ordningsfrågan från 1958 nu har förvandlats till den stora beaktelsefrågan, den enda fråga som man inte får tveka om svaret på, om man i framtiden vill bli prästvigd och om man redan nu skall vara meriterad för en kyrkoherdetjänst i vissa stift. Enligt aKF skapar utredningens uttalanden intrycket att den grundläggande bakomliggande principen för utredningen har varit att staten är överordnad kyrkan, vilket inte är i överensstämmelse med svensk lagstiftning. aKF framhåller att det inte är självklart att samma regler måste gälla i kyrkan som i samhället. Enligt aKF kan kvinnoprästfrågan aldrig för kyrkan framstå som en jämställdhetsfråga. I den mån statsmakterna i något avseende vill "falla tillbaka på allmänna regler om jämställdhet mellan kvinnor och män" måste detta självfallet i lika grad beröra samtliga religiösa samfund i landet. Det finns enligt aKF anledning att peka på utredningens bristande sinne för konsekvens i behandlingen av trossamfunden. aKF anser att all statlig inblandning i inomkyrkliga frågor enbart skadar både kyrkan och staten. Utredningens attityd mot svenska kyrkan kommer enligt aKF inte att bidra till lösningen av några samarbetsproblem. Sådana löses inte genom maktspråk uppifrån utan genom samtal på samma plan mellan människor som respekterar övertygelser. aKF bejakar givetvis att 1958 års behörighetslag upphävs. aKF förväntar

sig emellertid att en sådan lagteknisk lösning anges som ger både i tjänst varande präster och blivande präster, som inte accepterar kvinnliga präster, en hemortsrätt i svenska kyrkan som minst motsvarar innehållet i samsamhetsreglerna.

Kyrklig samling framhåller att samvetsklausulen måste sägas innebära ett gemensamt åtagande av kyrka och statsmakt. När prästämbetet öppnades för kvinnor rådde full enighet om dels att en kyrkosplittring måste undvikas, dels att detta var möjligt genom att båda ståndpunkterna i kvinnoprästfrågan kunde rymmas inom kyrkan och inom ramen för bekännelsen. Enligt *Kyrklig samling* bör det särskilt framhållas att samvetsklausulen saknar varje antydning om en tidsbegränsning eller att meningsmotsättningen kunde antas vara av övergående natur eller att erkännandet av minoritetens sätt att leva och verka i kyrkan skulle betraktas som en övergångsanordning. *Kyrklig samling* betonar värdet av utredningens markering att det är fråga om en inomkyrklig angelägenhet, i vilken staten bör undvika att gripa in. Om staten inte är beredd att respektera att detta är en inomkyrklig fråga som kyrkan måste få bearbeta utifrån sina egna förutsättningar utan hot om statliga ingripanden i syfte att göra allmänt samhälleliga värderingar gällande i kyrkan, blir kyrkans självständighet i dess egna inre angelägenheter en ren illusion och allt tal därom tomta ord. Med en sådan hållning skulle man riva upp själva den grund på vilken förhållandet mellan kyrka och stat vilar, nämligen åtskillnaden mellan andligt och världsligt regemente. *Kyrklig samling*. Enligt *Kyrklig samling* synes emellertid utredningen vilja tillerkänna statsmakterna en ur folksuveräniteten härledd kompetens att utifrån samhälleligt accepterade värderingar fälla avgöranden även i trosfrågor. Inom 1958 års kyrkomöte rådde dock full enighet om att frågan om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst inte skulle avgöras utifrån samhällets allmänna principer om likställighet mellan man och kvinna utan att det utslagsgivande måste vara Bibelns vittnesbörd. *Kyrklig samling* uttalar att den inomkyrkliga meningsskiljaktigheten inte har sin grund i om man godtar eller inte godtar den samhälleliga jämställdhetsprincipen utan bottnar i olikheten i bibelsyn och bekännelseuttolkning. I kyrkans liv kan folkvilja och statsmakt aldrig bli en högsta auktoritet, överordnad Bibel och bekännelse. Den statsmakt som försöker etablera sig som en sådan högsta auktoritet även i trosfrågor försätter inte bara berörda trossamfund utan framför allt sig själv i en ohållbar situation. Enligt *Kyrklig samling* framgår av utredningens uttalanden att det problem som statsmakterna med växande otålighet vill se en lösning på inte är hur en inomkyrklig samexistens mellan två bestående meningsriktningar skall kunna etableras, utan tvärtom hur den ena av dessa båda meningsriktningar skall tvingas att försvinna ur kyrkans liv. Denna grundläggande tvetydighet om vad hela saken egentligen gäller bidrar enligt *Kyrklig samling* inte till någon "lösning" av vare sig det ena eller det andra problemet. Tvärtom kommer den att leda till ständigt nya missförstånd och konflikter. *Kyrklig samling* menar att mycket skulle vara vunnet om man på

politiskt ansvarigt håll gjorde klart för sig att den åskådning som ligger till grund för motståndet mot kvinnliga präster inte kommer att försvinna från svensk mark och inte heller kommer att kunna stängas ute från svenska kyrkan. En sådan åskådning får man inte att försvinna vare sig genom administrativa och legislativa åtgärder eller med politiskt-moraliska opinionsyttringar. Så länge staten ställer försvinnandet av en religiös åskådning ur svenska kyrkan som villkor för att avstå från ingripanden i kyrkans inre liv endast hindrar den läkningen av den inomkyrkliga motsättningen. På sikt bäddar man för en förödande kyrkokamp, framhåller Kyrklig samling.

Förbundet för kristen enhet finner det utomordentligt anmärkningsvärt att statsmakterna medelst lagstiftning försöker tvinga den minoritet i svenska kyrkan som håller sig till den allmänkristna majoritetsuppfattningen att mot sin övertygelse i handling acceptera kvinnor som präster. *Societas Sanctae Birgittae* erinrar om att faran för kyrkosplittring alltså kvarstår, om samvetsklausulen bortskaffas utan att motsvarande garantier skapas för lekfolk och ämbetsinnehavare att med okränkta samveten och behållen handlingskraft få tjäna svenska kyrkan. Enligt *Societas Sanctae Birgittae* ger utredningen inga garantier för att hemortsrätten i framtiden skall respekteras och främjas. Förhoppningsvis kommer det alltid i svenska kyrkan att finnas lekfolk, präster, kanske t. o. m. biskopar, som genom sin bundenhet vid Guds ord inte kan tillerkänna det kvinnliga prästämbetet biblisk legitimitet. *Societas Sanctae Birgittae* framhåller att svenska kyrkans dilemma i ämbetsfrågan inte ligger däri att tro står emot tro utan att en i Guds ord grundad ordning står emot en av människor stiftad lag, och att man alltid måste lyda Gud mer än människor. Enligt *Societas Sanctae Birgittae* måste i en ändrad lagstiftning biskopar, präster och lekfolk, som genom sin på Bibeln och bekännelsen grundade övertygelse inte kan finna prästvigning av kvinnor förenlig med den kristna kyrkans ordning, uttryckligen tillerkännas inte blott formell hemortsrätt i svenska kyrkan utan också rätt att i ämbetsförvaltning och kyrklig verksamhet följa sin övertygelse.

2.2 Uttalanden om de olika lagtekniska alternativen

2.2.1 Utredningens tre huvudalternativ

Flera av de instanser som tillstyrker alternativ A diskuterar innebörden i alternativet och lagmotivens utformning.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser att ett upphävande av 1958 års behörighetslag bör förenas med ett motivuttalande som innebär att nytillträdande präster skall vara skyldiga att samarbeta fullt ut med kollegor, oavsett kön. *Länsstyrelsen* tillstyrker alternativ A under förutsättning att ett sådant motivuttalande görs. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* tillstyrker alternativ A och förutsätter att de motivuttalanden som avses komplettera alternativet klart anger statsmakternas ogillande av sådan diskriminering.

som t. ex. har skett när en biskop med hänvisning till sin principiella inställning till kvinnliga präster, har vägrat att utföra de åligganden som enligt praxis ankommer på biskopen.

Domkapitlet i Uppsala ansluter sig till alternativ A. Domkapitlet finner att alternativen B och C innebär en fastläsning i ett visst läge, som i sin tur innebär en risk för att motsättningarna konserveras. En lösning enligt alternativ A innebär enligt domkapitlet att kyrkan tar på sig ett stort ansvar att ensam svara för sina angelägenheter i kvinnoprästfrågan. Domkapitlet är av den övertygelsen att detta ändå är den enda möjliga vägen, eftersom den läkningsprocess som nu är på gång beträffande denna känsliga fråga sannolikt skulle försvåras av ett ingripande från statsmakternas sida. *Domkapitlet i Linköping* anser att huvudlinjerna i förslaget brister i klarhet och att det finns risk för att skilda tolkningar av vad alternativ A innebär kan leda till onödiga konflikter. Domkapitlet framhåller att lagmotiven rimligen måste tolkas så att ingen definitiv borte gräns sätts för anställning som präst i svenska kyrkan för den som har en sådan samvetsövertygelse att full samverkan vid den tidpunkten inte syns vara möjlig. Domkapitlet uttalar vidare att det för kyrkans frihet är helt grundläggande att biskopens fria lämplighetsprövning får gälla och att domkapitlet, som bäst känner till läget i ett stift, får bedöma vilka präster som kan antas eller inte. Denna princip är enligt domkapitlet i Linköping omistlig för kyrkan därför att den är ett uttryck för kyrkans religiösa frihet. *Domkapitlet i Skara* framhåller att alternativ A bäst tillgodoser principen att staten inte bör gripa in på kyrkans interna område. Domkapitlet instämmer i att konsekvensen av att 1958 års behörighetslag upphävs blir att allmänna principer kommer att gälla, främst jämställdhetslagen. Detta innebär enligt domkapitlet att den som efter ett upphävande vigs till präst måste vara beredd på att det kan komma att krävas av honom att han i alla tjänstefunktioner samverkar med andra präster oavsett kön. Domkapitlet anser det utomordentligt viktigt att detta klargörs såväl i början av de teologiska studierna som inför prästvigning och missivering. *Domkapitlet i Lund* förordar alternativ A och anser att denna lösning ger kyrkan möjlighet att själv lösa frågan. Domkapitlet framhåller vidare att alternativ B innebär ett olyckligt konserverande av dagsläget och inte ger förutsättningar för att målet om fullständig gemenskap skall uppnås. Ett alternativ av innebörd att en definitiv borte gräns sätts för vigning av motståndare till kvinnliga präster skulle vara mycket olyckligt och oförenligt med kyrkomötets uttalanden år 1958 samt kunna förorsaka en splittring av kyrkan. Detta måste enligt domkapitlet undvikas. Domkapitlet vill därför bestämt avstyrka alternativ C. Domkapitlet framhåller också att en förutsättning för att alternativ A verkligen skall innebära att kyrkan kan komma vidare i frågan är att det klart framgår vad alternativet innebär. Domkapitlet anmärker att utredningen på denna punkt själv tycks sväva på målet och citerar olika uttalanden i utredningens betänkande. Enligt domkapitlets uppfattning är det viktigt att det mycket klart i motiven slås fast

vad alternativ A innebär. Domkapitlet betonar att det är på biskopens och domkapitlets framtida behandling av frågor om prästkandidaters lämplighet för prästvigning resp. antagning för tjänst i stiftet som utvecklingen beror. *Domkapitlet i Karlstad* förordar alternativ A. En lösning enligt alternativ B eller C skulle blott innebära att en ny form av samvetsklausul infördes som skulle låsa läget. Domkapitlet uttalar att en lösning enligt alternativ A innebär att de som prästvigs efter reformens ikraftträdande måste vara beredda att i alla tjänstefunktionerna samarbeta med andra präster oavsett kön. Något förbud att prästviga dem som är motståndare till kvinnliga präster bör enligt domkapitlet inte finnas. Domkapitlet framhåller vidare att det bör höras till domkapitlets lämplighetsprövning att avgöra den frågan. Läget kan emellertid vara olika i skilda stift. Men prästvigningslöftet att "troget efterleva kyrkans lag och ordning" bör enligt domkapitlet innefatta också att samarbeta med alla präster oavsett kön. Domkapitlet är medvetet om att vad domkapitlet förordar kan leda till vissa oklarheter. Det fastslås inte direkt vad som krävs av en motståndare till kvinnliga präster. Risken finns enligt domkapitlet att somliga stift passivt accepterar ett motstånd mot kvinnliga präster. Domkapitlet framhåller att det är viktigt att domkapitlet är medvetna om att målet måste vara att alla präster kan medverka med andra präster oavsett kön och att domkapitlet är aktiva för att uppnå detta mål. Men det måste enligt domkapitlet också finnas en viss öppenhet för praktiska lösningar och självärdsmissigt handlande. *Domkapitlet i Härnösand*, som förordar alternativ A, ställer sig avvisande till utredningens motivuttalanden som kan leda till oklarhet om vad som avses. Uttalandet "att de som efter reformens ikraftträdande anställs som präster i svenska kyrkan skall vara beredda att i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i svenska kyrkan oavsett kön" kan – som också har anförts i det särskilda yttrandet – komma att missuppfattas genom att lösryckt ge ett intryck av att det sätts en definitiv bortre gräns för anställning som präster i svenska kyrkan för dem som har en så djupgående uppfattning i ämbetsfrågan att full samverkan inte ter sig möjlig. Domkapitlet anser att uttalandet bör formuleras om. Enligt domkapitlet skall personer med annan uppfattning i ämbetsfrågan ha hemortsrätt i svenska kyrkan. *Domkapitlet i Visby* biträder alternativ A under förutsättning att alternativet utformas så att uppfattningen i ämbetsfrågan efter behörighetslagens upphävande inte omöjliggör för präster att stå kvar i tjänst eller för prästkandidat att erhålla prästvigning och tjänst. Domkapitlet anser att detta skall garanteras genom ett motivuttalande eller på annat sätt.

Biskopsmötet tillstyrker alternativ A och menar att kyrkan själv måste ges förtroendet att lösa problemet. Biskopsmötet framhåller att ansvaret för att den i motiven uttryckta målsättningen uppfylls kommer, enligt den ordning som råder i svenska kyrkan, att vila på biskop och domkapitel. Det är enligt Biskopsmötet nödvändigt att biskopens fria lämplighetsprövning bevaras. Till lämplighetsprövningen hör att avgöra om prästkandidaten med den syn

han eller hon har i teologiska frågor kan fungera som präst i svenska kyrkan och i det stift som han eller hon vill prästvigas för. Bl. a. handlar det därvid om villigheten att samarbeta med andra präster i stiftet, framhåller Biskopsmötet. Biskopen har vid sin lämplighetsprövning att ta ställning till bl. a. detta. Enligt Biskopsmötet ankommer det på biskopar och domkapitel att beträffande prästerliga tjänster skapa en praxis i anslutning till jämställdhetslagen. *Rikskommittén för stiftstingen* tillstyrker alternativ A och framhåller att förutsättningar nu skapas för ett fungerande samarbete i kyrkan. Rikskommittén förordar även den föreslagna kommentaren tolkad så att ingen definitiv borte gräns sätts för anställning som präst i svenska kyrkan för den som har en sådan samvetsövertygelse att full samverkan inte syns möjlig. Även om delar av prästerskapet alltjämt avvisar kvinnoprästreformen, främjas utvecklingen inte av tvångsåtgärder utan genom fortlöpande tålmodigt arbete i samtal och teologiskt meningsutbyte. Rikskommittén framhåller att det är oundgängligen nödvändigt för kyrkan att biskopens fria lämplighetsprövning får gälla och att domkapitlet, som bäst känner till läget inom stiftet, får bedöma om präst skall antas eller ej. *Riksförbundet kyrkans ungdom* tillstyrker alternativ A men kan inte ställa sig bakom utredningens kommentarer till alternativet. Förbundet ansluter sig beträffande innebörden i alternativ A till vad som anförs i experten Ingegerd Troedssons särskilda yttrande. Enligt JO förefaller alternativ A vara det enda tänkbara av de tre alternativen.

Stiftsrådet i Strängnäs stift, som biträder alternativ A, menar att det inte är nödvändigt att ha en särskild lag i de fall allmänna bestämmelser gör rättsläget klart. Enligt stiftsrådet tillgodoser alternativ A synpunkten att staten så litet som möjligt bör gå in i kyrkans inre angelägenheter. Alternativ A innebär också att det överlämnas till kyrkan att själv komma till rätta med de svårigheter som ett accepterande av kvinnoprästmotståndet som förenligt med beaktelsen utgör. Enligt stiftsrådet blir det kyrkans uppgift att på olika nivåer söka tillskapa goda arbetsförhållanden för samtliga präster. Stiftsrådet framhåller att detta ställer stora krav på kyrkans ledning på de olika nivåerna och på företrädarna för de olika meningsriktningarna i fråga om hänsyn, klokhets och respekt för de förutsättningar till vilka kyrkan har förpliktat sig när kvinnoprästreformen genomfördes. *Stiftsrådet i Västerås stift* biträder alternativ A. Stiftsrådet noterar med tillfredsställelse att detta alternativ innebär en frihet för kyrkan att i praktiken finna samarbetslösningar. Kyrkan har enligt stiftsrådet själv ansvar för att frågan får en lösning. Svenska kyrkan bör även i fortsättningen ha högt i tak så att människor med en annan uppfattning alltjämt har hemortsrätt i kyrkan. Stiftsrådet är inte övertygat om att det i lagmotiven bör anges en sista gräns efter vilken alla, som träder i tjänst i svenska kyrkan, måste vara beredda att samarbeta med andra präster i alla tjänstefunktioner. Målsättningen måste emellertid vara att alla präster samarbetar också i gudstjänsten som är centrum i kyrkans liv. Detta måste enligt stiftsrådet stå helt klart för dem som efter det att beslut har fattats om

upphävande av 1958 års behörighetslag börjar studera teologi för att bli präster. Stiftsrådet framhåller att lagförslaget genom sina formuleringar inte bör förutsätta ett motstånd mot kvinnliga präster. Kyrkans praktiska lösningar måste i nuläget finna vägar till samarbete mellan företrädare för skilda uppfattningar. *Stiftsrådet i Karlstads stift* anser att alternativ A bäst främjar den positiva utveckling, den läkningsprocess inom kyrkan som är målet. Stiftsrådet erinrar samtidigt om att det är viktigt att de präster som har uppfattningen att en kvinna inte kan vara präst blir behandlade på ett sådant sätt att de känner hemortsrätt i svenska kyrkan. I framtiden bör enligt stiftsrådet emellertid sådana personer inte prästvigas som inte i alla sina tjänstefunktioner kan samarbeta med andra präster oavsett kön. *Stiftsrådet i Härnösands stift* ansluter sig till alternativ A och tillstyrker att det åt svenska kyrkan överläts att inom ramen för allmänna regler lösa sina samarbetsproblem. Stiftsrådet instämmer i experten Ingegerd Troedssons särskilda yttrande, vari sägs att lösningen ligger i en process på sikt. Förändringen måste komma inifrån för att bestående lösningar skall uppstå. Stiftsrådet anser emellertid att utredningens krav på samarbetsvilja hos nyanställda präster kan motverka den inre mognadsprocess som är en förutsättning för full jämställdhet mellan kvinnor och män i kyrkans ämbeten, likaväl som i samhället i övrigt. *Stiftsrådet i Stockholms stift* anser att man inte skall permanenta möjligheten att vägra samarbete med kvinnliga präster. Stiftsrådet biträder alternativ A som tillförsäkrar kvinnoprästmotståndare hemortsrätt i kyrkan och tillgodoser övertygelsen att envar som inträder som präst i svenska kyrkans tjänst måste kunna tjänstgöra fullt ut tillsammans med kvinnliga präster. *Trollhättans församling* tillstyrker alternativ A och framhåller att 1958 års behörighetslag inte längre behövs, eftersom regeringsformen och jämställdhetslagen ger kvinnorna en rätt till lika behandling även inom prästämbetet. Enligt församlingen visas med alternativ A all rimlig hänsyn till präster som trätt i tjänst före reformens genomförande och som är motståndare till kvinnliga präster. Däremot markeras klart att de som efter reformens ikraftträdande anställs som präster i svenska kyrkan skall vara beredda att i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan, oavsett kön, framhåller församlingen. Kyrkan kan inte bygga på väjningsrätten för all framtid. Den måste betraktas som en övergångsanordning. Församlingen framhåller att redan de undantag som utredningen har förutsatt innebär att väjningsrätten blir behövlig i flera årtionden för präster som redan har prästerlig tjänst.

Evangeliskt forum föredrar alternativ A under förutsättning att det klart framhålls i motiven till den föreslagna lagändringen att de som efter reformens ikraftträdande anställs som präster i svenska kyrkan skall vara beredda att i alla tjänstefunktioner samverka med andra präster i kyrkan, oavsett kön. Evangeliskt forum anser att det i motiven också bör ingå en passus enligt vilken det bör åligga domkapitlet att ställa som villkor för antagande av prästkandidat i stiftet, att vederbörande är villig att i alla

tjänstefunktioner samverka med andra präster i kyrkan oavsett kön. Evangeliskt forum anser vidare att det i motiven klart bör uttalas att nytillträdande biskopar måste vara villiga att förätta prästvigning av såväl kvinnor som män. Evangeliskt forum föreslår även att det i motiven klart fastslås att varje biskop har skyldighet att ha positiv kontakt med både de manliga och de kvinnliga teologie studerande som avser att ansöka om prästvigning för stiftet, objektivt pröva deras lämplighet, på lika villkor ge män och kvinnor venia, medverka till förordnanden som tjänstebiträde och förrätta deras prästexamen.

Fredrika-Bremer-förbundet tillstyrker alternativ A och framhåller att förekommande diskriminering av kvinnliga präster inom svenska kyrkan inte längre kan accepteras. Förbundet föreslår att motiven till den föreslagna lagen om upphävande av behörighetslagen klart stadgar att det inte längre skall vara möjligt att prästviga kvinnoprästmotståndare i svenska kyrkan och att de som anställs som präster skall vara beredda att i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan oavsett kön. Vidare föreslår förbundet att biskop och kyrkoherde såsom arbetsledare skall vara skyldiga att samarbeta med såväl kvinnliga som manliga präster, att både kyrkans beslutsfattare och prästkandidater ges utbildning i jämställdhetsfrågor och att kyrkan åläggs att föra en engagerad och på jämställdhet inriktad rekrytering till prästämbetet. Enligt förbundets mening har hemortsrätten fått en för vid tolkning av utredningen genom att likhetstecken har satts mellan rätten att ha en tro och rätten att i yrket förkunna den, även om den strider mot kyrkans officiella uppfattning. Det kan enligt förbundet inte anses strida mot grundlagen att vägra någon att bli präst. *Moderata kvinnoförbundet* ansluter sig till alternativ A och betonar att den som inträder som präst i svenska kyrkan måste vara beredd på att det kan krävas av honom att han skall i alla tjänstefunktioner samarbeta med andra präster i kyrkan, oavsett kön. Förbundet anser att det mycket angeläget att man inom svenska kyrkan kommer till rätta med missförhållandet att vissa manliga präster anser sig inte kunna – och inte heller behöva – samarbeta med kvinnliga kollegor.

Några instanser diskuterar frågan om vad det kan innebära att jämställdhetslagen gäller också svenska kyrkan.

Jämställdhetsombudsmannen ansluter sig till alternativ A. Om man vill tillgodose kraven på att gällande lag – t. ex. jämställdhetslagen – skall respekteras inom svenska kyrkan och allmänna principer om jämställdhet mellan kvinnor och män följas, får detta oundgängligen vissa konsekvenser för den hemortsrätt som man samtidigt vill ge kvinnoprästmotståndarna, framhåller jämställdhetsombudsmannen. Om man med hemortsrätt menar att även den som har en från kyrkans officiella ståndpunkt avvikande syn i behörighetsfrågan kan vara präst i svenska kyrkan, vållar den bevarade hemortsrätten inte några problem. Om däremot den avvikande uppfattningen – i enlighet med vad kyrkan hitintills godtagit – får föranleda

särbehandling i form av väjningsrätt eller liknande, går hemortsrätten enligt ombudsmannens uppfattning inte att förena med kravet på att de kvinnliga prästerna skall ha full jämställdhet på samma sätt som gäller för andra yrkeskategorier. Ombudsmannen framhåller att utredningen på flera ställen i sitt betänkande har uttalat dels att jämställdhetslagen efter det att 1958 års behörighetslag har upphävts ger utrymme för att ta hänsyn till olika trosuppfattningar, dels att sådana praktiska anordningar som är nödvändiga för att främja en fortsatt utveckling mot det angivna målet kommer att vara godtagbara enligt jämställdhetslagen. Enligt ombudsmannen har utredningen inte närmare klargjort vilka "praktiska anordningar" som avses. Någon rätt eller skyldighet till särbehandling av kvinnliga eller manliga präster på nu ifrågavarande grund kan emellertid enligt ombudsmannens uppfattning inte göras gällande utifrån jämställdhetslagens bestämmelser eller syfte. Efter det att behörighetslagen har upphävts kan alltså inte påfordras att en arbetsgivare skall leda och fördela arbetsuppgifterna i en församling så att kvinnliga präster och kvinnoprästmotståndare inte behöver förrätta liturgisk tjänst tillsammans, framhåller jämställdhetsombudsmannen.

Domkapitlet i Uppsala beklagar att utredningen inte har redovisat hur utredningen ser på de konfliktsituationer som även i fortsättningen kommer att uppstå. Enligt domkapitlet har utredningen inte visat upp på vilket sätt jämställdhetslagen ger utrymme för olik tänkande i kvinnoprästfrågan. *Jämställdhetskommittén* tar avstånd från en lösning som ger kvinnoprästmotståndarna möjlighet att åberopa annan lagstiftning till stöd för ett fortsatt motstånd mot kvinnliga präster även sedan behörighetslagen har upphört att gälla. Kommittén ställer sig tveksam till utredningens tolkning av 3 § andra stycket jämställdhetslagen som medger särbehandling på grund av kön om det är berättigat av hänsyn till ett ideellt eller annat särskilt intresse som inte bör vika för jämställdhetsintresset. Såvitt kommittén känner till har det i samband med jämställdhetslagens tillkomst inte förekommit något i diskussionen som stöder uppfattningen att 3 § andra stycket skulle kunna åberopas för särbehandling av kvinnliga präster i svenska kyrkan. När behörighetslagen upphävs torde enligt kommitténs uppfattning detta därför inte medföra att jämställdhetslagens nyssnämnda bestämmelse i stället kan åberopas till stöd för manliga präster att fortsätta motståndet mot kvinnliga präster. Skulle emellertid en sådan tolkning som utredningen ger uttryck för vara möjlig, anser kommittén att jämställdhetslagen måste ses över i den delen.

Ansgarsförbundet framhåller att det behöver klargöras vad jämställdhetslagen innebär när det gäller kvinnoprästmotståndarnas möjligheter att fungera som präster i svenska kyrkan, t. ex. möjligheten till befordran och rätten att väja. *Folkpartiets kvinnoförbund* pekar på att även jämställdhetslagen ger utrymme för att ta hänsyn till olika trosuppfattningar, men praktiska anordningar för att främja samarbetet mellan män och kvinnor som präster i svenska kyrkan bör kyrkan själv få stå för.

2.2.2 Övergångsfrågor

Några remissinstanser delar utredningens uppfattning att övergångsfrågorna inte bör regleras i lagform. Ett par remissinstanser framför kritiska synpunkter på att övergångsfrågorna föreslås bli behandlade i motivuttalanden.

Kammarrätten i Sundsvall ansluter sig till uppfattningen att bestämmelser om hur övergången ordnas inte bör ges i lagform. Även om det inte synes vara förknippat med oöverstigliga svårigheter att åstadkomma sådana bestämmelser synes enligt kammarrätten en lämpligare ordning vara att statsmakterna anger sin inställning i annan form. Kammarrätten förordar att inställningen kommer till uttryck i samband med att statsmakterna gör de principiella och vägledande uttalanden i kvinnoprästfrågan som befinns påkallade. Att uttalanden görs i denna form och inte ges ställningen som lagmotiv framstår som särskilt påkallat, om man finner att alternativ A bör genomföras och således begränsar sig till en lagstiftning som endast innefattar att 1958 års lag upphävs. *Länsstyrelsen i Stockholms län* har inget att erinra mot utredningens förslag att regleringen av övergångsfrågorna begränsas till ett motivuttalande. Länsstyrelsen anser det naturligt att övergångsanordningen skall omfatta dem som har prästvigts före ikraftträdandet av det nu framlagda förslaget, d. v. s. den 1 januari 1983. *Domkapitlet i Uppsala* förordar motivuttalanden när det gäller övergångsfrågorna och avvisar övergångsbestämmelser som t. ex. en tidsgräns.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller att det från olika synpunkter mest komplicerade problemet med den föreslagna lagstiftningsåtgärden hänger samman med övergångsfrågorna. Den lagtekniska lösning av dessa som utredningen föreslår kan hovrätten inte tillstyrka. Hovrätten finner det anmärkningsvärt att utredningen har dagtingat inför uppgiften att åstadkomma en lagtext som ger uttryck för det innehåll, bl a. i fråga om väjningsrätten, som övergångsreglerna bör innehålla. Om det är så att statsmakterna har en bestämd uppfattning i övergångsfrågorna så bör det rimligtvis vara möjligt att formulera lagregler som slår fast vad som skall gälla. Redan en jämförelse mellan utredningsmajoriteten och det särskilda yttrandet av Ingegerd Troedsson avslöjar enligt hovrätten de vanskligheter som är förenade med den av utredningen tänkta lösningen att styra utvecklingen genom motivuttalanden. Erfarenheterna av 20 års tillämpning av samvetsklausulen är knappast sådana att de manar till efterföljd. Det finns uppenbarligen anledning anta att svårigheten att formulera en lagtext bottnar i motsättningar om hur övergångsfrågorna skall lösas. Detta förhållande är enligt hovrätten inte ett godtagbart skäl att undvika lagstiftning. Den väsentligaste invändningen mot utredningens ståndpunkt är emellertid att ett motivuttalande inte kan ersätta en lagregel. Hovrätten betonar att ett motivuttalande över huvud inte är bindande för domstolarna och andra. Även om motiven har en viss betydelse vid lagtillämpningar, så kan de inte ersätta en uttrycklig

lagregel. Det är en dålig väg att slå in på, om man mera allmänt anser sig kunna styra utvecklingen genom motivuttalanden. Även från rättssäkerhetssynpunkt är det otillfredsställande, eftersom det inte är möjligt att räkna med att medborgarna skall ha kännedom om eller ens rimlig möjlighet att skaffa sig sådan beträffande det som må ha uttalats av regering, lagråd, riksdagsutskott m. fl. under ett lagstiftningsärende. Sådana uttalanden skulle sammantagna komma att utgöra s. k. motiv. Det finns all anledning befara att dessa i den nu aktuella frågan knappast kan komma att bli entydiga. Det förhållandet att ämbetsfrågan är i hög grad kontroversiell bör enligt hovrättens mening inte tas till intäkt för att lösa övergångsfrågorna enligt den av utredningen föreslagna modellen. Den förda diskussionen visar hur motsägelsefull varje lösning av kyrkans inre problem genom lagstiftning med nödvändighet blir. Enligt hovrättens mening måste statsmakterna välja endera av två möjligheter: antingen avstå från att ge några föreskrifter avseende övergångstiden, eller meddela sådana i form av en i grundlagsenlig ordning antagen övergångslag. Det förstnämnda alternativet innebär att kyrkan får förtroendet att lösa sina problem på eget ansvar. Svårigheterna med den senare lösningen har belysts av utredningen. Hovrätten vill för sin del förorda alternativet med särskilda övergångsbestämmelser. Även *kammarkollegiet* avråder från att lagstifta endast genom motivuttalanden.

JO framhåller följande: Först stiftar man en lag men begränsar dess effekt i ett väsentligt hänseende, inte genom en uttrycklig föreskrift i lagen utan genom ett uttalande i ett betänkande från ett kyrkomötesutskott; detta uttalande godkänns senare av kyrkomötet men blir aldrig föremål för någon behandling av riksdagen. Det förutsätts emellertid att den begränsningen av lagens tillämpningsområde skall iakttas av de rättsvårdande myndigheterna. Sedan upphäver man den lag till vilket detta motivuttalande hänför sig; det gör man bl. a. därför att det finns en annan lag som väl täcker första lagens syfte och denna följaktligen har blivit i sak överflödig. Men den särskilda "föreskrift" – som alltså inte fanns med i texten till den lag som skall upphävas – förutsätts iakttagen även vid tillämpningen av denna, den andra lagen vid vars tillkomst den "föreskriften" inte ens diskuterades. M. a. o. vid bedömningen av om det föreligger en överträdelse av en lag skall domstolarna följa inte lagen eller dess förarbeten utan ett motivuttalande som gjordes i samband med att den lag upphävs till vilken motivuttalandet hänför sig. Motivuttalanden är förträffliga hjälpmedel när man skall tolka en lag; men det är en diskutabel metod att direkt lagstifta genom motiven.

En del instanser diskuterar frågan om innehållet i en övergångsanordning.

Länsstyrelsen i Kronobergs län anser att för de kvinnoprästmotståndare som före lagens upphävande prästvigs eller nu är präster inom kyrkan bör den s. k. väjningsrätten fortsätta att tillämpas. *Biskopsmötet* kan inte acceptera en i lag eller lagmotiv fastlagd bortre gräns av innebörd att den som inte delar kyrkans syn på kvinnliga präster inte skall kunna prästvigas efter

visst datum. En sådan bortre gräns skulle enligt Biskopsmötet vara ett uttryck för ett statens tvång på kyrkan. För dem som börjar studera teologi för att bli präster efter det att beslut har fattats om upphävande av 1958 års behörighetslag måste det emellertid stå helt klart att målet är att alla präster skall samarbeta också i gudstjänsten, som är centrum i kyrkans liv, framhåller Biskopsmötet. Även *domkapitlet i Skara* menar att någon formell s. k. bortre gräns inte bör sättas ut. *Domkapitlet i Växjö* anser att några övergångsbestämmelser inte behövs. Sådana skulle enligt domkapitlet medföra en kategoriklyvning mellan olika slags präster. Domkapitlet noterar med tillfredsställelse att någon s. k. bortre gräns för prästvigning av dem som inte kan acceptera ett kvinnligt prästämbete inte har blivit satt. En sådan åtgärd skulle för övrigt ha varit ett ingripande i biskopens rätt att lämplighetspröva, som har saknat varje stöd i svensk kyrkorättslig tradition. Även den som har en annan åsikt eller uppfattning i ämbetsfrågan, men godtar att arbeta för gemenskap i kyrkan, skall alltså ha hemorts rätt i kyrkan och kunna prästvigas samt inneha prästerlig befattning, framhåller domkapitlet. Enligt *domkapitlet i Göteborg* bör ingen definitiv bortre gräns sättas för prästvigning. Domkapitlet framhåller vidare att hemortsrätten inte får begränsas till att avse endast dem som hyser en särskild tro. De nya prästerna skall ha hemorts rätt i kyrkan och få handla efter sin tro, framhåller domkapitlet.

Flera instanser är kritiska till fortsatt väjningsrätt och förslaget till övergångsanordningar.

Jämställdhetsombudsmannen kan inte finna att de föreslagna övergångsanordningarna är rimliga. Den allvarigaste invändningen, menar jämställdhetsombudsmannen, är att man för lång tid framåt skulle permanenta just den situation som man velat komma till rätta med, nämligen samvetsklausulens negativa verkningar för de kvinnliga prästerna, församlingarna och kyrkan i dess helhet. Eftersom antalet kvinnliga präster snabbt ökar, kan enligt jämställdhetsombudsmannen problemen dessutom komma att förvärras innan den 40-åriga övergångstiden gått till ända. Det förtjänar dessutom att framhållas, att man genom att godta utredningens förslag i fråga om övergångsfrågorna skulle ge samvetsklausulen en giltighet i tiden som aldrig varit avsedd. Jämställdhetsombudsmannen föreslår att man sätter en bestämd tidsgräns – förslagsvis tio år från senaste allmänna kyrkomöte – efter vilken väjningsrätten inte längre får återopas. Med hänsyn till frågans vikt bör enligt jämställdhetsombudsmannen regeln ges i form av en särskild övergångsbestämmelse. Någon rätt för nytitlradande biskop att med återopande av väjningsrätten vägra att prästviga en kvinna har utredningen uppenbarligen inte avsett skulle föreligga. Detta bör klart framgå av lagmotiven, framhåller jämställdhetsombudsmannen. *Jämställdhetskommittén* tar avstånd från övergångsbestämmelser som kan komma att ha giltighet under omkring 40 år. Kommittén menar att den tid som har förflutit sedan behörighetslagen antogs år 1958 har varit tillräckligt lång och borde ha gett de

prästkandidater som har vigts till präster under dessa år full insikt om att sådana förbehåll som samvetsklausulen beskriver inte i längden skulle kunna åberopas. Dessutom torde det vara exceptionellt att man har övergångsbestämmelser som kan gälla under så lång tid. Kommittén anser att det finns all anledning att nu låta svenska kyrkan börja arbeta i enlighet med de allmänna principerna om jämställdhet mellan kvinnor och män som gäller i samhället i övrigt. Det rimliga är enligt kommittén att nya regler får full genomslagskraft så snart som möjligt. Kommittén pekar vidare på att någon lösning inte heller föreslås på det problem det innebär att biskop av samvetsskäl även i fortsättningen skall kunna vägra att viga kvinnor till präster. De föreslagna övergångsbestämmelserna får enligt kommitténs mening orimliga konsekvenser.

Domkapitlet i Stockholm yrkar på en snar omprövning av väjningsrätten. Domkapitlet finner det oacceptabelt att vissa präster kan anses berättigade att i handling visa att de underkänner andra prästers legitimitet – präster som har vigts till sitt ämbete i svenska kyrkans lagstadgade ordning. *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund* tar inte särskilt upp övergångsfrågorna i sitt yttrande. I några reservationer behandlas däremot dessa frågor. Av förbundsstyrelsens nio ledamöter anser fyra ledamöter att alternativ A inte skall förenas med något motivuttalande om nuvarande befattningshavare. Dessa reservanter menar att det nya rättsläge som inträder när 1958 års behörighetslag upphävs skall gälla även för dem som innehar prästerlig tjänst vid lagändringens genomförande. *Statstjänstemannaförbundet* kan av principiella skäl inte acceptera den s. k. väjningsrätten och menar att denna efter den 1 januari 1983 inte får utnyttjas. Förbundet anser att några övergångsbestämmelser inte är nödvändiga. Förbundet framhåller att omprövningen av samvetsklausulen skall slå igenom fullt ut även för dem som har prästvigts under hittillsvarande rättsläge.

Centerns kvinnoförbund kan inte för framtiden acceptera någon form av fortsatt väjningsrätt. Förbundet framhåller att samhällets lagar självfallet måste gälla alla medborgare. Förbundet kan därför inte acceptera de övergångsbestämmelser som utredningen har föreslagit. Förbundet anser emellertid att hemortsrätten för kvinnoprästmotståndarna skall bevaras. Om kvinnoprästmotståndarna skall kunna fortsätta sitt arbete som präster i svenska kyrkan, är enligt förbundet en fråga för dem och deras samvete. *Moderata kvinnoförbundet* anför att de övergångsbestämmelser som tillkom vid kvinnoprästreformen förmodligen då var nödvändiga, men att de inte får permanentas. *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* uttrycker oro inför det rättsläge som kan komma att uppstå under övergångstiden, eftersom det nya läget inte helt kommer att gälla dem som redan har tjänst i svenska kyrkan och som har en avvikande uppfattning om kvinnliga präster. Förbundet befarar att övergångstiden kan bli lång. Därför bör rättsläget för de kvinnliga präster, som även i fortsättningen kan komma att bli trakasserade, klarläggas, menar förbundet. *Vänsterpartiet kommunisterna*

(VPK) kan inte acceptera några övergångsbestämmelser med väjningsrätt för kortare eller längre tid. Sådana bestämmelser skulle innebära att den situation som man vill komma till rätta med permanentas, framhåller VPK. Inte heller *Husmodersförbundet hem och samhälle* kan acceptera någon form av fortsatt väjningsrätt i de föreslagna övergångsbestämmelserna.

Några instanser tar särskilt upp förhållandena i Göteborgs stift.

För att komma till rätta med de särskilda problemen i Göteborgs stift anser *jämställdhetsombudsmannen* att det i lagmotiven bör framhållas att kyrkan själv skall anvisa en ordning så att prästvigning av kvinnor för Göteborgs stift kan komma till stånd. *Jämställdhetskommittén* anser att statsmakterna inte utan vidare skall acceptera den situation som nu råder i Göteborgs stift. Enligt kommittén bör statsmakterna aktivt söka finna vägar för att lösa problemet där, så att kvinnor kan vigas till präster i stiftet och kan fullgöra sina tjänsteåligganden utan att motarbetas av sina manliga kollegor. *Domkapitlet i Göteborg* framhåller att den ordning för prästvigning i Göteborgs stift som anges i samarbetsreglerna skulle kunna genomföras i den mån arbetsförhållandena i missiveringsförsamlingarna blir hanterbara.

Evangeliskt forum anser att kvinnliga prästkandidater inte längre kan tillåtas bli föremål för diskriminering såsom hittills har skett i Göteborgs stift. Evangeliskt forum framhåller att sådan diskriminering har förekommit i form av svårigheter att få venia av biskopen i stiftet och få föreskriven praktiktjänstgöring. Vidare har avvisande svar getts på frågan om inte samarbetsreglernas punkt 8 om vining för direkt tjänst i stiftet kunde tillämpas. Enligt Evangeliskt forum kan inte denna avvisande och kyliga hållning från stiftsledningens sida längre accepteras. Det är inte acceptabelt att en kvinnlig prästkandidat tvingas välja prästvigning och viss tids tjänstgöring i annat stift såsom har skett med de tre kvinnor som nu är präster i Göteborgs stift. Evangeliskt forum framhåller att motståndet mot kyrkans ämbetsordning i Göteborgs stift framför allt representeras av biskopen och de flesta ledamöterna i domkapitlet. Evangeliskt forum föreslår att det skall ankomma på kyrkan – i viss analogi med de nuvarande reglerna för vigsel av fränskilda – att ansvara för att vining av kvinnlig präst vid behov sker i Göteborgs domkyrka. Enligt Evangeliskt forum kan uppgiften lämpligen ligga på ärkebiskopen som får rätt att i sitt ställe utse annan biskop. Liknande förslag och uttalanden gör *Folkpartiets kvinnoförbund*. *Fredika-Bremerförbundet* föreslår att biskopen i Göteborgs stift erinras om sin tjänsteplikt att viga kvinnor till präster. *Centralkommittén för kvinnoorganisationer i Göteborg* anser att 1958 års behörighetslag och samvetsklausulen bör avskaffas med omedelbar verkan. Centralkommittén anser vidare att motståndare till kvinnliga präster i fortsättningen inte bör kunna vigas till präst i svenska kyrkan och inte heller bör kunna utses till biskop eller kyrkoherde. Centralkommittén framhåller att vad den sålunda har föreslagit självfallet bör gälla även i Göteborgs stift. Centralkommittén menar att också domkapitlet i Göteborg bör tillämpa jämställdhetslagen och arbeta

aktivt för att förbättra jämställdheten på arbetsplatsen. Centralkommittén förutsätter att hiskopen i Göteborgs stift i fortsättningen skall prästviga både kvinnor och män enligt gällande lag.

2.2.3 Samarbetsreglerna

En del instanser tar upp frågan om samarbetsreglerna i sina yttranden.

Domkapitlet i Uppsala anser att samarbetsreglerna på nytt borde antas av kyrkomötet, sedan en översyn av dem har ägt rum i syfte att nå överensstämmelse med jämställdhetslagen. *Domkapitlet* anser att referensgruppen för samrådsfrågor på rikspanet bör få vidgade befogenheter, bl. a. ges initiativrätt i fråga om samarbetsreglernas efterlevnad. *Domkapitlet* föreslår att kyrkomötet rekommenderas att låta utarbeta och anta samarbetsregler som riktlinjer för de fortsatta strävandena att skapa jämställdhet mellan män och kvinnor som präster i svenska kyrkan. *Domkapitlet i Skara* framhåller att behandlingen i framtiden av motsättningarna i ämbetsfrågan kommer att bli beroende av kyrkans eget ansvarstagande. Enligt domkapitlets mening kan detta med fördel ske genom att samarbetsreglerna efter en viss överarbetning tillämpas. Tillkomsten av dessa och den respekt de flestades har fått visar att det finns förutsättningar för rimliga samarbetsförhållanden så att sådana åtgärder kan undvikas som upplevs som tvång i trosövertygelser, framhåller domkapitlet. Enligt *domkapitlet i Växjö* hade samarbetsreglerna kunnat bli ett lämpligt instrument för samverkan mellan olika åsiktsriktningar. De mindre tolkningsproblem som har påtalats upphäver inte detta. *Domkapitlet* framhåller emellertid att problemet är att samarbetsreglerna inte har kunnat parlamentariskt förankras. *Domkapitlet i Lund* uttalar att samarbetsreglerna måste ses över, om samvetsklausulen upphör som lagmotiv. Enligt *domkapitlet i Härnösand* har svenska kyrkan att arbeta mot målet – full gudstjänstgemenskap – med de medel kyrkan kan finna. Samarbetsregler av den art som antogs av 1979 års allmänna kyrkomöte bör enligt domkapitlet även i fortsättningen vara vägledande för frågans hanterande. Samarbetsreglerna anger nämligen vad domkapitlet anser vara mycket väsentligt, nämligen att kyrkan har en officiell uppfattning, men att personer med annan uppfattning även i fortsättningen skall ha hemortsrätt i kyrkan. *Domkapitlet i Stockholm* begär en snar omprövning av samarbetsreglerna. *Rikskommittén för stiftstingen* anser att samarbetsreglerna i och för sig hade kunnat bli ett lämpligt instrument för samverkan mellan olika åsiktsriktningar. Samarbetsreglerna bör emellertid kunna vara vägledande för den fortsatta utvecklingen inom kyrkan, framhåller rikskommittén.

Arbetsgemenskapen Kyrklig förnyelse (aKF) menar att utredningen har dragit en alltför snabb slutsats när den har hävdats att samarbetsreglerna "bygger på att samvetsklausulen gäller". aKF framhåller att samarbetsreg-

lerna aldrig har fått någon kyrkorättslig status som skulle kunna undanröjas. Ett upphävande av samvettsklausulen gör här varken till eller från, menar aKF. Det finns ingenting att ompröva. Enligt aKF uttrycker samarbetsreglerna den inomkyrkliga viljan att åstadkomma en fungerande samexistens. Samarbetsreglerna markerar att kyrkan för sin del och helt oberoende av statens sanktion står fast vid de åtaganden som, utan tidsbegränsning, gjordes vid 1958 års kyrkomöte. Att 1979 års kyrkomöte accepterade samarbetsreglerna betyder att kyrkomötet för sin del fortfarande håller fast vid denna samförståndslinje. aKF anser att samarbetsreglerna alltså måste gälla som ett inomkyrkligt rättesnöre för konfliktbehandling. Enligt aKF utgör samarbetsreglerna det absoluta minimum av handlingsfrihet, utan vilket talet om hemorts rätt mister all mening, allt innehåll. Liknande uttalanden om samarbetsreglerna gör *Kyrklig samling*.

Enligt *Svenska kyrkans personalförbund* bör samarbetsreglerna t. v. vara vägledande, även om dessa av skilda skäl är föremål för olika uppfattningar.

Stiftsrådet i Stockholms stift och *Moderata kvinnoförbundet* anser att samarbetsreglerna måste betraktas som tillfälliga nödlösningar.

3 Upplåtande av kyrkorum

Av de remissinstanser som har avgett yttranden har ett femtontal instanser inte behandlat frågan om upplåtande av kyrkorum.

Remissutfallet är splittrat. Omkring hälften av de remissinstanser som har yttrat sig i denna fråga motsätter sig förslaget till ny lagstiftning om upplåtande av kyrkorum. Dessa negativa remissinstanser har mestadels anknytning till svenska kyrkan. De anser att frågan om kyrkorummets användning bör regleras i sin helhet och att den har teologiska och kyrkorättsliga aspekter som inte har blivit tillräckligt utredda. De menar att frågan därför bör utredas vidare.

Instanser som helt eller i stort sett godtar utredningens förslag i denna del är *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *SAMN*, *jämställdhetsombudsmannen*, *länsstyrelserna i Stockholms, Uppsala, Jönköpings, Kronobergs, Gotlands, Hallands, Göteborgs och Bohus, Skaraborgs, Kopparbergs och Västernorrlands län*, *jämställdhetskommittén*, *Svenska kyrkans församlings- och pastorsförbund*, *stiftsråden i Västerås, Härnösands och Stockholms stift*, *Ansgarsförbundet*, *Folkpartiets kvinnoförbund*, *Fredrika-Bremer-förbundet*, *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund*, *Botkyrka-Tumba kyrkliga sällighet* och *Trollhättans församling*.

Till de instanser som är positiva till förslaget men ändå framför vissa erinringar mot lagtexten hör *kammarrätten i Sundsvall*, *kammarkollegiet*, *JO* och *Kyrkomusikernas riksförbund*.

Förslaget om upplåtelse av kyrkorum avstyrks av *UHÄ*, *samtliga domkapitel*, *svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlings-*

arbete, svenska kyrkans diakoninämnd, Biskopsmötet, Rikskommittén för stiftstingen, Riksförbundet kyrkans ungdom, stiftsråden i Uppsala, Strängnäs och Karlstads stift, Kyrklig samling, Kristna studentrörelsen i Sverige, Svenska kyrkans personalförbund och Societas Sanctae Birgittae.

Som har berörts förut har domkapitlen hört ett antal församlingar och samfälligheter och i regel hit överlämnat deras yttranden. Sålunda har domkapitlen överlämnat ett nittiotal yttranden från församlingar och samfälligheter. Flertalet av dessa godtar den föreslagna lagstiftningen om upplåtelse av kyrkorum. Ett tjugotal församlingar och samfälligheter yttrar sig inte i frågan, medan ett femtontal redovisar en negativ attityd.

Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund har i sitt remissyttrande upplyst att förbundet genom underremiss har begärt yttranden från förbundets 15 förbundsavdelningar och Malmö kyrkliga samfällighet. Av förbundets remissyttrande framgår att tio av de tretton förbundsavdelningar, som har avgett svar, och Malmö kyrkliga samfällighet ansluter sig till utredningens förslag.

3.1 Allmänna uttalanden om förslaget

Länsstyrelsen i Stockholms län tillstyrker utredningens förslag och anser det väsentligt att kyrkoherde utesluts från möjligheten att vägra annan präst i svenska kyrkan att hålla gudstjänst, dop eller kyrklig förrättning i församlingens kyrka. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* framhåller att det får anses angeläget att kvinnoprästmotståndarna fräntas nuvarande möjlighet att försvåra verksamheten för sina kvinnliga kollegor mot bakgrund av de konflikter som på olika håll har uppstått när kvinnliga präster har vägrats hålla gudstjänster, dop eller kyrkliga förrättningar i vissa kyrkor.

En del instanser tillstyrker förslaget men framför ändå vissa erinringar.

Kammarrätten i Sundsvall anser att det framstår som förklarligt att utredningen med hänsyn till de ömtåliga teologiska spörsmålen har avvisat tanken på en reglering av kyrkorums användning i dess helhet. Den valda begränsningen innebär emellertid att i sammanhanget inte oväsentliga frågor lämnas olösta och att det, även om lagförslaget genomförs, kommer att kvarstå oklarheter i fråga om upplåtelse och användning av kyrkorum. Det förhållandet att frågor om församlingsprästers tjänstgöring i församlingens kyrkorum och om församlingsbornas rätt till kyrkliga förrättningar i kyrkan inte nu blir föremål för lagreglering innebär enligt kammarrättens mening att risker för motsättningar och tvister kommer att kvarstå. Kammarrätten finner det vara en brist att frågan om ansvaret för kyrkorums användning inte nu bringas till en samlad lösning. Den begränsning av den tilltänkta lagens räckvidd som utredningen har förordat får emellertid i nuläget enligt kammarrättens mening accepteras.

Kammarkollegiet framhåller att det nuvarande rättsläget beträffande kyrkorums användning för kyrkliga ändamål inte är entydigt. Det

grundar sig huvudsakligen på sedvana. Kammarkollegiet lämnar följande redovisning av läget. Pastor har ensam rätt att besluta om kyrkorummets användning för de gudstjänster och andra kyrkliga förrättningar som församlingens präster utför som tjänsteplikt. Kyrkorådet avgör om församlingen får orsakas extra kostnader vid upplåtelse för frivilligt församlingsarbete som faller inom ramen för prästens ämbetsverksamhet, t. ex. extra gudstjänster. Utan kyrkorådets tillstånd kan pastor förmodligen inte disponera över kyrkorummet för förrättningar, som visserligen ingår i prästens ämbetsgöromål, t. ex. vigsel, men som inte avser församlingsbor. Både kyrkorådet och pastor torde ha vetorätt och rätt att uppställa villkor vid dispositionen av kyrkorummet för kyrklig verksamhet, som inte hör till prästens ämbetsgöromål och inte avser församlingens ändamål. Enligt kammarkollegiets mening hade det varit lämpligast att i enlighet med direktiven ge kyrkorådet i princip ansvaret för kyrkorummets användning i dess helhet. Kammarkollegiet föreslår därför vissa ändringar av 2 och 5 §§ i lagförslaget. Med den fördelning av beslutanderätten mellan pastor och kyrkoråd som dessa ändringar innebär uppnår man enligt kollegiet i huvudsak samma syfte. JO har inga kommentarer i sak till hur upplåtelse av kyrkorum skall regleras men menar att lagförslaget från teknisk synpunkt lämnar en del övrigt att önska.

Omkring hälften av de instanser som har yttrat sig motsätter sig lagändringarna och framför kritiska synpunkter.

UHÄ som har inhämtat yttranden från universiteten i Uppsala och Lund, anför att dessa bl. a. med hänvisning till sedvanerätt och på teologiska grunder har motsatt sig utredningens förslag till lag om upplåtelse av kyrkorum och ansett att det inte finns tillräckliga motiv för en lagändring. UHÄ delar universitetsmyndigheternas ställningstagande och de grunder härför som de har gett uttryck för. Om en ny lagstiftning ändå skulle anses påkallad, bör enligt UHÄ lagen bli föremål för ytterligare bearbetning.

Domkapitlet i Uppsala anser frågan om upplåtande av kyrkorum så väsentlig att den måste bli föremål för en utredning som tar upp alla aspekter av problemen. En delreform nu är inte av behovet påkallad utan kan tvärtom få olyckliga konsekvenser, inte minst när det gäller synen på prästens ämbetsansvar, framhåller domkapitlet, som föreslår att utredningens förslag inte föranleder någon ny lagstiftning. *Domkapitlet i Linköping* ifrågasätter om lagen om upplåtelse av kyrkorum är behövlig. Enligt domkapitlet får nämligen inte användningen av kyrkorummet för förrättning i svenska kyrkans ordning göras beroende av om prästen är man eller kvinna. Om en lagändring skall göras, fordrar det en grundlig teologisk analys. Domkapitlet föreslår att frågan får utredas ytterligare. Liknande uttalanden gör *domkapitlet i Växjö*, *Karlstad* och *Härnösand*. *Domkapitlet i Skara* anser att en omedelbar ändring av lagstiftningen inte längre är påkallad. Domkapitlet framhåller vidare att frågan om kyrkas upplåtelse innesluter stora problem av både teologisk, kyrkorättslig och praktisk art som utredningen inte har

kunnat ta hänsyn till. Enligt domkapitlets uppfattning krävs det en mera allsidig utredning dels av upplåtelsebegreppet, dels av de konsekvenser förslaget får för balansen mellan prästerlig ämbetsförvaltning och församlingens förtroendeansvar, som är utmärkande för svenska kyrkan. Svårigheterna med detta problemkomplex synes inte minst bero på att gudstjänstlivet främst relateras till prästerna och deras ämbetsansvar och inte i lika hög grad till församlingen. Domkapitlet föreslår en ny utredning som får se över upplåtelsebegreppet i alla dess aspekter och som bör uppmärksamma innebörden i kyrkans lära om det allmänna prästadömet och dess ansvar för gudstjänstliv och gudstjänstrum. Domkapitlet förutsätter att den föreslagna ändringen av jordfästningslagen inte aktualiseras. För den händelse förslagen likväl leder till lagstiftning anser domkapitlet det nödvändigt att det i lagtexten inflyter att särskilda skäl skall föreligga vid upplåtelse av kyrkorum för jordfästningar och andra kulthandlingar i annan ordning än svenska kyrkans. *Domkapitlet i Strängnäs* avvisar med bestämdhet de föreslagna lagändringarna. Domkapitlet anser att en ändring av gällande regler för upplåtelse av kyrka är helt överflödigt och att förslaget inger de allvarligaste principiella betänkligheter. Domkapitlet menar att det numera inte föreligger något behov av en lagändring för att tillgodose de kvinnliga prästernas tjänstgöringsförhållanden. En förändring och inskränkning av pastors ansvar för gudstjänster och förrättningar i kyrkan berör direkt frågan om ansvaret för förkunnelse och sakramentsförvaltning och därmed hela det pastorala ansvaret i församlingen. Den föreslagna lagstiftningen innehåller en väsentlig förändring av den svenska kyrkans struktur i kongregationalistisk riktning och kan komma att få vittgående konsekvenser för kyrkans hela rättsordning, framhåller domkapitlet. Att frånta pastor ansvaret för hela gudstjänstlivet innebär enligt domkapitlet inte bara ett brott mot hittills rådande tradition och mot den praxis som följts av kyrkan genom hela dess historia utan innebär också att man inför en ordning som strider mot den i bekännelsen förankrade synen på prästämbetets funktioner som alltid bestämt den svenska kyrkoorganisationens uppbyggnad. Kyrkorådets föreslagna rätt att "upplåta" kyrkan för gudstjänst kan i enstaka fall komma att leda till att det vid sidan av församlingens vanliga gudstjänstliv förekommer ett alternativ, anordnat av kyrkorådet eller med kyrkorådets godkännande av någon organisation eller enskild, kanske i strid med pastors vilja och planering. Att en dylik ordning mestadels skulle bli till allvarligt men för församlingslivet ligger i öppen dag, betonar domkapitlet. *Domkapitlet i Västerås* kan i och för sig biträda förslaget men ifrågasätter om inte frågan lämpligen bör lösas i ett större sammanhang, t. ex. när spörsmålet tas upp om ärendefördelningen i fortsättningen mellan ett reformerat kyrkomöte och riksdagen. *Domkapitlet i Lund* anser att frågan om kyrkorummets disposition måste bli föremål för förnyad utredning. Enligt domkapitlets mening innehåller förslaget svaga punkter i fråga om utformningen av enskilda bestämmelser. Domkapitlet pekar särskilt på att bestämmelserna rörande

domkyrkornas upplåtande inte synes kunna anpassas till Lunds domkyrka med dess speciella förhållanden. *Domkapitlet i Göteborg* avstyrker lagförslaget i dess helhet och anser att en grundligare utredning bör göras. Enligt domkapitlets uppfattning fordras en mera djupgående utredning i vilken skälen för den föreslagna förändringen mera grundligt redovisas, eftersom frågan gäller ett avsteg från grundläggande principer för svenska kyrkan. *Domkapitlet i Luleå* föreslår också att frågan överlämnas till en ny utredning. *Domkapitlet i Visby* är tveksamt till om det föreligger behov av en ändring av upplåtandereglererna. Domkapitlet hänvisar till att frågan regleras i samarbetsreglerna. Domkapitlet avstyrker därför förslaget.

Svenska kyrkans centralråd för evangelisation och församlingsarbete ifrågasätter behovet av en lagändring i saken. Centralrådet påpekar att hänsyn till kön vid kyrkas upplåtande strider mot gällande rätt. Enligt centralrådet lider den föreslagna lagen om upplåtelse av kyrkorum av den grundläggande svagheten att den reglerar endast en del av kyrkorummets användning, medan återstoden fortfarande är sedvanerättsligt reglerad. Centralrådet menar att denna viktiga fråga borde analyseras i sin helhet teologiskt, innan en lagändring företas. En förändring av den urgamla balansen mellan pastors särskilda ämbetsansvar och folkligt förankrad självstyrelse bör tänkas igenom noga, framhåller centralrådet. *Svenska kyrkans diakoninämnd* konstaterar att förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum medför ett betydande ingrepp i de ämbetsuppgifter som av ålder har tillkommit pastor. Diakoninämnden ifrågasätter om inte förslaget i en framtid skulle kunna ge anledning till nya och fler konfliktmöjligheter i kyrkoförsamlingarna mot bakgrund av att ledamöter av kyrkofullmäktige och kyrkoråd i regel väljs utifrån partipolitiska hänsyn och inte sällan saknar insikter i ting som rör "kyrkorummets helgd eller kyrkans ordning". Diakoninämnden finner det vidare omotiverat att göra den föreslagna ändringen i jordfästningslagen. Diakoninämnden förordar att lagförslagen blir föremål för ytterligare bearbetning. *Biskopsmötet* framhåller att frågan om kyrkas upplåtande innesluter problem av både teologisk, kyrkorättslig och praktisk natur som utredningen inte har kunnat ta hänsyn till. Enligt Biskopsmötet är det otillfredsställande att den föreslagna lagen om upplåtelse av kyrkorum reglerar endast en del av kyrkorummets användning, medan återstoden fortfarande är sedvanerättsligt reglerad. Biskopsmötet erinrar om att rättsläget genom JO:s uttalanden numera får anses klarlagt så att möjligheten att vägra kvinnlig präst tjänstgöring på grund av hennes kön praktiskt taget torde vara utesluten. Biskopsmötet anser att förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum förtjänar en grundligare bearbetning. Biskopsmötet föreslår att frågan om upplåtande av kyrka utreds i ett vidare sammanhang.

Rikskommittén för stiftstingen avstyrker att förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum läggs fram. Rikskommittén anser att det först bör ske en grundlig utredning, där även teologiska motiveringar får komma till uttryck.

Enligt rikskommittén behövs inte den föreslagna lagen, eftersom hänsyn till kön vid kyrkas upplåtande strider mot gällande rätt. Frågan är inte kopplad till samvetsklausulen och torde inte heller bli löst enbart genom att frånta pastor beslutanderätten, framhåller rikskommittén. *Riksförbundet kyrkans ungdom* framhåller att det är av största vikt att det grundläggande draget i svenska kyrkans uppbyggnad, nämligen kombinationen av folkligt förankrat självstyre och prästerlig ämbetsförvaltning, behålls även i en framtida kyrka. De för förkunnelse och sakramentsförvaltning särskilt invigda gudstjänst-rummen faller enligt förbundet naturligt under den prästerliga ämbetsför-valtningens ansvarsområde. Förbundet betonar att pastors prövning av frågan om upplåtelse av kyrka inte får göras beroende av om den präst som har vidtalats att tjänstgöra är man eller kvinna. Om denna regel upprätthålls inom svenska kyrkan, finns inte anledning att genomföra den förändring av lagstiftningen som utredningen har föreslagit. Förbundet anser att ett upphävande av gällande kompetensfördelning mellan präster och demokr-atiskt förtroendevalda på denna punkt inte är något konstruktivt sätt att komma till rätta med frågan om kvinnas rätt att utöva prästämbetet. Förbundet ser det som olyckligt att genomföra en förändring som otvivel-aktigt kan rubba vad som måste betraktas som ett för svenska kyrkan grundläggande drag.

Stiftsrådet i Uppsala stift avstyrker förslagen i fråga om upplåtande av kyrkorum. Stiftsrådet menar att gällande ordning med mycket få undantag fungerar tillfredsställande och finner att härande skäl för en ändring av denna ordning inte har framkommit. Stiftsrådet menar vidare att förslaget kräver ytterligare överväganden, såväl med hänsyn till de praktiska konsekvenserna som beträffande de principiella utgångspunkterna. *Stiftsrådet i Strängnäs stift* avvisar det nya upplåtelsebegreppet och de lagförslag som har lagts fram. Stiftsrådet menar att hittillsvarande ordning bör behållas. Pastor har ansvaret för gudstjänstlivet i kyrkan, oavsett vem som tjänstgör vid resp. tillfälle. Det syns stiftsrådet inte rimligt att låta någon annan än den som bär ansvaret för gudstjänstlivet besluta om det gudstjänstliv som skall förekom-ma i kyrkan. Förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum kan enligt stiftsrådet komma att innebära att man i någon församling kan komma att få ett alternativt gudstjänstliv, dels det av pastor anordnade, dels det av kyrkorådet anordnade. Lagförslaget medför uppenbara praktiska svårighe-ter. Det innebär också att kyrkan får en ny struktur, framhåller stiftsrådet. *Stiftsrådet i Karlstads stift* anser att pastors beslutanderätt i fråga om upplåtande av kyrkorum inte skall överföras till kyrkorådet. Pastor bör emellertid inte ha möjlighet att vägra någon annan präst, oavsett kön att hålla gudstjänst och kyrkliga förrättningar i kyrkan. Domkapitlet bör enligt stiftsrådet ha rätt att ingripa mot pastor, om någon kvinnlig präst på grund av sitt kön nekas tillträde till kyrkan. *Kyrklig samling* avstyrker bestämt förslaget till ny lag om upplåtande av kyrka. Detta avstyrkande innebär att också förslaget till ändring i jordfästningslagen faller. Utredningens förslag

leder enligt Kyrklig samling i vissa fall till både tolkningssvårigheter och betydande praktiska olägenheter. Förslaget innebär också en onödigt komplicerad beslutsgång. Svårigheterna är en naturlig konsekvens av att förslaget strider mot fundamentala kyrkorättsliga principer, framhåller Kyrklig samling. Till dessa tungt vägande principiella och praktiska betänkligheter mot förslaget kommer att lagförslaget över huvud taget inte synes nödvändigt för att uppnå det uttalade begränsade syftet att undanröja alla hinder för kvinnliga prästers tillträde till kyrkor i vilka de anmodas att utföra förrättningsangelägenheter. Det är numera klargjort att pastors prövning av fråga om kyrkas upplåtande inte får göras beroende av om den präst som har vidtalats att tjänstgöra är man eller kvinna. Kyrklig samling instämmer i och hänvisar till vad som reservationsvis anfördes i saken vid 1979 års allmänna kyrkomöte. Om kyrkorådet får befogenhet att upplåta kyrkan för gudstjänst, kan, vid sidan av och kanske i konkurrens med församlingens ordinarie gudstjänstliv för vilket pastor enligt vår kyrkas ordning har ansvaret, växa fram ett alternativt gudstjänstliv, anordnat av kyrkorådet eller med kyrkorådets godkännande av någon organisation eller enskild. Även om risken för ett sådant parallellt gudstjänstliv i de flesta församlingar i praktiken är liten och på den grunden skulle kunna avfärdas som ett rent teoretiskt tankeexperiment, visar blotta möjligheten att vad man här har föreslagit skulle innebära inte endast ett brott mot vad som från äldsta tid varit tradition och praxis utan ett radikalt ingrepp i kyrkans struktur och ansvarsfördelning med vittgående konsekvenser för kyrkans hela rättsordning, framhåller Kyrklig samling. *Kristna studentrörelsen i Sverige (KRIS)* avstyrker förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum och till ändring i jordfästningslagen. Förslagen innebär kraftiga och avgörande förändringar i församlingens liv. Förändringarna implicerar en helt ny kyrkosyn, församlingssyn och ämbetssyn som är helt främmande för svenska kyrkans väsen. Det mest allvarliga enligt KRIS är att den noga prövade balansen mellan pastors ansvarsområde och församlingens självförvaltning genom kyrkorådet rubbas. Förslaget innebär en förstärkning av banden mellan kyrkans och det sekulära samhällets beslutsfattande och kommer enligt KRIS att försvåra kyrkans skiljande från staten. *Svenska kyrkans personalförbund* avstyrker utredningens förslag i fråga om upplåtande av kyrkorum och anser att några bärande skäl knappast har anförts för de föreslagna ändringarna. Förbundet motsätter sig ändringen i jordfästningslagen, eftersom vad som har hävdats mycket klart från kyrkans sida i samband med tillkomsten av 10 § jordfästningslagen än äger sin giltighet. *Societas Sanctae Birgittae* anför att det är många starka skäl som talar mot den föreslagna reformen. Kyrkoherdens ansvar för kyrkorummets helgd och rätta användning kan enligt den allmänneliga Kyrkans ordning och enligt Societas Sanctae Birgittae's uppfattning inte skiljas från hans ansvar för församlingsvården i övrigt. Det tillhör hans ämbetsplikter som församlingspräst, för vilka han står till svars inför sina kyrkliga överordnade, biskop och domkapitel. Societas

Sanctae Birgittae framhåller att det är biskopens plikt att övervaka att det kyrkorum han har invigt inte utsätts för profanering genom att brukas på ovärdigt sätt. Denna ämbetsplikt har han delegerat till församlingarnas kyrkoherdar. Detta är enligt Societas Sanctae Birgittae en sida av kyrkoherdeinstallationens kyrkorättsliga innebörd. Det är alltså på biskopens direkta uppdrag som kyrkoherden skall ansvara för kyrkorummets helgd och rätta användning. Societas Sanctae Birgittae kan inte finna något skäl till att frågan om kyrkorummets upplåtande undandras kyrkoherdens personliga ämbetsutövning i högre grad än som redan gäller enligt 1963 års lag.

3.2 Lagtextens utformning i fråga om upplåtelse av kyrkorum

Några instanser föreslår annan utformning av lagtexten.

Kammarrätten i Sundsvall anmärker att förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum inte innehåller en uttrycklig definition av begreppet upplåtelse. Detta framgår i stället indirekt genom föreskriften om kyrkorådets beslutskompetens i 2 § och genom innehållet i 5 §. Enligt kammarrättens mening är detta tillvägagångssätt ägnat att skapa oklarhet och missförstånd. Kammarrätten anser att det redan i lagens inledande paragraf bör ges en definition av begreppet upplåtelse och att 2 § som en följd därav bör formuleras om. Kammarrätten finner det lämpligt att man redan i 2 § infogar de begränsningar i kyrkorådets beslutsbefogenhet som innefattas i 5 §. Kammarrätten förordar sålunda att det i ett första stycke i den inledande paragrafen anges att med kyrkorum i lagen avses sådant kyrkorum som har invigts för svenska kyrkans gudstjänst och som vårdas av församling och dessutom att lagen även gäller domkyrka som står under egen förvaltning. I ett andra stycke bör härafter anges att med upplåtelse i lagen avses sådan tillfällig upplåtelse som sker för annat ändamål än gudstjänster, dop och andra kyrkliga förrättningar som hålls av församlingens präster. Vidare förordar kammarrätten att första stycket i 2 § ges innehållet att kyrkorådet beslutar om upplåtelse av församlingens kyrkorum samt att vad utredningen har tagit upp i 5 § förs in i 2 § som ett nytt stycke. Kammarrätten påpekar därvid att innebörden av andra punkten i 5 § bör klarläggas ytterligare. Enligt kammarrätten kan formuleringen medföra missförstånd i fråga om församlingsmedlemmarnas rätt att få tillgång till kyrkorum. Kammarrätten framhåller med anledning av 6 § att hänvisningen till förvaltningslagen har kompletterats på så sätt att det genom en särskild föreskrift anges att varje ledamot av kyrkorådet får anföra besvär. Mot en sådan ordning kan i och för sig resas invändningar av principiell natur hänförliga till det förhållandet att ledamot i kyrkorådet därigenom ges en obegränsad rätt att anföra besvär över beslut som har fattats av rådet eller efter delegation av annan på dess vägnar. Mot bakgrunden av vad utredningen har anfört framstår emellertid en sådan ordning som ändamålsenlig och praktisk. Kammarrätten motsätter sig därför inte att den genomförs.

Enligt *kammarkollegiets* mening är det otillfredsställande att det föreslagna upplåtelsebegreppet i 2 § jämfört med 5 § även fortsättningsvis medför att församlingsprästernas tillgång till kyrkorummet i vissa fall blir beroende av både kyrkoråd och pastor. Kollegiet föreslår därför att kyrkorådet ensamt får besluta i de fall där det redan nu har någon form av medbestämmanderätt. Såvitt kollegiet förstår blir då gränsen mellan pastors och kyrkorådets beslutanderätt klar. Vidare ges kyrkorådet i enlighet med direktiven en något utökad beslutanderätt, framhåller kollegiet. Det blir fråga om upplåtelse, när kyrkorummet används för andra ändamål än de gudstjänster och andra kyrkliga förrättningar, som församlingens präster utför som tjänsteplikt. Kollegiet föreslår att första meningen i 2 § ges innebörden att kyrkorådet får besluta om tillfällig upplåtelse för andra ändamål än gudstjänster, som fastställts i tjänstgöringsföreskrifter av domkapitlet, och andra kyrkliga förrättningar, som avser församlingsbor. Om avgränsningen sker på detta sätt, blir enligt kollegiet hela 5 § obchövlig. Första meningen kan utgå, eftersom upplåtelsebegreppet inte knyts till församlingens präster utan till vissa klart definierade gudstjänster. Andra meningen fyller ingen funktion, eftersom det klart framgår att kyrkorådet inte får besluta när det gäller kyrkliga förrättningar som avser församlingsbor. Enligt 3 § lagförslaget får domkyrka som står under egen förvaltning inte upplåtas om den särskilda domkyrkostyrelsen motsätter sig upplåtelsen på grund av farhågor att kyrkorummet och dess inventarier inte kommer att behandlas med pietet och aktsamhet. Enligt utredningens kommentar har den särskilda domkyrkostyrelsen här vetorätt. Denna vetorätt har emellertid inte kommit till uttryck i 4 §, anmärker kollegiet. Där föreskrivs endast att den särskilda domkyrkostyrelsen såvitt möjligt skall få tillfälle att yttra sig i dessa fall.

Domkapitlet i Strängnäs anser att förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum i vissa fall föranleder tolkningssvårigheter. Av specialmotiveringen till 5 § framgår att utredningen har menat att kyrkorådets medgivande till upplåtelse av kyrkan krävs så snart en "extra" gudstjänst skall hållas av en präst som inte tjänstgör i församlingen eller när en sådan präst skall viga eller jordfästa den som inte är församlingsbo. Med denna tolkning av bestämmelsen kommer den enligt domkapitlet att innebära betydande olägenheter av praktisk art. *Domkapitlet i Göteborg* ifrågasätter om inte kyrkoherdens befogenheter enligt 5 § av rent praktiska skäl bör utökas. Enligt denna paragraf tillerkänns kyrkoherden rätt att medge – men inte neka – upplåtelse av kyrkorum åt icke församlingspräster att förrätta ordinarie gudstjänst. Enligt domkapitlet förekommer emellertid i åtskilliga fall att vissa kyrkor i stor omfattning används som bröllopskyrkor och även för jordfästningar utan att förrättningen avser församlingsbor och där den tjänstgörande prästen heller inte är präst i församlingen. Det synes enligt domkapitlet onödigt omständligt att kyrkoherden i sådana fall inte skulle kunna lämna sitt medgivande utan vara tvungen att varje gång hänskjuta frågan till kyrkorådet, som därvid särskilt vid jordfästningar med kort varsel måste kallas in extra. *Svenska*

kyrkans diakoninämnd vill resa en kraftig gensaga mot vad som anförts i specialmotiveringen till 5 §, nämligen att kyrkorådet enligt förslaget skall besluta om upplåtelse av kyrkorummet om en extra gudstjänst skall anordnas av en präst eller annan därtill behörig som inte är knuten till församlingen. Enligt diakoninämnden är ju ordningen normalt den att också en "extra gudstjänst" utlyses av pastor, även om han för gudstjänstens förrättande anlitar i församlingen icke tjänstgörande präst eller veniat. Det synes diakoninämnden helt orimligt och oacceptabelt att det i sådant fall skulle krävas upplåtelsebeslut av kyrkorådet. Upplåtelsebeslut kan aldrig erfordras annat än i de fall, när någon annan än församlingens präster önskar anordna gudstjänst i församlingens kyrkorum, framhåller diakoninämnden. Också *Kyrklig samling* anser att den föreslagna ordningen på den här punkten innebär en onödigt komplicerad beslutsgång och även i övrigt medför betydande praktiska olägenheter.

JO menar att orden "bestämmelserna" i 1 § första stycket förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum saklöst kan undvaras. Om man i paragrafens andra stycke gör tillägget "vad som sägs om kyrkoråd resp. kyrkoherde skall i sådana fall gälla den särskilda domkyrkostyrelsen" (eller något liknande) så kan man stryka såväl sista meningen i 3 § som avsnittet "och, om det gäller — — —" i 4 §. JO förutsätter att innebörden av första meningen i 3 § är att kyrkorådet skall kunna vägra upplåtelse om man är säker på att kyrkorummet inte kommer att behandlas så som är förutsatt. Är detta inte avsikten utan har man tänkt sig att markera en saklig skillnad mellan första och andra (sista) meningen i 3 § så bör enligt JO paragrafen arbetas om helt. JO anser vidare att 4 § bör kunna moderniseras språkligt och pekar på ordet "även" i första stycket sista raden. JO ifrågasätter också om inte det rätta verbet är "kränker" i 2 § andra stycket "ändamål som strider mot kyrkorummets helgd eller kyrkans ordning".

Biskopsmötet undrar varför ordet "försvårar", som används i 1963 års lag i sammansättningen "hindrar eller försvårar bruket av kyrkorummet" avsiktligt har slopats i 2 § andra stycket förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum.

Kyrkomusikernas riksförbund kritiserar formuleringen gudstjänster, dop och kyrkliga förrättningar i 2 § förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum. Förbundet föreslår uttrycket "gudstjänster och kyrkliga förrättningar" och att ordet dop sålunda slopas, eftersom dop är en kyrklig förrättning liksom konfirmation, vigsel och jordfästning. Förbundet föreslår vidare att kyrkorådsbeslut om upplåtelse inte skall erfordras vid främmande prästs förrättning avseende icke församlingsbo. Detta framgår enligt förbundet inte otvetydigt av lagtexten och specialmotiveringen. Förbundet framhåller att enligt 2 § upplåtelse inte får ske för ändamål som strider mot kyrkans ordning, men att upplåtelse för jordfästning i annan ordning än svenska kyrkans skall få ske enligt förslaget till ändring i jordfästningslagen. Enligt förbundets definition av begreppet svenska kyrkans ordning torde med de

föreslagna textformuleringarna ett kyrkoråd inte få befogenhet att upplåta kyrkorum ens för förrättning enligt ett svenska kyrkan närstående fritt samfunds egen ordning, eftersom en sådan förrättning skulle kunna anses strida mot svenska kyrkans ordning, och självfallet inte heller för en begravningsakt utan religiös karaktär, när i stället hänvisning bör ske till profana lokaler. Förbundet erinrar också om kyrkomusikerns särskilda intressen vid upplåtande av kyrka på grund av kyrkans inventarier såsom kyrkorglar och övriga musikinstrument. Förbundet föreslår med hänsyn till kyrkomusikerns ansvar enligt 11 § kyrkomusikerförordningen att det i 4 § förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum införs dels en bestämmelse om skyldighet för kyrkorådet att före upplåtande inhämta yttrande även av kyrkomusikern, dels en bestämmelse som löser kyrkomusikern från dennes författningsstadgade ansvar, om kyrkorådet upplåter kyrkorummet mot kyrkomusikerns vilja. Förbundet föreslår också att även kyrkomusikern ges rätt att anföra besvär över kyrkorådets beslut.

Svenska kyrkans personalförbund framhåller att frågan om vad som är förenligt med kyrkans lära och tro är helt avgörande för om upplåtelse av kyrka kan ske. Enligt förbundet bör observeras att det endast är pastor (inte kyrkorådet) som är förpliktad att vid handlande låta sig bestämmas av vad som är förenligt med kyrkans lära och tro. Förbundet tolkar 2 och 5 §§ förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum så att pastor såsom ansvarig för gudstjänstlivet har obeskuren rätt att begagna kyrkorummet. Det kan därvid inte råda någon intressemotsättning mellan församlingens intresse och pastors uppgift. Detta har enligt förbundet inte kommit fram i utredningen. *Statsjämnemannaförbundet* föreslår att orden "såvitt möjligt" i 4 § första stycket förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum utgår, eftersom det är rimligt att kyrkoherden skall få yttra sig innan kyrkorådet beslutar om upplåtelse. *Societas Sanctae Birgittae* anser att förslaget till lag om upplåtelse av kyrkorum präglas av stor oklarhet på flera punkter. Detta gäller framför allt texten i 5 § om "präst eller annan därtill behörig" som skall kunna "hålla gudstjänst eller annan kyrklig förrättning" med kyrkoherdens tillåtelse samt om "tillgången till kyrkan för kyrkliga förrättningar som avser någon som tillhör församlingen". Enligt Societas Sanctae Birgittae verkar det som om en kyrka skulle kunna rekvireras av en församlingsbo som var den en profan lokal. "Kyrklig förrättning" är ett mångtydigt begrepp och en sådan förrättning, som inte står under det lokala prästerskapets ledning, kan tänkas bli förenad med sådant som kränker kyrkorummets helgd, betonar Societas Sanctae Birgittae.

Innehåll

Regeringens proposition	1
Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Lagförslag	2
1. lag om upphävande av lagen (1958:514) om kvinnas behörighet till prästerlig tjänst	2
2. lag om tillfällig upplåtelse av kyrka	3
3. lag om ändring i lagen (1957:585) om jordfästning m. m.	4
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 8 januari 1982	5
1 Inledning	5
2 Föredragandens överväganden	6
2.1 Kvinnoprästfrågan	6
2.1.1 Bakgrund	6
2.1.2 Samvetsklausulen	9
2.1.3 Den lagtekniska lösningen	12
2.1.4 Övergångsfrågorna	17
2.2. Upplåtande av kyrkorum	21
2.2.1 Bakgrund	21
2.2.2 Nya regler om upplåtande av kyrkorum	23
2.2.3 Ändring i jordfästningslagen	28
3 Upprättade lagförslag	30
4 Specialmotivering	30
4.1 Förslaget till lag om upphävande av 1958 års behörighetslag	30
4.2 Förslaget till lag om tillfällig upplåtelse av kyrka	30
4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:585) om jordfästning m. m.	36
5 Hemställan	36
6 Beslut	36
<i>Bilaga 1</i> Utredningens sammanfattning av sina överväganden och förslag	37
<i>Bilaga 2</i> Utredningens lagförslag	43
<i>Bilaga 3</i> Förteckning över remissinstanser och sammanställning av remissyttranden över betänkandet (SOU 1981:20) Omprövning av samvetsklausulen – Män och kvinnor som präster i svenska kyrkan	47